

Grønt Miljø

8 / DECEMBER 2024

• 1. søndag i advent, og i gaderne konkurrerer juletræerne med bytræerne. Der skal arbejdes for at bevare dem som det hed på årets bytræseminar.

Byens skolegård

Brandes nye skole lever i symbiose med andre funktioner for byens borgere. 4

Bytræer på scenen

Fældning, flagermus, frugter, asketoptørre i Bytræseminarets blandede buket. 10

Træerne falder

Mindst 115 af Odders træer er blevet ulovligt fældet, og de er langt fra de eneste. 16

Jorden i hånden

Nye vækstmedier, genbrug af byjord og regenerativt landbrug på efterårstræf. 24

Køb dine barrodsplanter hos
Birkholm Planteskole

Følg med på Instagram

BIRKHOLM

| Birkholm Planteskole A/S | Farremosen 4, 3450 Allerød |
| Tlf. 4817 3126 | mail@birk-holm.dk |

Glædelig Grøn Jul
og et godt fremtidsikret Nytår

Ring endelig til os, hvis du er nysgerrig på hvad
ZinCo Danmark kan gøre for byerne,
tagene og klimaet - sammen med dig...

ZinCo Danmark A/S · Tlf. 86 28 04 66 · salg@zinco.dk · www.zinco.dk

engcon

Effektivitet =
arbejdsglæde

ENGCON TILTROTATOR

engcon Denmark A/S
Knarreborgvej 19A, Verringe DK-5690 Tommerup
Tlf. + 45 70 20 13 50 | info@engcon.dk | www.engcon.dk

GIANT
BY TOROCCO

NYHED
 G2700E HD
 G2700E X-TRA HD
 G2700E TELE HD

**NY SERIE AF
ELEKTRISKE MINILÆSSERE
MED ENDNU MERE TRÆKKRAFT**

- 100 % elektrisk og emissionsfri
- Mindsker CO₂ aftrykket

 Scan QR-koden
og læs mere om
de nye modeller

Julius Bjerg på 76 88 44 65 · Vagn Hansen på 76 88 44 10 (Sydjylland)

Brdr. Holst Sørensen A/S
 6760 Ribe · Tlf. 76 88 44 00 · www.giantminilaesser.dk

DÆKBARK FRA KOLD
 TRANSPORT- & HANDELSFIRMA

- **SORTERET BARK:**
DÆKBARK 40 (20-80 mm) Fyr
DÆKBARK 20 (10-30 mm) Fyr/Gran
- **FALDUNDERLAG:**
DS-godkendt faldsand
LEGEARK (20-60 mm) Gran
- **USORTERET BARK:**
REKET DÆKBARK Gran (0-120 mm)
BARKSMULD (0-10 mm) til jordforbedring
- **FLIS OG SPHAGNUM:**
TRÆFLIS (20-50 mm)
RIDEBANEFLIS
SPHAGNUM grov/fin

DÆKBARK FRA KOLD
DANMARKS STØRSTE BARKLEVERANDØR

HØVEDKONTOR:
 Vognmand Kold A/S
 Stærkindevej 37,
 Vindinge
 4000 Roskilde
 Tlf. 4635 0531
 fax 4635 2199
 E-mail: Salg@kold-bark.dk
www.kold-bark.dk

Jylland:
 Tlf. 9839 2722

LAGER PÅ SJÆLLAND
 LAGER PÅ FYN
 LAGER I JYLLAND

SPECIALPRIS VED
 STØRRE LEVERANCER

KOMMENTAR

HÆRVÆRKET MOD TRÆERNE

Ved Odder har en gerningsmand ulovligt fældet og fjernet mindst 115 træer på kommunal og anden privat grund. Noget tyder på at det er en lokal godsejer der står bag det der nærmest er en skovning. Al den fældede beplantning står nemlig op til hans besiddelser. Og plantningen synes at være fjernet med traktormonteret arm hvorefter stammer og kvas er kørt bort.

Det er ikke den eneste bemærkelsesværdige illegale fældning. I efteråret 2023 og i det tidlige forår gik det ud over flere træer på Midtsjælland, og ofte væltede træerne ud over vejen. På tragisk vis omkom en bilist da hans bil blev ramt af et væltende træ. I foråret var der lignende sager i Himmerland, dog uden ulykker. Man kan her også nævne fældningen af den nok 200-årige ikoniske ahorn ved Hadrians mur i Nordengland. Og de mange mindre sager faget jævnlige er vidne til. Og dem vi aldrig har opdaget.

De kendte sager er forskellige, så flere gerningsmænd må være på spil. I de midtsjællandske og himmerlandske sager ligner det amatørers drengestreger og manddomsprøver hvor træerne bliver liggende til fare for trafikken. I Odder er der ingen trafikfare. Der er et økonomisk element da træerne fjernes, men principper og æstetik fylder nok så meget. Fældningen ved Hadrians mur har et nærmest rituelt anstrøg. Der har været flere sigtelser, og nu starter de midtsjællandske sager i retten hvor ni unge mænd er tiltalt.

Sagerne kan skabe irrationel frygt for en ny trend hvor træer er noget man kan ødelægge eller stjæle som man vil. Det er let at gå ud i nattens mulm og mørke og fælde skovens og byens træer til brændsel. Det ser man ofte i krigsramte byer, men det er ikke givet at der nødvendigvis skal krig til. Og det gælder ikke kun træer. Vi har set tilfælde hvor inventar og belægningsmaterialer er ødelagt eller fjernet, måske bagefter indbygget i nabobyens villahaver.

Vi skal til at overveje de alarmsystemer som den moderne teknologi giver os og som allerede er i brug for at beskytte byggepladser og materielgårde mod tyverier. Vi skal holde bedre øje med ikke bare træerne, men også de ofte dyre materialer som slidte brosten, bænke og legepladsudstyr. Gerningsmændene skal stilles til ansvar. Alle skal forstå at den slags tyveri og hærværk har følger. Og alle skal forstå et det er store værdier vi taler om. Til solitærtræer har vi værdisætningsmodellen Vat19, men vi skal have alle udemiljøets elementer med som det bl.a. blev fastslået på årets bytræseminar. Det er ikke bare spekulativt sortsyn. Som de aktuelle fældningssager viser, kan næsten alt man forestiller sig, blive virkeligt. **SØREN HOLGERSEN**

Grønt Miljø grontmiljo.dk facebook.com/grontmiljo

Redaktion: Søren Holgersen, ansv. (sh). SH@dag.dk. Tlf. 2065 1507.

Lars Lindegaard Thorsen (lt). LLthorsen@gmail.com. Tlf. 6116 9394.

Abonnement: Randi Salzwedell, RS@teknovation.dk. Tlf. 4613 9000.

Annoncer: Steen Lykke Madsen, Teknovation ApS. SL@teknovation.dk. Tlf. 3035 7797. Tlf. 4613 9000.

Udgiver: Danske Anlægsgartnere

Tryk: Jørn Thomsen Elbo A/S. Trykplag: 4.600.

Nettoplag: 1.7.22-30.6.23: 4.332 ifølge Danske Medier. Medlem af Danske Medier. 41. årgang. ISSN 0108-4755.

Grønt Miljø er et magasin om planlægning, anlæg og drift af have, park og landskab. I ti årlige numre skriver vi for fagfolk i privat eller offentlig virksomhed, fagets kunder, leverandører og uddannelsessøgende. Årsabonnement: 450 kr. inkl. moms. Kollektive abonnementer kan aftales.

Skolegård og bypark smelter sammen

PROJEKT. Brandes nye skole lever i symbiose med andre funktioner for byens borgere. Udearealernes tilbud smyger sig om bygningen og pixelerer ud i den omgivende park

Af Tilde Tvedt

I 2021 fik Brande en helt ny folkeskole midt i byen. En ældre skole måtte lade livet på grund af alvorlig skimmel-svamp, og afløseren har fået plads i Byparken tæt på centrum og lige ved siden af byens sportshaller.

Her lå før et rådhus der også husede bibliotek, tandpleje m.m. Disse funktioner og flere til er flettet sammen med den nye skole som er tegnet af GPP arkitekter. De vandt sammen med byMunch by- og landskabsdesign m.fl. Ikast-Brande Kommunes arkitektkonkurrence om det økonomisk største projekt i kommunens historie.

Den nye bygning kranses af udearealer med aktivitets- og læringsmuligheder der skal tilgodese børnenes forskellige behov. Udearealerne har ingen synlig grænse til den omgivende park og er åbne for alle, ikke kun skolens elever.

Er ikke kun skole

Bygningen ligger i Byparkens sydvestlige hjørne og er sammensat af forskudte kubiske elementer der skyder sig ud i

omgivelserne, i alt cirka 5.000 m² i grundplan. De flade tage har flere steder opholds- og aktivitetsmuligheder.

Skolen fylder det meste og er opdelt i indskoling, mellemtrin, udskoling, børn med særlige behov og SFO. Derudover rummer bygningen bibliotek, musikskole, børnetandpleje, legestue for dagplejen, lokalhistorisk arkiv, borgerservice og mulighed for kontakt med politiet. Der er fri adgang mellem skolen og biblioteket som igen har adgang til de fleste andre funktioner. Desuden har kulturdelen to hovedindgange fra hver sin side af bygningen.

Ikast-Brande Kommunes skolechef Thomas Garsdal har været med i hele tilblivelsesprocessen. Han fortæller at ambitionen har været at skabe et fælles sted for byen som ikke ligger øde efter skoletid. Her skal byens borgere kunne

mødes på kryds og tværs. En ny måde at tænke skole på.

Inde og ude vævet sammen

Skolen har sin egen hovedindgang, men også sekundære indgange og udendørs trapper der giver de forskellige elevgrupper direkte adgang til 'deres' del af skolen. I det hele taget har der været fokus på at væve inde og ude sammen, og parken er trukket helt ind i midten af bygningen som en beplantet gårdhave.

Der er kørende adgang fra to sider og desuden en stiforbindelse til midtbyen. Alle tre ankomsteder har cykelparkering som er enkelt indrettet med dobbelte cykelstativer uden overdækning. Via stien er der kun ganske få minutter at gå til eller fra Torvet.

Thomas Garsdal fortæller at der p.t. arbejdes på at gøre denne adgang mere synlig fra

bysiden, ikke mindst af hensyn til bygningens kulturfunktioner. Det sker i projektet 'Gennembruddet' som bl.a. går ud på at rive to huse ned der hvor stien møder hovedgaden.

Den primære parkeringsplads ligger tæt på skolens hovedindgang. Adgangsvejene er i asfalt mens båsene ligger i bånd af græs armeret med plastikkassetter. Enkelte egetræer er fordelt i parkeringsarealet. Tværs gennem arealet løber en fodgængerzone som skal samle de børn der bliver afleveret i bil. Cyklister har også deres egen rute og skal ikke krydse ind over parkeringspladsen.

Kendt og ukendt leg

Landskabsarkitekt Anita Munch Jensen fra byMunch kalder det ca. 40.000 m² store projekt ganske særligt.

„Vi tog lidt af byens park og ville derfor gerne give noget tilbage til byen. Vores vision var at udearealerne ikke kun skulle henvende sig til skolen, men være et aktivitets- og læringslandskab for alle i tråd med husets brede målgruppe,” forklarer hun.

- Den nye bygning i Byparken består af forskudte kubeformede elementer med vægt på at forbinde ude og inde. Skolens hovedindgang i midten suppleres f.eks. af udendørs trapper der giver alternative adgange. Nogle af de flade tage er udnyttet til opholds- og aktivitetsmuligheder for udskolings elever. De bygningsnære udearealer indrammes af en cirkelformet bevægelsessti. Uden for stien fortsætter aktivitetsmulighederne ud i parken. Foto venligst udlånt af KN Tagdækning.

Det førte til ambitionen om at integrere udearealerne fuldstændigt med Byparken uden afgrænsning. Hovedidéen er at man kan gå længere og længere væk på opdagelse efterhånden som man bliver ældre eller modet stiger.

Tættest på bygningen ligger 'basen' som er de små trygge rum lige uden for døren, flere steder med lette, bevoksede pergolaer. Indretningen er tilpasset hver enkelt afdeling og skoletrin, f.eks. sandkasser til indskoling og en beskyttet have ud for afdelingen til børn med særlige behov. Basen er det sted man hører til og er en del af. De bygningsnære områder indrammes af en cirkelformet bevægelsessti der binder alle udearealernes funktioner sammen. Her er der mulighed for løb i flere distancer og en række aktiviteter, f.eks. balancegang og forhindringsløb.

Uden for stien findes bl.a. indhegnede boldbaner, flere store og mindre klatreredskaber, legehus og udekøkken som Anita Munch kalder et område til 'kendt leg'. Bevæger man sig endnu længere ud, kommer man ud i området

- Den nye skole i Brande er placeret i Byparken tæt på centrum og er integreret med en række andre funktioner. Udearealerne er opdelt i tre zoner: 'Basen' tæt på bygningen indrammet af en cirkelformet bevægelsessti. 'Kendt leg' udenom. 'Ukendt leg' i den omgivende park. Mod nord (øverst) er Brandehallerne nærmeste nabo. Plan: byMunch.

- De grønne områder starter inde i midten af bygningen hvor en gårdhave skærer sig ned gennem alle etager. Gårdrummet har både adgang fra skolen og kulturdelen af bygningen. Foto: Tilde Tvedt.

for den 'ukendte leg' hvor der ikke er egentlige legeinstallationer, men mulighed for at gå på opdagelse i mere fri leg. I kanten af hele området ligger 'turstien' hvor man kan gå en lidt længere tur på egen grund og komme i nærkontakt med parkens natur.

Ud over disse skolerelaterede udearealer findes også et indhegnet legeareal til dagplejen og en 'læsehave' med pergola ud for biblioteket.

Justeringer undervejs

Skolen er for tiden i gang med det tredje skoleår siden indvielsen i 2021, og erfaringerne er generelt gode, vurderer Karin Hvelplund, leder af indskoling og SFO. Hun arbejdede på den nu nedrevne skole og var i den jury der bedømte forslagene i arkitektkonkurrencen.

Hun fortæller at udearealerne i den oprindelige plan havde andre legeredskaber: „Men vi kunne se at der ikke ville være udfordringer nok i dem for de større børn, og fik mulighed for selv at vælge nogle andre. Det skulle ske hurtigt, og vi havde et fint samarbejde med Kompan som har leveret redskaberne.“

Senere er der løbende lavet små tilpasninger, bl.a. supplerende stier på steder hvor børnene går meget. Et multi-boldbur fra den tidligere skole er også ved at blive stillet op -

- Basen lige omkring bygningen er indrettet efter alderstrin så indskolingen f.eks. har sandkasser og legehuse. Udenom er der boldbure, klatrestativer, gynger m.m. til 'kendt leg' der fordeler sig ud i parken som indrammer skolen med store træer. Foto: Tilde Tvedt.

med en nyindkøbt tvilling ved siden af så faciliteterne har kapacitet til også at blive brugt i idrætsundervisningen.

Andre justeringer er på måske-listen. F.eks. har SFO-skuret dør i siden ud til en sti hvor der flittigt køres med mooncar, så det ville være en fordel med en port i stedet.

„Vi tænker også i øget biodiversitet. Nu tager vi ud til nogle nærliggende søer for at se på dyr og planter. Måske kunne den aktivitet rykke ind på skolens område som små vandhuller,” siger Hvelplund.

Afdæmpet udtryk

Både i bygning og udearealer tager materialevalget afsæt i ønsket om et afdæmpet naturudtryk. I bygningen kommer det til udtryk i valget af delvis træbeklædning og gråbrune mursten. „I udearealerne har vi på samme måde gået efter materialer og farver der ikke

overdøver, men spiller sammen med den omgivende park,” siger Anita Munch. Pergolaerne med vedbend og klatrehortensia er f.eks. i ubehandlet lærketræ, og de hævede bede i cortenstål.

Baseområderne tættest på bygningen er mest befæstet med kvadratiske grålige betonfliser suppleret med grusarealer. Resten af arealet har bund af græs med spredte øer af gummibelægning eller faldunderlag under legeredskaber.

De dæmpede farver brydes af en cirkelformet sti i rød asfalt med grafiske elementer der skal stimulere leg og bevægelse. Man kan f.eks. 'gå skolens navn', løbe om kap på 200 meterruten eller hoppe på bogstaverne i 'regnvand' i en etableret lunke.

De grønne elementer begynder midt i bygningen i den kvadratiske gårdhave med adgang fra både skole og biblio-

- Den lille hækomkransede have med gynger, trampolin, bord/bænke og beplantning med bærbuske er især tiltænkt børn med særlige behov. Skolen fravalgte frugttræer fordi nedfaldsfrugt ville kunne tiltrække hvepse. Efterplantning af bøghæk er i gang. Foto: Tilde Tvedt.

tek. Der er udsyn til gården fra alle fire sider op i tre etagers højde hvorfra man kan se ud i egetræets krone og ned på de buskbevoksede flader. Udenørs er det grønne nogle steder trukket helt op til facaden som lav bunddækkende beplantning. Smalle staudebede i belægningen er indhegnet med kraftige fodhegn.

Den lille hækomkransede have til børn med særlige behov er beplantet med forskellige bærbuske som med tiden kan levere bær til undervisningen i hjemkundskab. Spredte egetræer er et gennemgående element som suppleres af små pletter med cirka én meter høje buske der ifølge Anita Munch skal give oplevelsesmæssig variation.

Yderst møder udearealerne parkens randplantninger der giver en skovbrynsagtig ramme. Til den ene side ligger et parcelhuskvarter. Her danner

et bånd af små beplantede bakker buffer til de private haver. De skal på sigt fungere som skolens 'vilde' skov.

Børnene bliver ikke væk

Hovedidéen om at alle skal have glæde af skolens arealer, giver enkelte udfordringer.

„Af og til oplever vi at 'fremmede' børn kommer for at lege i skoletiden. Dem sender vi ned til den lille offentlige legeplads der også findes i parken da vi kun kan tage ansvaret for skolens egne elever. Lige nu er vi faktisk i gang med at sætte nogle små skilte op som fortæller at legearealerne kun er offentligt tilgængelige uden for skoletiden,” fortæller Karin Hvelplund.

Den ikkeeksisterende afgrænsning mod Byparken kunne måske også føre til udfordringer med at få børnene ind igen efter frikvarteret. Ifølge Hvelplund er det dog ikke noget problem i praksis: „Langt de fleste børn holder til i basen og området med kendt leg, og så har vi en klokke der ringer meget højt.” □

PROJEKTET
Bygherre: Ikast-Brande Kommune.
Arkitekt: gpp arkitekter
Landskabsarkitekt: byMunch by- og landskabsdesign.
Andre partnere: NCC Building Danmark, Sloth Møller rådgivende ingeniører, Smak architects.
Byggesum: 158 mio. kr.
Anlægsperiode: 2019-2021.
Indstillet til Dansk Landskabspris 2023

KILDER
Anita Munch Jensen, interview 4.11.2024.
Thomas Garsdal, interview 6.11.2024.
Karin Hvelplund, interview 11.11.2024.
Bymunch.dk
Konkurrenceforslag 2019

SKRIBENT
Tilde Tvedt er landskabsarkitekt og freelancejournalist.

AO ER EN STOLT OG AKTIV DELTAGER I

DAG PARTNERSKABSNETVÆRK

Vi ønsker hele tiden at udvide vores sortiment til Danske anlægsgartnere så deres dagligdag bliver nemmere.

Her har vi vist nogle af vores nyeste skud på stammen fra AO til DAG - Jordens bedste håndværkere.

Se nærmere på AO.dk eller kontakt din nærmeste håndværkerbutik.

Er der noget du mangler i vores sortiment? Så send meget gerne en mail til hek@ao.dk

Aftale om et grønt Danmark på finansloven

Seks nye naturnationalparker, en bynær naturnationalpark og midler til tabt havnatur

• Den 20 km² store Kalvebod Fælled i København er en del af Naturpark Amager med stor rekreativ betydning. Nu skal den udvikles til 'bynær naturnationalpark' med mere vægt på biodiversitet og hvor store græssere dyr derfor nok skal gå mere frit omkring.

Mere skov og natur, mindre klimagas, mindre kvælstofudledning og et sundere havmiljø. Det er målene i den politiske aftale om den 'grønne trepart' som regeringen og Folketinget landede 18. november. Aftalen implementerer den såkaldte 'Aftale om et grønt Danmark' der blev indgået i juni og er omtalt i Grønt Miljø 5/2024 s. 8.

Bag aftalen står de tre regeringspartier samt Socialistisk Folkeparti, Liberal Alliance, Det Konservative Folkeparti og Radikale Venstre. De er bl.a. blevet enige om at oprette yderligere 6 nye naturnationalparker. Dermed når Danmark op på 21 naturnationalparker.

Endvidere skal der som noget nyt udvikles en 'bynær naturnationalpark' på Kalvebod Fælled på Amager. Den er i forvejen en naturpark, men skal formentligt have et mere biodiversitetsislæt, bl.a. med friere græssende dyr.

Til denne bynære naturnationalpark og de 6 andre nye naturnationalparker er der afsat 86 mio. kr. frem mod 2030, og aftalepartierne forpligter sig derefter til at drøfte en varig driftsfinansiering.

De 15 allerede udpegede naturnationalparker skal endvidere udvides så der skabes større sammenhængende naturområder hvor naturen kan udvikles på egne præmisser,

bl.a. med store græssende dyr. Det er der afsat 50 mio. kr. til frem mod 2030. I forvejen fylder de 15 naturnationalparker cirka 25.000 ha, cirka det halve af Falster.

Endvidere forhandles om de to første marine naturnationalparker i Danmark i Øresund og Lillebælt. Kortlægning af historisk stenfiskeri og undersøgelser af miljøtilstanden i områderne viser at der er et stort potentiale for genopretning af havnaturen i begge områder. Aftalepartierne har derfor afsat 80 mio. kr. til aktiv genopretning af havnaturen med særligt fokus på de to marine naturnationalparker.

Marker tages ud af drift

For landbruget indfører aftalen en ny måde at regulere jorden på. Hovedprincippet er at marker der giver problemer med hav, søer og vandløb, skal tages helt ud af drift i stedet for at blive detailreguleret. Samtidig rummer aftalen en række tiltag der skal sænke landbrugets udledning af klimagas, bl.a. verdens første CO₂-udledning på landbruget.

Efter aftalen skal cirka 10% af landets samlede areal - lig med 15% af alt landbrugsareal - omlægges til natur og skov frem mod 2045.

Det der mest tages ud af landbrugsdrift, er arealer der før var hede, enge, ådale, moser og havbund. En stor del -

140.000 ha - er kulstofrige lavbundsjord der ville være våde eller oversvømmede hvis de ikke blev drænet.

Derudover skal der udtages 250.000 ha til naturskov og produktionskov. Stigningen svarer til 2.500 km². Fyn er på 3.100 km². Der skal også sættes mere på 'permanent ekstensivering', dvs. marker der ikke dyrkes, men må afgræsses.

Mindre kvælstofudledning

For at leve op til EU's vandrammedirektiv og god økologisk tilstand i de indre farvande, sigter aftalen efter reduktioner på 13.780 ton kvælstof om året. Det er imellem det bedste og næstbedste scenarie til at nå vandrammedirektivets mål. I øjeblikket er der kun god tilstand i 5 af 109 vådområder, men forventningen er der i 2027 er foretaget de nødvendige kvælstofindsatser.

Bornholm er fritaget for kvælstofkravet fordi vandmiljøet er meget påvirket af nabolandene. Her er aftalen at indgå en 'interkalibreringsaftale' hvor Danmark, Sverige og Tyskland sætter fælles miljømål på linje med de danske krav der ellers gælder.

Færre klimagasser

Et af hovedmålene er at sænke landbrugets udledning af CO₂ og andre klimagasser. Den ønskede reduktion er på 70% i 2030 i forhold til 1990, og det

kan ikke nås uden et bidrag fra landbruget. Derfor indføres en klimaafgift på 200 kr. pr. ton klimagas i 2030 og 300 kr. pr. ton i 2035. Dermed slipper landbruget billigere end industrien - hvilket da også har affødt kritik.

Desuden indføres støtte til lagring af biokul i markerne samt tilskud til brug af fodertilsætning som 'bovaer' der sænker omfanget af klimaskadelige bøvser fra kvæg. Der bliver også mere støtte til planteproduktion. Der indføres 45 mio. kr. til de i alt 420 mio. kr. som aftalepartnerne er enig om at afsætte til 'Fonden for plantebaserede fødevarer'.

Med aftalen indføres endvidere 'Den grønne arealfond' der skal købe landbrugsjord. Den indeholder ikke 40 mia. kr. som man før talte om, men 43 mia. kr. De skal gå til at opkøbe og omlægge landbrugsjord til natur- og skovområder.

Bidraget ledsages af en række konkrete tiltag hvor også kommunerne er en vigtig aktør i at nå aftalens mål om 20% beskyttet og strengt beskyttet natur i Danmark. Til initiativerne hører bl.a. de ekstra naturnationalparker og Kalvebod Fælled der tilpasses som 'bynær naturnationalpark'. sh

KILDER

Miljø- og Ligestillingsministeriet. Grønt Miljø, Politiken, Altinget og en række andre medier der har beskæftiget sig med problemstillingen.

HUSQVARNA T542i XP®

Sig velkommen til kraften fra kick- start-energi

Oplev Husqvarna T542i XP® batteridrevet motorsav med kobling. Den er designet til arborister og træklatrere og giver dig høj effekt og kick-start-energi ved starten af hvert snit. Mærk den hurtige reaktionstid og følelsen af kontrol.

Og oplev hvordan koblingen holder kæden i gang - og gør den næsten ustoppelig.

Udforsk mere på husqvarna.com/T542iXP

HUSQVARNA T542i XP® BATTERIDRETVET MOTORSÅV

Der skal arbejdes for bytræerne

KONFERENCE. Fældning, flagermus, frugter, asketoptørre og meget mere på byrumseminar

Ikke alle elsker træer så der skal arbejdes for at bevare dem. Ellers forsvinder de fra boligområdet. Der er meget skov uden for skoven. Stockholmmetoden virker godt i sin fødeby. Man kan også værdisætte krat og hegn. Flagermus og andre beskyttede dyrearter skal beskyttes - og reglerne er stramme. Træer og buske med frugt, bær og nødder er på vej ind i det offentlige rum. Og så er der lidt godt nyt om den plagede ask.

Det var de overordnede konklusioner på Bytræseminar 2024 der blev holdt i København 13. november med cirka 325 deltagere når talere og arrangører er talt med. Arrangører var som vanligt Skovskolen og Dansk Træplejeforening.

Og som vanligt gik der 30 kr. fra hver deltagers deltagergebyr til 'Nordisk fond for bytræer' der støtter projekter i faget. Et eksempel på hvordan vi hjælper hinanden til at opnå en grønnere ny som træplejeforeningens formand Kasper Weitemeyer fastslog.

Han uddelte - også vanen tro - træplejeforeningens bytræpris der gik til Iben M. Thomsen (se under branchestoffet side 44).

Ikke alle elsker træer

I faget elsker alle en grønnere by og flere træer. Uden for faget er det en anden sag. I almennyttige boligbyggerier får landskabsarkitekterne talrige henvendelser om træer der ønskes fældet, sagde Ziff Hansen fra Dansk Almennyttigt Boligselskab (DAB). "Og hvis man imødekom dem alle, ville der næppe være et eneste træ tilbage i DAB," fastslog hun med autentiske eksempler fra forskellige bebyggelser samlet i en tegneserierække.

Træerne er under pres fra mange ledter og kanter såsom pladsmangel, nye funktionskrav og politiske agendaer. Træer fældes fordi der skal anlægges flere parkeringspladser, når der skal være plads til nye og andre funktionskrav som skure eller affaldshåndtering. Der er også anmodning om fældninger på grund af ir-

ritation over skygge, honningdug, fugleklatter, løvfald, frugtneidfald. Og at fælde træer ses ofte som den letteste og billigste løsning.

Man hører oftest kun fra dem der er trætte af træerne, ikke fra det tavse flertal der er glade for træerne. De får et chok når de ser at træerne er fældet uden at det nødvendigvis har været annonceret, lød det fra Ziff Hansen.

I de DAB-bebyggelser, hvor det lykkes at bevare træerne, er det på grund af tillid, samarbejde, fagligt dygtige ejendomsfunktionærer, god kommunikation og oplysning. Men hun drømmer om en træpolitik i DAB. „Eller hvad med en træpolitik for hele den almene sektor?“

Træk i samme retning

Hedevig Østergaard fra Foreningen Socialt Boligbyggeri (FSB) opsummerede 'alle de gode grunde' til at have træer. Grunde som fagfolk kender, men som beboerne ikke nødvendigvis kender. For at give træerne en bedre chance må beboere, afdelingsbestyrelser og fagfolk arbejde i samme retning.

Så kan man også sørge for

korrekt beskæring, bl.a. ved at stamme træerne op, så 'andet også kan være der,' og så skyggen bliver mindre mærkbar. Som et ph.d.-projekt har foreslået, kan det også være en fordel med strukturplaner da træerne er en del af den basale rummelighed. Også en grøn strategi og en kommunal træpolitik kan være redskaber man kan læne sig op ad.

Som et af fire eksempler viste Hedevig Østergaard Lundevænget hvor C.Th. Sørensen i starten af 30'erne formede boligområdet med piletræer og græs. Takket være husenes og træernes placering virker det som om der - lidt skovagtigt - står huse mellem træerne. Ikke omvendt. Plantningen er i 90'erne og i 2014-2015 fulgt op med udskiftningsplaner for at bevare kvaliteterne.

Skoven uden for skoven

Når man i skovovervågningen og skovstatistikken ser på kronedække og biomasse, er kun skovene med, men træerne uden for skoven fylder også meget. Det fastslog sektionsleder på Københavns Universitet Thomas Nord Larsen efter et studie hvor avancerede metoder og begreber stod i kø i

• Britt-Marie Alvem viste de berømte elme i Kungsträdgården der blev reddet fra fældning i 1971. De findes stadig - med stabiliserede kroner. I 2018 fik elmene også en forsigtig rodhulsrenovering med biokul, kompost og makadam. Foto: Britt-Marie Alvem.

• Boligområdet Lundevænget. Takket være husenes og træernes placeringer er det som om der står huse mellem træerne. Ikke omvendt. Foto: FSB.

en kompliceret modelverden: maskinlæring, dyp læring, neurale netværk, planet scope, kunstig intelligens.

De viser at 16,9% af landskabet er trædækket. Af dette areal ligger en femtedel (19,5%) uden for skovene og omfatter 7,5% af den samlede vedmasse. Denne andel er højere i lande som England og Holland uden meget skov og lavere i lande som Sverige og Finland med meget skov.

Man kan se at der groft sagt er 1 milliard træer i de danske skove, og 91 millioner uden for skovene. Man kan også - med den hjælp 'deep learning' giver - se hvor der er ryddet og tyndet, og hvordan skovene udvikler sig. Det er ikke kun en smart regnemaskine.

Resultaterne vises som orthofotos og kort med 3x3 meters opløsning. I løsningen indgår en sammenligning med tusindvis af konkrete træer for at træne modellen til bl.a. at se hvad der er et træ, og hvad der ikke er, bl.a. fordi skygger fra bygninger generer.

Rapport fra Stockholm

Stockholmmodellen er velkendt i Danmark når det gælder om at etablere nye bytræer og retablere gamle. En ma-

kadam sikrer rodvolumen, permeabilitet og luftskifte og sikrer bæreevne til trafikken ovenpå. Uden på makadammen er der biokul der holder på vandet og sikrer næringsstoffer. Oven på er der et udluftningslag af knust granit. Rør leder regnvandet til makadammen og jorden under.

Det fortalte Britt-Marie Alvem, træspecialist og landskabsarkitekt i den indre Stockholm Stad. I hele byen er der cirka 35.000 gadetræer som følges nøje lige fra planlægning til beskæring.

Visionen er en sund og en divers træbevoksning set i forhold til alder og art. Og her er man endnu ikke helt i mål, bl.a. fordi der er så mange lindetræer, især i den indre by. 31% af alle gadetræerne er lind, efterfulgt af 16% acer og 9% røn (seljeron). Visionen er også en bæredygtig plantning uden negative miljøpåvirkninger, udført med en enkel metode i fornyelige materialer og nem vedligeholdelse. Her er plantningsmetoden central. Den suppleres med krav til overfladen der gerne må være uden belægning og inventar.

Der arbejdes også meget med at forny gamle træer. Substratet løsnes med en 'air

spade' eller trykluftslanse og suges væk med en vacuumsuger. Man fjerner eventuelle træplantekasser, tilfører nyt substrat og beskytter bagefter træerne bedre, f.eks. ved at fjerne asfalt. Det kan være nødvendigt at beskære rødder, men man prøver så vidt muligt at skåne de store rødder. Det er en dyr, men virksomhedsfuld behandling som navnlig lind tolererer. Acer har det sværere, nok på grund af en mere overfladisk rod.

Blandt de eksempler Alvem viste var de berømte elme i Kungsträdgården der blev reddet fra fældning i 1971. De findes stadig, nu med stabiliserede kroner. I 2018 fik elmene en forsigtig renovering med biokul, kompost og makadam.

Værdisæt krat og hegn

Værdisætningsmodellen Vat19 fungerer, men er beregnet til solitære træer, alléer og mindre grupper. Hvad gør man med sammenhængende plantninger som hegn, lunde og krat? Man udvikler en supplerende model, 'Værdisætning af buske' (VAB). Det gør Charlotte Ahrndt og Hanne Lund Steffensen, henholdsvis fagkoordinator og projektleder i Aarhus Kommune.

Beregningsen i VAB har det udgangspunkt at et areal, ikke et træ, skal genplantes. Basisværdien beregnes derfor ikke ud fra stammeomfang, men fra plantningens kronedække. Bruges Vat19 på hvert træ i en sammenhængende beplantning, vil beløbet blive for højt og metoden kræve meget tid, oplyste Ahrndt og Steffensen.

De havde brug for en model og gik af egen drift i gang bl.a. for at kunne sige at „hvis I ikke bevarer beplantningen så kommer der erstatningskrav regnet efter værdisætningsmodellen.“ VAB gør som Vat19 op med at plantningerne alene værdisættes efter retableringsomkostningen.

Grundlaget for VAB er - ligesom i Vat19 - basisværdien der omfatter rydning, nye planter, plantning, pleje samt et størrelsestillæg. Størrelsestillægget beregnes dog som kr. pr. m² pr. år. Man bedømmer derefter beplantningens funktioner (CO₂-binding, læ, luftfiltrering m.fl.), herlighed (kulturhistorie, synlighed, sansning) og biodiversitet (struktur, sammenhæng, planter over 50 år, dødt ved). Gennemsnittet omregnes til en faktor mellem 1 og 2 og ganges med basisværdien, og man får værdien.

I Vårkjærparken i Viby i Aarhus var det på tale at fjerne en 4.000 m² og op til 50 år gammel plantning af buske og store træer. Her blev værdien kalkuleret til cirka en halv million. Det fik vandforsyningsselskabet til at reducere arealet i den endnu uafsluttede sag.

Ahrndt og Steffensen har desuden - som tillæg til Vat19 - lavet et skema med erstatningsbeløb for at knække grene og skade stammen. En knækket gren på 51-200 mm i diameter koster 5.000 kr. i både. Skemaet, der har en god forebyggende effekt, er med publikationen 'Pas på træerne i Aarhus' som bliver sendt med grave- og byggetilladelser mv.

Beskytter flagermusene

Der er mange truede dyrearter man skal beskytte når man arbejder med træer, men flagermus trækkes oftest frem. Også på bytræseminaret hvor Casper Katborg, chefkonsulent i Niras, og Søren Egelund Rasmussen, biolog i Styrelsen for grøn arealoplægning og vandmiljø, tog udgangspunkt i habitatdirektivet.

Man må ikke fange og dræbe beskyttede arter. Eller forstyrre dem når de yngler eller overvintrer. Man må ikke ødelægge og indsamle deres æg. Eller skade deres yngle- og rastesteder. En flagermus der forstyrres om vinteren og flyver væk, har næppe energireserver nok til både at finde nyt hi og overleve helt til foråret.

• Træer med spættehuller, afskallet bark, råd og knækkede grene kan udgøre egnede yngle- og rastesteder for flagermus. Disse træer bør altid undersøges før fældning eller beskæring, og fældning kan kun udføres på særlige tidspunkter. Foto: Noel Anthony Damholdt Bergin.

Direktivet blev vedtaget i 1994, men praksis er skærpet efter nogle EU-domme og nye afgørelser fra danske klagenævn. Reglerne præciseres i en ny vejledning fra EU-kommissionen, Miljøstyrelsens 'Habitatvejledningen' fra 2020 og 'Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV' fra Aarhus Universitet 2023.

Der er en stram beskyttelse. Den gælder uanset hvor man-

ge individer der er tale om. 1 eller 100 gør ingen forskel som det blev vist i en EU-dom om den beskyttede spidssnude frø i en svensk skov. Og det gælder uanset hvor det er som det blev vist i en EU-dom fra Rumænien. Her blev det slået fast at ulve er beskyttede selv om de lever - inde i en by.

I dansk lov er reglerne delt på en række love med Styrelsen for grøn arealoplægning

og vandmiljø som primær myndighed. Ifølge loven skal driftsforvaltere forudse hvor de beskyttede arter er. Hule træer, sprækker og spættehuller kan være et tegn. For at fastslå om der findes ynglende eller rastende flagermus bør man besigtige flere gange: i april-maj, juli-august (yngletiden) og august-september.

Er der flagermus - eller mistanke om det - kan man ikke fælde eller beskære sådanne træer om vinteren eller i yngleperioden. Ja, det kan man faktisk kun gøre i april-maj og september-oktober. Så skal man gøre noget ved træerne, må det ske i god tid før.

Hvis man skal fælde, skal man ikke kun tjekke det enkelte træ, men screene hele nærområdet og se det som en større helhed i forhold til fouragering, ledelinjer, hvile, skjul, yngle- og rastesteder. Så man kan sikre områdets økologiske funktionalitet for de enkelte arter, eksempelvis ved at veteranisere egnede træer i 2 km afstand. Det kan f.eks. få betydning for alléer.

Følges reglerne ikke, kan det udløse konsekvenser med driftsstop og bøder. I England er der set bøder på 5.000 pund pr. flagermus. Der er indtil videre ikke lignende bødestørrelse herhjemme.

Der er i Danmark 18 flagermusarter med forskellig adfærd. Nogle raster i store grupper, andre alene. De foretrækker ikke samme vejrlig og

• Fra Pometes danske samling af æbler som rummer cirka 350 æblesorter. Foto: Pometet.

reagerer forskelligt på eksempelvis belysning. Derfor er det også svært at skabe vilkår der tilgodeser alle arter af flagermus, men det bør ikke forhindre at der forsøges at udføre så specifikke tiltag om muligt.

Dejlige frugter og nødder

Det er blevet almindeligt med træer og buske med frugt, bær og nødder i det offentlige rum. Det var temaet for Lasse Lose, planteskolegartner og pometmester på Pometet, Københavns Universitet. Pometets formål er at drive forskning og undervisning, men også at fungere som genbank for frugttræer og frugtbuske.

Mange synes at frugt, bær og nødder er besværlige, men så er det fordi de er brugt forkert. Man burde have plantet et helt andet, fastslog Lasse Lose. Han havde for nylig en 8. klasse på besøg, og mange havde aldrig smagt et friskt æble før. „Så fortæl andre om hvad man kan med frugt og nødder, for mange ved det ikke mere,“ opfordrede han.

For at få succes med frugttræer skal man ikke kun bruge vildstammer, men en grundstamme der passer til formålet som sorter podes på. En svagt voksende grundstamme skaber et lille træ mens et kraftigt voksende grundstamme skaber et stort. En klassisk grundstamme er den svagtvoksende M7 der passer til parceller mens den svagt voksende M9 er en plantagegrundstamme der producerer en masse æbler men har svag vækst. Der er mange slags grundstammer, og med klimaændringerne kan vi nok vente at flere kommer i spil, lød det fra Lose.

Når mange er imod frugt og nødder hænger det bl.a. sammen med frygten for rotter, mosegrise, hvepse, pollen og frugtsnask på jorden. Og den besværlige beskæring. Lasses råd var bl.a. at vælge sorter der blomstrer og modner sent så der ikke er så mange hvepse. Og at have plæne under kronen så man smadrer frugten så regnormene kan tage den. Man kan også holde græsset og ukrudtet kort op til træet så mosegrise ikke kan gemme sig for bl.a. rovfugle.

Der er mange arter og sorter, og jo flere man bruger,

• I Vårkjærparken i Viby er der gravet rør gennem en plantning hvis værdi er kalkuleret til cirka en halv million. Fotoet viser en lignende plantning i nærheden. Foto: Simon Foght-Nielsen.

desto større chancer er der for at blomsterne undgår frosten, og bestøvningen lykkes så man får succes. Man kan få hjælp i bestøvningsoversigter over hvilke sorter der bestøver hinanden. Paradisæble er god til mange sorter, bl.a. fordi den blomstrer i lang tid.

Man kan også gå efter sunde sorter uden så meget skurv og kræft. Problemet med sygdomme kan mindskes hvis man løfter og åbner kronen så der kommer mere lys og luft, og så man lettere kan klippe græsset under træet. Sygdomme er ikke mindst et problem for pærer og kirsebær der er udfordret af kræft og regn.

Et frugttræ behøver man ikke at beskære, fastslog Lose der viste eksempler på smukke ubeskærede træer. Men begynder man at beskære, starter balladen, for så skal beskæringen følges til døds. Sorter har forskellige vækstformer så selv om man ikke beskærer, opnår man forskellige vækstformer, bl.a. søjleformer.

Der er stigende interesse for nødder, bl.a. almindelig hassel hvor der er nye spændende sorter der bl.a. podes på tyrkisk hassel og rummer meget planteprotein. Der er også stor interesse for valnød - og mosegrise kan ikke lide den. Inden for ægte kastanjer er der sorter der blomstrer så sent at

frosten ikke er et problem. Og så er der kvæde, morbær og mispler hvor frugten bliver sidende vinteren over til glæde for fuglene.

Toptørre og pragtbiller

Askens problemer med toptørre og måske også pragtbiller var temaet i bytræseminarets sidste indlæg fra Erik Dahl Kjær, professor på Københavns Universitet. „En fantastisk art,“ kaldte han arten hvor pollenanalyser viser at den er oldgammel i Danmark.

Men så er der lige det med sygdommene. I 2007 sker der noget i Polen og Baltikum og senere også i Danmark. Først ligner det honningsvamp, men det er noget andet fastslås det i 2009. Nemlig en svamp der overlever i de visne blade i den fugtige skovbund. De fleste aske i byens unaturligt tørre bund er derfor gået fri. Aske-toptørre kom sygdommen til at hedde på dansk.

Siden er der arbejdet på at finde modstandsdygtige individer og teste dem i særlige bevoksninger i håbet om at finde resistente individer. Det sker bl.a. på Tuse Næs hvor man registrerer træer af 39 kloner. Efterhånden er kun meget få træer helt sunde, og der bliver stadig færre. I år er det kun nogle få der stadig lever. Forbliver de det på grund

af særlige gener? Ja, med forbehold, lød det fra Dahl Kjær.

De individer der har overlevet, tilhører i hvert fald samme kloner. Kloner der kan opformeres til nye sorter, bl.a. den lovende 'Vendelholm'. Den nedarvede resistens er dog ikke total. Der sker en udspaltning af generne så halvdelen af træerne bliver syge - men i skoven kan de bare tyndes væk. En mulighed er også at kloner et resistent individ så alle individer forbliver raske.

Der er forskel på de enkelte askearter, og det ser ud til at de arter der er nærmest beslægtet med arterne i Kina - hvorfra sygdommen stammer - lettest får sygdommen. Til de mindst modtagelige hører rødask (pennsylvanica) og mannaask (ornus). Forsøg med disse arter tegner lovende. Der er endnu ikke toptørre at se.

Som om toptørre ikke er nok, er askepragtbillen (Agrilus planipennis) også blevet et problem for asken. Vi har den fra Østasien via Rusland hvorfra billen har spredt sig mod vest og nord og bl.a. er blevet et voldsomt problem i USA. Askepragtbillen er endnu ikke truffet i Danmark eller EU, men regnes som en potentielt skadevoldende art. Fra salen blev der spurgt hvorfor Westhoffs Glorie, en sort af almindelig ask, har skiftende modtagelighed når den er en klon. I følge Dahl Kjær hænger det sammen med at genetik ikke kan forklare det hele. sh

Forsøg med at erstatte bitumen med svampe

VisiBit fra Visibuilt er i egne ord verdens første fermenterede bindemiddel til asfalt

I stedet for at bruge det CO₂-tunge bitumen til asfalt kan man bruge svampe der er et fossilfrit bindemiddel. På en parkeringsplads ved Femern Bælt-tunnelens byggeplads på Lolland er man i hvert fald i gang med at afprøve den nye teknologi der kan være med til at gøre sort asfalt til grøn belægning hvor man reducerer vejens CO₂-aftryk, oplyser Dagens Byggeri 22.11.2024.

Det er Visibuilt der står bag det nye bindemiddel der kaldes VisiBit og som netop har vundet prisen 'Young Ideas' ved Danish Design Award. Med i forsøget er også Sund & Bælt, Femern Link Contractors, NCC og en række forsknings- og uddannelsesinstitutioner. VisiBit udnytter mycelium, det underjordiske netværk af svampe i jorden, til at binde stenene i asfalten sammen.

• Nærbillede af bindemidlet der forgrener sig om tilslaget. Foto: Visibuilt.

• Afprøvningen af asfalten med svampebindemiddel. Foto: Visibuilt.

Det gør det muligt at producere asfalten uden intensiv opvarmning. Det er især i denne del af processen man kan reducere klimaaftrykket, oplyser VisiBit. Bitumen der anvendes i asfaltproduktion, kræver nemlig høje temperaturer på op til 200 grader hvilket markant øger CO₂-udledningen.

„Vores løsning er verdens første fermenterede bindemiddel til asfaltindustrien, og det er helt unikt da vi ved at undgå opvarmning sænker

energiforbruget drastisk,” siger CEO i Visibuilt Line Kloster Pedersen. „Vi har nu vist at vi kan konstruere en asfaltbelægning fremstillet med VisiBit ved brug af industriens egne maskiner.”

Forsøgene ved Femern-byggeriet er blandt de første eksperimenter, virksomheden har planlagt for at teste holdbarheden af den nye type asfalt. Virksomheden forventer at kunne anvende VisiBit til cykelstier i 2026. *sh*

Bobcat udvider sit vinterprogram

Bobcat har udvidet sit vinterredskabssortiment til Bobcats kompakte læssere, traktorer mv. Blandt nyhederne er sneblæsere og en ny snekaster (foto) der kan kaste sne op til 12 meter i alle retninger.

Derudover tilbyder Bobcat vinkelcoste i fire bredder samt scrapere til at fjerne pakket sne og is uden kemikalier. I sortimentet indgår også en hydrauliske salt- og sandsprøjter med en kapacitet på 330 liter og kan fyldes direkte fra en bunke. Hertil kommer sneplove i syv bredder, bl.a. en hydraulisk V-sneplov. Til hurtig rydning over ujævnt terræn er der også sneskubbere med skånsomme gummiskinner. *sh*

Bliver ved med at bygge i risikozoner

Ud af 54 undersøgte byer ved landets kyster har 32 af dem nyt byggeri på vej i risikozoner. Det svarer til knap 60% af byerne. Det viser en undersøgelse fra Arkitektskolen Aarhus som TV 2 og Byrummonitor har omtalt sidste uge i november. Undersøgelsen viser også at alle større 54 kystbyer siden 2010 har bygget nyt i områder der kan blive oversvømmet ved en stormflod, eksempelvis en havnefront.

„Det her med at bygge nye boliger og store boligprojekter langt ude ved vandet - i risikozoner, det er noget vi skal gå væk fra, for det bygger mere og mere værdi op steder hvor der er risiko for oversvømmel-

se,” siger ph.d.-studerende Lasse Bech Knudsen der forsker i klimatilpasning på Aarhus Universitet, til TV 2.

Nye tal fra Danmarks Meteorologiske Institut viser at der i fremtiden kommer langt flere stormfloder end tidligere. En ny analyse fra Danmarks Tekniske Universitet viser at regningen for oversvømmelser på grund af stormfloder og skybrud kan blive 406 mia. kr. de næste 100 år.

TV 2 har talt med borgmestrene i Assens og Nakskov hvor der er planlagt byggeri i risikozoner. Her lyder forklaringen at der bygges tæt ved havnen fordi borgerne efter-spørger det. *sh*

• Aarhus Ø under opførelse ud i Aarhus Bugt 2017.

To-hjulet Ferrari med smart kobling

Den tohjulede traktor Ferrari 306 Smartsafe er en mindre og billigere udgave end forgængeren, oplyser importøren Sønderup Maskinhandel. Pristallet skyldes en ny kobling, Smartsafe, der er enklere uden at tabe kvalitet. Det er en flerpladet oliebadkobling hvor kopfjedre mellem hver plade får koblingen til at virke som en multipladebremse. I nødstilfælde, hvor motoren fortsætter, stopper PTO'en i ét nu.

Traktoren har en 6 hk BCS benzinmotor. Den har ét gear frem og ét bak. Farten er op til 2½ km/t frem og 1 km/t bak. Der er vend- og justerbart styr og antivibration. *sh*

Ekstra 5 % rabat på ordrer over Kr. 100.000 frem til 1/2 2025
Ordremærke: 25STARKA

- Altid på lager i standard størrelser og udførelse i højder fra 40 til 400 cm
- Kundetilpasninger udføres i henhold til katalog typisk indenfor 4 uger
 - CE mærkede iht til EN13369 og EN15258
 - EPD på alle elementer

Træerne falder på striben rundt om Åkjær Gods

HÆRVÆRK. Mindst 115 af Odder Kommunes og Naturstyrelsens træer er ulovligt fældet, og alle spor peger i én retning i den østjyske sag

Det begyndte fredag den 13. september 2024 da de ansatte fra Odder Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning var gået hjem i eftermiddags-solen. Denne oplysning - hvornår det startede - er næsten eneste kendsgerning i en opsigtsvækkende sag om ulovlig træfældning. En sag der har sat kommunens forvaltning på den anden ende og ført til politianmeldelser fra kommune, Naturstyrelsen Søhøjlandet og en grundejerforening. Og skabt overskrifter landet over.

Sagen - eller rettere sagerne - efterforskes stadig. Derfor er alle detaljer endnu ikke tilgængelige for offentligheden, oplyser kommunikationsrådgiver i Østjyllands Politi Anne Tiedemann og uddyber:

„Det er en sag som har udviklet sig undervejs med flere forhold, og det er et omfang der er så stort at vi efterforsker sagen som groft hærværk. Vi har forståelse for at der er stor offentlig interesse om sagen fordi den er så usædvanlig. Vi har dog et hensyn at tage til både efterforskningen og til de involverede parter. Derfor ønsker vi på nuværende tidspunkt ikke at oplyse yderligere om vores efterforskningsskridt eller eventuelle sigtede.“

Sagen adskiller sig på flere punkter fra den seneste tids andre bemærkelsesværdige sager om ulovlig træfældning, f.eks. på Slagelse-egnen (se Grønt Miljø nr. 3, 2024). De er alle præget af amatørarbejde med en enkelt motorsav i natens mulm. Det gjaldt også træet ved Hadrians Mur i England hvor selve fældningen dog var professionel. I Odder er der tale om ulovlig fældning ved højlys dag, langt flere træer og efter al sandsynlighed med professionelt grej som traktormonteret gresav.

Forbrydelse på forbrydelse
Sagerne drejer sig ganske kort om træer der er fældet ulov-

ligt, alle lige syd for Odder. Det ulovlige består enten i at en anden end træernes ejer har fældet dem, eller at træerne var beskyttet af naturbeskyttelseslovens §3.

Da kommunens folk mødte mandag morgen 16. september var det til den besked fra Danmarks Naturfredningsforenings Odderafdeling at der var fældet træer ved Houvej der fra sydøst går mod Odder. Kommunens folk optalte derefter at der var fældet 31 af kommunens træer, men efter landmåleren havde været forbi anmeldte man kun 28.

„Landinspektørens undersøgelse viste at tre af de 31 stod så tæt på skel at vi valgte at lade tvivlen komme modparten til gode og opgav anmeldelsen for disse tre for ikke at være polemiske,“ fortæller teknisk chef ved Teknik- og

Miljø i Odder Kommune Helle Bøhl-Møller til Grønt Miljø.

Ugen efter blev det opdaget at endnu 23 træer var fældet på kommunens grund blot 6-7 km fra det første gerningssted, denne gang på Bilsbækvej mellem Ørting og Hundslund. Stammen på et af de fældede træer her havde en diameter på 116 cm. Det er endnu ikke klarlagt om disse træer blev fældet i samme ombæring som de første 31 eller senere.

Ugen efter, omkring 2. oktober, finder Naturstyrelsen Søhøjlandet træer der er fældet ulovligt på deres areal. Det er ikke langt den anden fældning i Odder Kommune, denne gang langs en natursti mellem Hundslund og Ørting. Styrelsen ender her med at politianmelde 64 ulovligt fældede træer, heraf ét med 82 cm stammediameter.

• Dette foto blev lagt op på Odder Kommunes Facebookside i kommentarsporet under kommunens første opslag om de fældede træer på Houvej. Det viser efter sigende arbejdet med at fælde træer fredag den 13. september. Facebookbrugeren Alex Forsberg skriver: „Det var en stor traktor med professionelt skovningsudstyr der blev brugt, det er ikke en gammel løvsav og en rusten kassevogn...“

Andre bekræfter observationen af at fældningen foregik med traktor fra marksiden. Nogle angiver at fældningen ser ud ad 'pokkers til' og er gået meget hurtigt. I samme tråd 19. september uploader en vis Frank Christensen dette foto med teksten: 'Foto taget af en borger i fredags'.

• Fældet træ ved Houvej, set i den modsatte retning end borgerfotoet side 16. Foto: Odder Kommune.

Midt i det hele, cirka 9. oktober, anmeldte også Grundejerforeningen Kløverengen fældning af træer på foreningens grund. Foreningens arealer ligger ud mod Houvej hvor den ulovlige fældning begyndte 13. september. Foreningen har endnu ikke overblik over antallet af berørte træer. Selv uden grundejerforeningens tal er der altså politianmeldelse om mindst 115 ulovligt fældede træer hos Østjyllands Politi.

Dertil kommer et endnu ikke optalt antal træer fældet ulovligt langs Odder Å. Fældningerne er sket på en privat lodsejers grund, men træerne langs åen var underlagt naturbeskyttelseslovens §3 og måtte ikke fældes. Her er fældningen politianmeldt af Odder Kommune. Som myndighed har kommunen henvendt sig til lodsejeren der dog endnu ikke er vendt tilbage.

Forvaltning overarbejder

„Det har været ærgrelse på ærgrelse, og jeg bliver så vred over det. Det er ufatteligt to-

nedøvt at fælde træer i disse tider, og så endda træer der ikke engang er dine egne,” siger Helle Bøhl-Møller hos Teknik- og Miljø i kommunen. „Det tragikomiske er at vi passer virkelig godt på vores træer her i kommunen og har en forvaltningspraksis for træer og vejledning til alle entreprenører som arbejder i nærheden af træer.“

Kommunens forvaltningspraksis for træer 2020-2030 hviler på fem principper, bl.a. at eksisterende træer som udgangspunkt skal bevares, og at fældning af et træ skal erstattes af to nye. Som sådan skal der gang i kommunens plantearbejde, men Helle Bøhl-Møller understreger at det lige nu handler om at bruge ressourcerne på at slutte sagen og sikre en ordentlig erstatning.

Kommunen har indsendt anmeldelse, og inden jul også erstatningskrav, til politiet som behandler sagen som en hærværkssag så skyldsspørgsmål og erstatning afgøres samtidigt. Uden at komme med præ-

cise tal siger Helle Bøhl-Møller at erstatningskravet er på ‘millioner’. Det hviler på tal fra en ekstern ekspert der har brugt normen Vat19 om værdisætning af træer.

„Vi er en forholdsvis lille forvaltning, og det har beslaglagt voldsomt mange timer til sagsbehandling, dokumentation, landmåler, dialog med politi, presse og meget andet. Så lige nu er der ikke en konkret plan for genplantning, men der er ingen tvivl om at vi skal have nye træer, og vi vil gerne have dem så store som muligt, for de fældede træer var store og gamle med masser af karakter. Men alle som en var sunde og stærke og kunne have stået i generationer endnu,” understreger Helle Bøhl-Møller.

En km kvadret åbrink

Og det blev værre. Efter et hektisk efterår med opmålinger, anmeldelser og besigtelse af andre dele af kommunens træbestand, opdagede Helle Bøhl-Møller og kollegaerne at der var fældet træer langs en

hel km af Odder Å. Disse træer stod på en privat lodsejers grund, men træerne er omfattet §3 og er altså beskyttet natur. Og så kan kommunen tage skeen i den anden hånd, fortæller Helle Bøhl-Møller.

„I de foregående sager er vi en part som har fået udøvet hærværk mod vores ejendom, men her står vi som myndig-

hed og har helt andre muligheder,” pointerer hun. „Her er det naturbeskyttelsesloven der gælder, så vi er myndighed og skal ikke vente på nogen.“

I den forbindelse har Helle Bøhl-Møller tidligere fortalt til TV2 Østjylland at man ud over en officiel henvendelse til lods ejeren også overvejer at politianmelde fældningen langs åen da omfanget er så stort.

„En hel brink er ødelagt og flankeret af fuldstændigt kvadrede træer. Det betyder at den skyggedannelse træerne giver når de står bøjet over åen, er helt forsvundet. Her er tale om en klokkeklar overtrædelse af naturbeskyttelseslovens §3,” fastslår hun til Grønt Miljø.

Naturstyrelsens natursti

Hos Naturstyrelsen Søhøjlandet begyndte sagen for alvor i starten af oktober hvor man undersøgte henvendelser om fældede træer på styrelsens jord ved Hundslund-Åkjær natursti mellem Hundslund og Ørting. Den 6 km lange sti beskrives i udinaturen.dk: „Stien går gennem forskellige landskabstyper med en spændende og afvekslende vegetation. Og alt efter årstiden er det muligt at finde forskellige frugter og bær. På dele af strækningen kan man bl.a. nyde den storslåede udsigt over godset Åkjærs jorde.“

Hold fast i bemærkningen om den storslåede udsigt over godset Åkjærs jorde. Imens vender vi tilbage til Naturstyrelsen Søhøjlandet hvor medarbejderne fredag den 11. ok-

- Naturstyrelsen er den 11. oktober ved at måle stammediametre på stød efter de fældede træer langs Hundslund-Åkjær Natursti. Det endte med politianmeldelse af 64 træer, bl.a. dette med en stammediameter på 82 cm. Screenshot: TV2 Østjylland.

TRUET TIL TAVSHED - Mysteriet om de forsvundne træer, den forbudte bog og balladen om kirkenøglen er kun tre af kapitlerne i den lange historie om godsejerparret Koed Jørgensen.

Herremanden

• 7. november landede Weekendavisens artikel 'Herremanden'. Den handler om fældningerne, men der påpeges også andre sager hvor godsejer Johan Koed Jørgensen ikke står i det bedste lys. Der gengives et citat Koed Jørgensen gav til Berlingske da han i 1992 overtog godset: „Her begynder vore områder; det kan du se på de klippede grøftekanter og de revne veje. Tingene skal passes, lige ud og lige frem, regelret.“

tober opmålte og vurderede antallet af fældede træer på deres arealer. Det er dette arbejde der - efter en landmåler undersøgte de fældede træers afstand til skel - har resulteret i at styrelsen har politianmeldt fældningen af i alt 64 træer på to strækninger langs åen.

„Vi vidste godt at der var flere fældede træer, men vi er overraskede over at der overhovedet er nogen der fælder træer på vores arealer, og vi er enormt ærgerlige da træerne stod i landskabet, og i nogle tilfælde var der tale om store træer,“ udtalte Søren Hald, skovrider ved Naturstyrelsen Søhøjlandet, til TV2 Østjylland 4. november.

Hvem har fældet træerne?

Hvem har uretmæssigt fældet de mange træer på Odder-egnen? Før vi kommer så langt, lægger vi lige vejen forbi Danske Anlægsgartnere. Her pointerer fagkonsulent Kim Tang at hvis man som entreprenør, eksempelvis anlægsgartner eller skoventreprenør, er hyret til at fælde et træ for en kunde, så er det kundens ansvar at kontrollere at træet ikke står i skel, og at kunden har ret til at bede om at få træet fældet.

Den skyldige er altså ikke den der rent fysisk fældede træerne 3. september. Men hvem så? Hvem har bestilt arbejdet som politiet betegner som 'groft hærværk'?

Østjyllands Politi er midt i efterforskningen og ikke klar til at løfte sløret, men har tidligere til TV2 Østjylland udtalt at de „er bekendt med hvem der angiveligt har fældet træerne, men sagen er fortsat under efterforskning med henblik på at få klarlagt om der er blevet begået noget strafbart...“

Hos Odder Kommune siger Helle Bøhl-Møller til Grønt Miljø at kommunen fokuserer på det faglige og koncentrerer sig om at dokumentere og overdrage sagen ordentligt til politiet fremfor for at gætte på hvem den skyldige er.

Skovrider ved Naturstyrelsen Søhøjlandet Søren Hald vil heller ikke komme med et navn. Han har dog før udtalt til TV2 Østjylland at styrelsen har kontaktet lodejeren der ejer arealerne langs naturstien, men endnu uden at få svar. Der bliver altså ikke peget på en skyldig fra officielt hold. Endnu.

Folkedomstolen på Facebook lader derimod alle pile til at pege i samme retning, både i kommentarsporet under Odder Kommunes opslag fra 18. september om den første stribe af fældede træer langs Houvej og i kommentarsporene under Naturfredningsforeningen Odders opslag.

Også journalister fra Weekendavisen, Lokalposten i Ørting og på TV2 Østjylland har fremhævet én navngiven person, og det er den samme der

går igen i alle kommentarer i de lokale Facebook-grupper.

Peger mod godsejeren

I takt med at Grønt Miljø har tygget sig gennem sagerne, bliver det sværere og sværere at se i andre retninger. Først og fremmest fordi alle sagerne kun har én modpart - Johan Koed Jørgensens Åkjær Gods eller Rodstenseje der også er i Johan Koed Jørgensens eje. Uanset om vi taler om fældningerne på Houvej eller Bilsbækvej, den kilometerlange rydning af åbrinken og fældningerne på Naturstyrelsen Søhøjlandets natursti eller grundejerforeningens arealer. Alle grænser op til eller ligger på jord godsejeren ejer.

En række mindre vægtige detaljer peger i samme retning: 23. september fotograferede flere borgere en stabil fældede træer på Åkjær Gods' jord få hundrede meter fra den oprindelige fældning af Odder Kommunes træer på Houvej. Bunken var omgivet af polititape hvilket kunne indikere at de fældede træer er en del af den igangværende efterforskning.

Desuden er fældningsarbejdet foretaget med relativt store maskiner og samtlige træer kørt væk hvilket har krævet en betydelig maskinløsning som ikke er til rådighed for den

gennemsnitlige utilfredse borger med en motorsav. Også tyveri indgår derfor i Naturstyrelsens og Odder Kommunes politianmeldelser.

Vat19 i TV2

Hvis der skulle være et positivt glimt i sagen, er det at Vat19-modellen er præsenteret i de almindelige, landsdækkende medier. F.eks. i artiklen 'Mørkelagt sag om ulovligt fældede træer kan handle om millioner' på tv2.dk 12. november hvor de faktorer der påvirker et træes værdisætning i Vat19, gennemgås: Etableringsomkostning, størrelsestillæg, sundhed, placering og alder.

Vat19 er altså et centralt element i sagen, og ser man på beregningseksemplet i Vat19, bliver en sund platan på en allé i byen værdisat til 85.000 kr. Man kan ikke bare gange med de 115 træer, bl.a. fordi de fældede træer står uden for byen hvor værdien falder. Men 'millioner' er ikke usandsynligt, og beløbet kan stige når den kommunale bøde for fældningerne langs Odder Å og grundejerforeningens erstatningskrav løber ind.

Uanset hvad har Godsejer Johan Koed Jørgensen ikke villet udtale sig konkret om sagen offentligt endnu. Grønt Miljø følger denne spegede afære til dørs. *lt*

• Noget af den rydning som Grundejerforeningen Kløverengen har politianmeldt. Til højre godsejerens marker. Foto: DN Odder.

DIN TRYGHED ER VORES DRIVKRAFT

FORDELE VED FORSIKRING VIA FPR FORSIKRINGSMÆGLER A/S

Siden 2003 har vi været Danske Anlægsgartners tætte samarbejdspartner og forsikringsmægler. Vi har derfor et indgående kendskab til jeres branche, og da vi indkøber forsikringer på vegne af mange af jeres kollegaer i foreningen, kan vi både tilbyde skarpe priser samt følgende fordele:

- Tryghed og overblik, så du træffer de rigtige beslutninger
- Personlig rådgivning og kompetent service
- Unikke forsikringer, der passer til din virksomheds type og størrelse
- Rigtige mennesker ved telefonerne klar til at hjælpe dig
- Er uheldet ude er vi din faglige assistance og rådgiver

SKAL VI HJÆLPE DIG, SÅ RING PÅ 70 20 29 29 FOR ET GRATIS TJEK

– det kræver ingen indsats fra din side udover et samtykke via en undersøgelsesfuldmagt.

Skab en arbejdsmiljøindsats der virker

KONFERENCE. Fokusér mindre på at ændre den enkelte medarbejders indstilling og sats i stedet helhjertet på fysiske tiltag og især at gøre arbejdsmiljø til ledelsens førsteprioritet

Selv om Statsminister Mette Frederiksen har erklæret at det ikke nødvendigvis skal være sjovt at gå på arbejde, behøver det jo ikke at være decideret farligt. Derfor var knap 350 mennesker samlet i Middelfart den 14. november til den årlige arbejdsmiljøkonference som arrangeres af 3F, DM&E, Danske Anlægsgartnere, Seges, Landbrug & Fødevarer samt G-LSA mens Naturstyrelsen er repræsenteret i styregruppen.

Konferencen havde to fælles oplæg og 12 såkaldte workshops hvor man kunne vælge to. Grønt Miljø deltog i workshop A6: 'Kollega, vågn op! Vi skal den vej ...' og B4: 'Kan vi være proaktive i forhold til psykisk arbejdsmiljø uden at tale om det?'. Vi starter dog med dagens første foredrag der også var det væsentligste.

Tidligere, højere, bredere
Forskningen har helt klare svar når det gælder forebyggelse af arbejdsulykker. Det understregede Kent J. Nielsen, forsker og psykolog på Arbejds-

medicinsk klinik på Regionshospitalet Gødstrup, i konferencens første oplæg: 'Tidligere, højere, bredere'.

„Man får meget, meget lidt ud af at forsøge at påvirke menneskelig adfærd med skilte og sedler på opslagstavlen. Ansvar for arbejdsulykken skal flyttes væk fra individ og op til ledelsen og ud i organisationen,” fastslog han.

Det er nemlig svært at ændre mennesker fundamentalt. Hvis der er en smutvej, tager man den. Hvis man kan vælge en kortsigtet gevinst (hurtigere til frokost) fremfor en langsigtet gevinst (lavere risiko for arbejdsulykke), så tager man ofte den kortsigtede.

Derfor skal virksomheder være opmærksomme på Kent J. Niensens væsentligste pointe: tidligere, højere, bredere. Arbejdsmiljøindsatsen skal starte

tidligere. Den skal højere op på forebyggelsestrappen (se figur) og ansvaret skal bredes ud i organisationen.

'Tidligere' handler om at gøre arbejdsmiljø til en prioritet allerede i de tidligste faser af projektet. Helt tilbage i design- eller udbudsfasen hvis der er tale om et anlægsprojekt eller i indledende skitser til f.eks. en plejeplan hvis der er tale om en driftsopgave. Jo tættere på projektets fysiske igangsættelse man begynder at overveje hvad rammerne betyder for arbejdsmiljøet, jo mindre chance har man for at påvirke disse rammer.

'Højere' handler om at komme højere op på 'forebyggelsestrappen' ved at fokusere bevidst på de områder som bevisligt fungerer bedst. Ikke

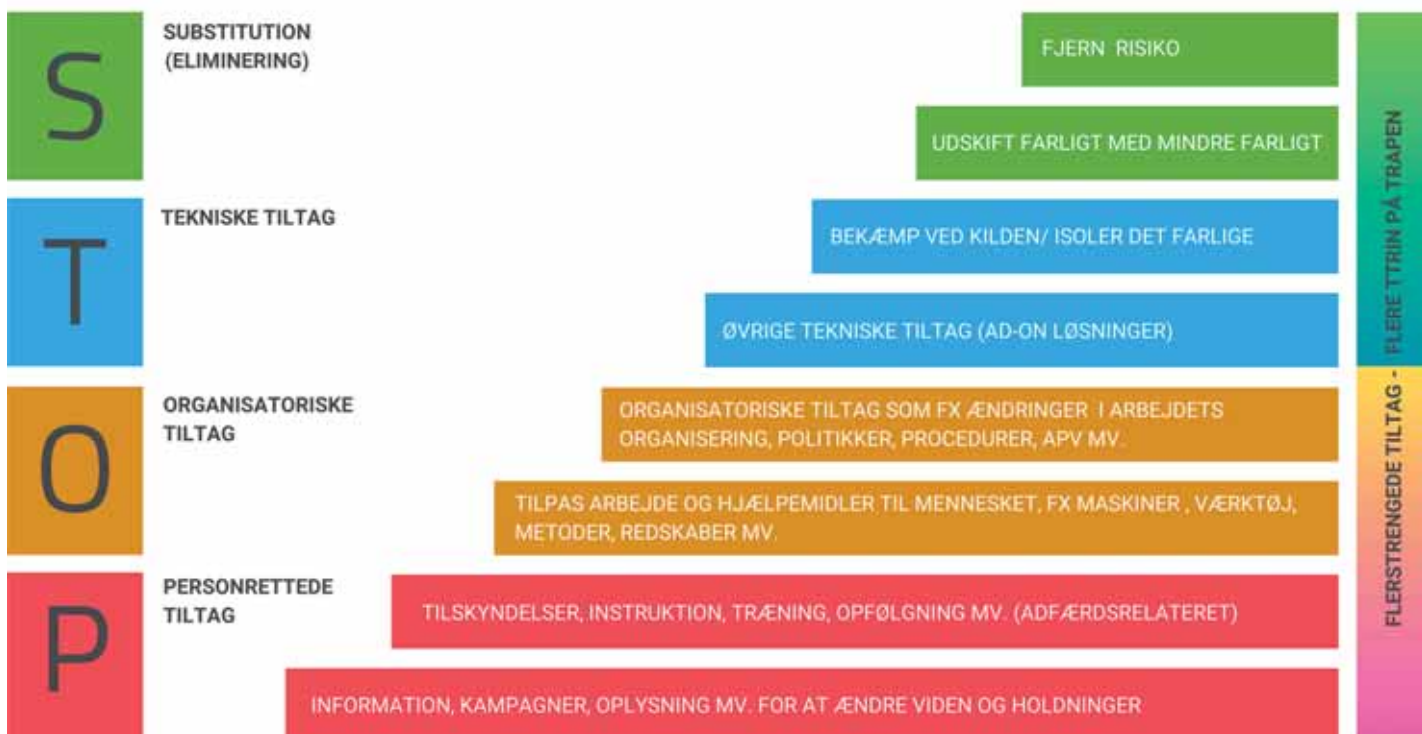
overraskende ligger 'fjern risikoen' på øverste trin, men for mange arbejdsmiljørepræsentanter vil det nok være overraskende at finde at eksempelvis instruktion i arbejdsmiljø og oplysningskampagner på de nederste trin.

„Det er ikke let at påvirke folks adfærd. Forskningen viser at de er påvirket af så mange ting i hverdagen. Derfor er det vigtigt at fokusere på de øverste trin som fjerner eller afbøder risiko og gør noget ved de konkrete rammer så det hele ikke afhænger af den enkeltes adfærd,” sagde Kent J. Nielsen.

'Bredere' handler om at sikre at arbejdsmiljøarbejdet er bredt ud til hele organisationen. Det er altså ikke bare arbejdsmiljørepræsentantens men alles ansvar at man passer godt på hinanden og på sig selv. Og det gælder i allerhøjeste grad også ledelsen.

„Fokus på personen virker ikke, fokus på organisationen virker. Hvis man får skabt en organisation hvis kultur og ar-

FOREBYGGELSESTRAPPEN

• 350 folk fra byggeri, landbrug, skov og anlægsgartneri var kommet til Middelfart for at deltage i Arbejdsmiljøkonferencen 2024. Her hørte de den overordnede pointe: Ledelsen skal gå forrest, hvis arbejdsmiljøindsatsen skal virke.

bejdsklima udstråler at arbejdsmiljøet er i højsædet, har det en effekt,” forklarede Kent J. Nielsen.

Det er lederens ansvar

Det er her ledelsen kommer ind i billedet. Ikke ved at sætte kampagner og nålestiksoperationer, men ved hver eneste dag at gå forrest når det gælder om at italesætte vigtigheden af arbejdsmiljø. „Væk enhver forsker midt om natten, og de vil alle sige at dét er den vigtigste forskel. Det handler om ledelsesengagementet. Bliver man rost af sin leder for at overholde arbejdsmiljøreglerne? Hvor meget fylder arbejdsmiljø i hverdagen for ledelsen?” spurgte Kent J. Nielsen og understregede at ledelsen er nødt til at blive en rollemodel i forhold til arbejdsmiljø fremfor at 'uddelegere' arbejdet til firmaets arbejdsmiljøorganisation.

Det er altså *ikke* den udførendes ansvar at gå forrest når det gælder arbejdsmiljø. Det er ledelsens ansvar. Og en af grundene er ganske enkelt at vi danskere har en opførsel som gør os langt mere udsatte i forhold til arbejdsulykker end eksempelvis svenskerne.

Kent J. Nielsen fortalte hvordan de danske bygge- og an-

lægsfolk under anlægsarbejdet til Øresundsforbindelsen oplevede dobbelt så mange dødelige arbejdsulykker som svenskerne på trods af 100% sammenlignelige opgaver.

Dansk-svensk forskning fra over 100 byggepladser viste siden at vi danskere ganske enkelt går hurtigere i gang og tager tingene som de kommer mens svenskerne bruger meget mere tid på planlægningen og at skabe konsensus om opgaven. Det kan ses på tidsforbruget, men det kan også ses på ulykkesstatistikken. At tænke arbejdsmiljø tidligt, højt og bredt er stadig ikke danskernes stærkeste side.

Fåret med den gule vest

Ligesom man ikke kan tage junglen ud af tigreren, er det altså også svært at tage den kortsigtede adfærd ud af danskeren. Det har de taget konsekvensen af i Dalgas A/S (før HedeDanmark) der 1. oktober 2024 blev godkendt efter den internationale standard for arbejdsmiljøcertificering ISO 45001. Arbejdet med at forbedre arbejdsmiljøet har stået på i længere tid, og indsatserne har på to år sænket antallet af anmeldte ulykker med omtrent 40%.

Det lyder jo meget profes-

sionelt på den alvorlige måde, men faktisk er arbejdsmiljøarbejdet i Dalgas absolut også professionelt på den sjove måde. Til konferencen blev flere eksempler på den interne arbejdsmiljøkommunikation præsenteret til stor morskab for salen, bl.a. en video optaget med mobiltelefon.

På videoen kan der ses noget lysende i det fjerne på den mørke mark. Da kameraet er helt tæt på, kan man se at det lysende punkt er et får med en refleksvest. Og først da opdager man at der også er en masse andre får omkring det selvlysende får. Det er jo en skør idé at give et får en refleksvest på, men videoen viste samtidig med al tydelighed hvor fuldstændig usynlig man er i tusmørket uden sin vest.

Stumfilm med slap-stick

Her er altså tale om nogle af de nederste trin på forebyggelsestrappen: at påvirke den enkeltes adfærd. De adfærdspåvirkende tiltag er dog kombineret med en række andre tiltag: Et af dem er at have langt mere fokus på indberetning af nærved-ulykker, bl.a. med brug af en app. Et andet af dem er en gennemgående pink farve i arbejdsmiljøkommunikationen som strider mod

PR-afdelingens principper. Et tredje tiltag er ikke mindst at ledelsen viser at de er med på vognen.

Divisionschef for Landskab & Anlæg Claus Lorenzen viste nogle af de måder man risikerer at komme til skade med i hverdagen fordi man springer over hvor gærdet er lavest. F.eks. springer ned af ladet mens maskinen er i fart. Det skete på stumfilmmanér med klassisk slap-stick-klaver.

Den vellykkede indsats lærer sig dermed op ad pointerne fra Kent J. Nielsens oplæg om at hvis man kombinerer en indsats for at ændre den enkelte medarbejders adfærd med andre tiltag i organisationen - både på ledelsesniveau og med en bred forankring i organisationen - så kan man opnå en effekt (se figur s. 21).

Tal på det psykiske

Mange undersøgelser peger på at folk søger nye jobs på grund af opgaverne, men søger væk på grund af dårlig ledelse. For dårlig ledelse resulterer i mistriivsel og et dårligt, psykisk arbejdsmiljø. Det er en pointe som de færreste virksomheder kan tillade sig at ignorere i en tid hvor det er sværere og sværere at skaffe kvalificeret arbejdskraft.

• Divisionschef i Dalgas Claus Lorenzen viser hvad man ikke skal. Husk nemlig disse arbejdsmiljøråd: Spring ikke af maskiner. Brug ordentligt fodtøj. Gå altid forlæns. Husk lys og orden. Screenshot fra intern video.

Pointen kom fra psykolog fra konsulentfirmaet Human House Bent Schultz i oplægget 'Kan vi være proaktive i forhold til psykisk arbejdsmiljø uden at tale om det?' Mange virksomheder synes nemlig at det er svært at sidestille fysisk og psykisk arbejdsmiljø i arbejdsmiljøarbejdet.

„Derfor er en af udfordringerne at vi ikke taler om det, før vi pludselig står med en stresssygemelding. Og så er kutymen at diskutere det på individplan. Og hvis ledere skal sætte en procentsats på om stresssygemeldingen skyldes forhold på arbejdet, i hjemmet eller begge dele, så tror de ofte at svaret 'begge' eller 'privat' er langt hyppigere end det er,“ sagde Bent Schultz.

Hvis man spørger de stresssygemeldte, er svarene: 51% siger at stresssygemeldingen skyldtes forhold på arbejdet. 42% siger at den både skyldtes private og arbejdsrelaterede forhold. Og blot 7% sagde at den skyldtes privatlivet.

„Der er en grund til at lederne tager fejl og tror at hjemmefronten spiller en større rolle. Der er fordi vi mennesker har en tendens til at give folk som ikke er til stede, skyld.

• Det er bedre at fokusere arbejdsmiljøindsatsen på organisationen fremfor den enkelte, men bedst er det hvis begge dele spiller sammen og kombineres med fysiske tiltag. Effekten ses i boksene til venstre i figuren. Illustration: Kent J. Nielsens oplæg, Dyreborg et al. 2022.

den. På arbejdet fortæller vi at det er ægtefællen den er gal med, og derhjemme fortæller vi at det er arbejdet den er gal med. Men stress opbygges primært på arbejdspladsen, så der ligger et arbejdsgiveransvar som vi skal tage meget alvorligt,“ fastslog Schultz.

Psykologisk tryghed

Hvordan opstår arbejdsrelateret stress? Her kan man bruge sig op ad Arbejdstilsynets definition: „Stress opstår når mennesket udsættes for pres, krav, forventninger eller belastninger som overstiger de evner ressourcer og muligheder som mennesket har for at løse den kritiske situation.“

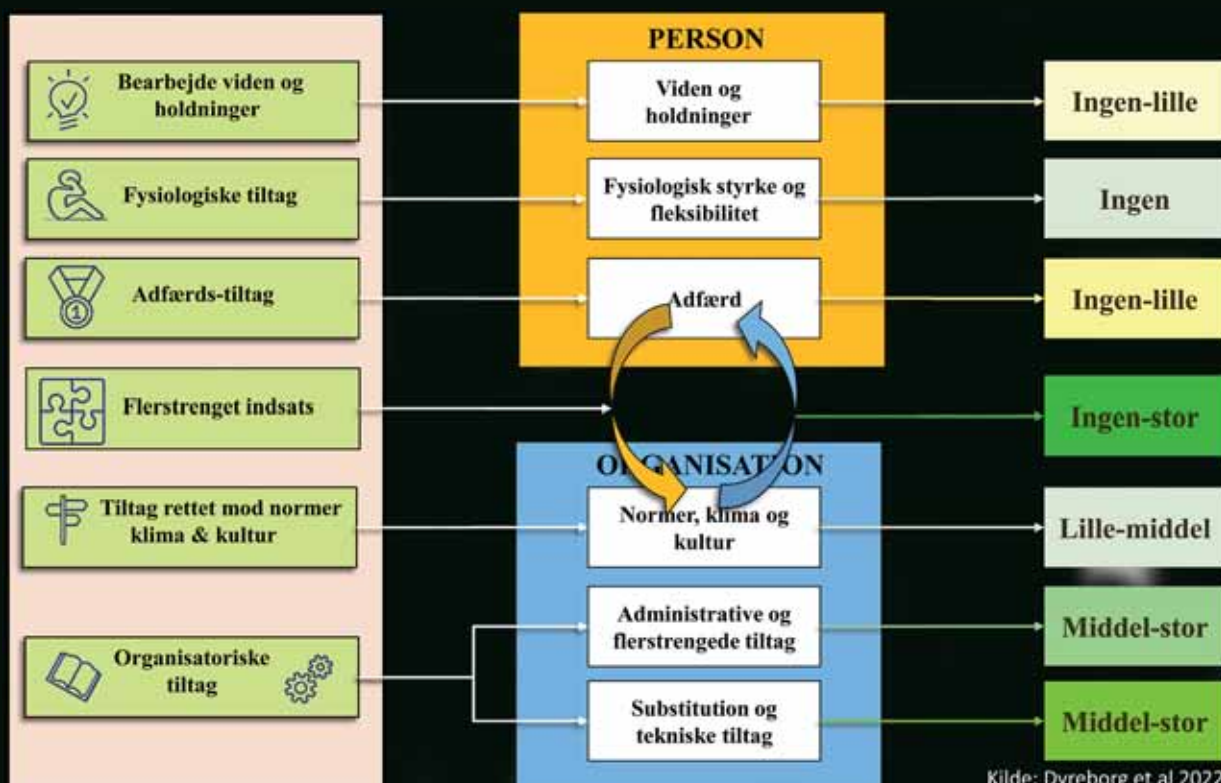
Derfor er opgaven for arbejdspladsen at huske at selv

om stress kan behandles individuelt, kan stress kun forebygges kollektivt. Og det gælder ganske enkelt (og besværligt) at tage sætningen fra Arbejdstilsynet alvorligt. Har organisationen sørget for at den enkelte har de evner, ressourcer og muligheder der skal til for at løse opgaven? Det er ikke altid tilfældet, for mange oplever at blive sat til arbejdsopgaver de faktisk ikke har en ordentlig oplæring eller uddannelse i.

For de som arbejder med sjak eller teams i det daglige, præsenterede Bent Schultz resultatet af en stor undersøgelse som viste at det allervigtigste for at have et velfungerende team er 'psykologisk tryghed'. Det er simpelthen troen på og forventningen til at man ikke vil blive straffet eller ydmyget for at tale om sine observationer, idéer, spørgsmål, bekymringer eller fejltrin. Kort sagt: Er der en kultur på arbejdspladsen og i teamet så man tør tage fejl og komme med indvendinger og tvivle?

Nogle af de største risikofaktorer i forhold til stress er stor arbejdsmængde og tidspres, uklare krav og modstridende krav i arbejdet samt høje følelsesmæssige krav i arbejdet med mennesker. Her tæller også stressede og sure chefer og kollegaer der snerrer eller er korte for hovedet. It

HVAD VIRKER I FOREBYGGELSE AF ARBEJDSULYKKER?

Pension for Selvstændige er DAG-partner og tilbyder dig
rådgivning og fordele, du ikke selv kan opnå.

40.000 selvstændige køber pension og forsikringer gennem os.

Kontakt os på telefon 33 93 86 00 eller via www.pfs.dk

Pension for
Selvstændige

• Over 70 fagfolk fra kommuner, tegnestuer, anlægsgartnerfirmaer mv. var med på Kold College.

Tag din jord i hånden

KONFERENCE. Nye vækstmedier, genbrug af byjord og regenerativt landbrug var på tapetet da HL365 holdt efterårstræf på Kold College

Jorden vi bor på, lever. Der for er det indsatsen værd at lære den at kende. Så vil man f.eks. forstå at mikrobiologien selv kan producere gødning til planterne hvis forholdene er de rette. Man vil forstå at der er alternativer til spagnum. Og at jorden kan optimeres til bytræer. Og forstå at det er en god idé at tage sin jord i hånden og bedømme den før man planter sine træer.

Det kom frem da Have & Landskab som led i konceptet HL 365 holdt anden del af sit faglige træf om jord 3. oktober. Godt nok ikke på udstillingens nye rammer på Ledreborg Slot, men på Kold College på Fyn hvor cirka 70 deltagere var med til fire faglige præsentationer og en markvandring på skolens arealer.

Mikroorganismer i gear

Livet i jorden tager anlægsgartnerbranchen ikke for alvor højde for når anlægsprojekterne ruller derudad. Det fremgik af indlægget fra Hanne Gundersen der er agronom, økologisk landmand og indehaver af firmaet Jordkontakt.

Mikrobiologien kan selv producere gødning til planterne hvis forholdene i jorden bare er de rette, men det har de færreste grønne fagfolk for øje når de arbejder med jord. Men hvis man opnår at få samarbejdet mellem planter og mikroorganismer til at køre i højeste gear, opnår man et væld af fordele:

- Den næring planterne har brug for, frigives løbende.
- Planter trives, løv står blankt, blomstring og frugtsætning bliver rigere.
- Planter immunforsvar styrkes. Angreb af sygdomme og skadedyr reduceres kraftigt.
- Jordens vandkapacitet øges, arealer kan optage mere vand under kraftigt nedbør og lagre det til brug i tørre perioder
- Hvor frugt/bær/grøntsager indgår i plantedækket, kan der ventes afgrøder med øget indhold af næringsstoffer.

Men vi er så vant til at se jord som et passivt, dødt materiale at der venter et langvarigt arbejde med at ændre holdning og øge forståelsen for jorden, understregede

Hanne Gundersen. „Tålmodighed, omhyggelighed og et ændret mindset i beslutningstagningen er nødvendigt for at nå hertil,” pointerede hun.

Til vej- og parkfolk, anlægsgartnere og andre grønne fagfolk havde hun konkrete tiltag som kan skubbe jordens liv i den rigtige retning:

1. Undgå nøgen jord. Dæk med biologisk materiale eller levende planter.
2. Husk luft, vand og mad til dine usynlige venner.
3. Et mangfoldigt plantedække sikrer mangfoldigt mikroliv.
4. Vælg allerhelst planter der passer sammen med lokalt mikro og makroliv.
5. Al kemi og kunstgødning trækker i negativ retning.

• Hanne Gundersen og Helle Hestbjerg viste denne slide om hvor mange afhængighedsforhold der er i en sund jord. 'Omfavn kompleksiteten' lød opfordringen. Illustration: Dr. Adam Cobb, Oklahoma State University.

6. Inddrag produkter med en aktiv mikrobiologi.
7. Biologiske systemer kommer ikke med et fingerknips. Vær tålmodig. Tag dine kunder med på rejsen. Et område i positiv udvikling er også en gave.

Vejen væk fra spagnum

Er vækstsustreter et quick-fix eller en vedvarende løsning til dårlig jord? Det var afsættet for Helle Hestbjerg fra Teknologisk Institut i hendes gennemgang af igangværende forskning om alternative vækstsustreter til spagnum.

Forskningen har været samlet i projektet Biosubstrate hvor første del fokuserede på biologiske, fortrinsvis lokalproducerede biomasser hver for sig for at undersøge deres evne til at erstatte den klima- og naturbelastende spagnum som stadig er branchens mest udbredte vækstsustreter.

I anden del projektet, der nu er i gang, testes blandingssustreter hvor komponenterne komplementerer hinanden, f.eks. pilekompost (af pileflis og kløver), biofibre, modnet bark og tørv sammen. Ifølge Helle Hestbjerg, der er projektleder, er målet at finde en løsning der reducerer spagnumindholdet i en velfungerende substratblanding med 50%.

„Og det når vi til fulde. Vi har også eksperimenter hvor spagnumindholdet er reduceret med 75% og 100%. Vi er dog blevet opmærksomme på at der stadig er meget at lære når det gælder nye substrat-

blandinger. Vi har brugt årtier på at tilpasse vanding og gødning optimalt til spagnum. Nu skal vi lære hvordan vi håndterer de nye blandinger. F.eks. at der skal vandes oftere.”

Udenfor Helle Hestbjergs vinduer på arbejdspladsen Agro Foodpark ligger en bar plæne som hun lidt flov over - og derfor kom hun med et modsat eksempel: Permakulturbestanden Myrrhis på Djursland.

„Her har man startet med et areal og en jord som jeg nærmest vil kalde stabilgrus. Der var et kulstofindhold på 1,5% i starten. Syv år senere er det 4% selv om der ikke har været nogen jordbearbejdning. Det eneste man har gjort, er at plante en række træer med 14 meter imellem. Ellers har princippet blot været: 'læg på, læg på, læg på'. Man har strøet flis, hestemøg og afklip ud på arealet. I dag er det en voldsomt frodig og levende jord,” fortalte hun.

Hestbjerg opfordrede til at give plads til naturlig succesion i deres parkanlæg og udearealer og at lade naturen gøre arbejdet fremfor at gøde sig til løsninger. „Jordens bio-

logi er mere kompleks at arbejde med end en død jord og kunstgødning, men omfavne kompleksiteten. Det kommer tifold igen.”

Jord til en ny naturtype

„Nu har vi hørt meget om naturlige processer i jorden. Men der er flere ting at overveje når vi kommer ind i byernes snævre, kunstige miljøer hvor vi gerne vil have noget til at gro. Også selv om naturen ikke understøtter det.”

Det understregede produktchef hos BG Byggros, geotekniker og bygningsingeniør Peter Randrup. Han præsenterede grundlæggende principper når det handler om at etablere grønne elementer i et tæt bygget byrum.

Randrup definerede jord som en fælles betegnelse for alle typer jord, vækstmedier og substrater. De kan alle testes og analyseres, og resultaterne vises i en kornkurve. Kornkurven for en jord siger dog kun noget om materialernes fraktioner og deres fordeling, fastslog Randrup.

Han bemærkede at der er visse ufravigelige egenskaber

- En fast del af HL365-koncept er at hellige halvdelen af det faglige arrangement til markvandring. Her mødte deltagerne fagfolk og forskellige producenter af løsninger til branchen, og der var tid til at stille spørgsmål og bogstaveligt talt at få hænderne i jorden.

en jord skal have for at kunne understøtte et bytræ: Jorden skal være strukturstabil for at opretholde iltindholdet og permeabiliteten. Den skal tilbageholde plantetilgængeligt vand uden at ilten forsvinder. Og den skal indeholde næring og kunne forankre træet. Derfor kan det være nødvendigt med konstruerede vækstmedier, f.eks. til vejbede, regnbede, bede der går under belægnings og kantsten samt på grønne tage og løsninger på dæk.

Hvilken jord eller vækstmedie man bør vælge til en given situation, er forskellig fra gang til gang, men Peter Randrup præsenterede alligevel to overordnede scenarier:

Det ene er den åbne plantegrube. Her er der mindre krav til vækstmediernes bæreevne, og det giver muligheder for i højere grad at tilgodese træers behov for næring og vand. Strukturstabilitet er dog stadig et vigtigt parameter, og vækstmedier til denne type

plantning bør nærme sig egenskaberne i FLL 1-jord (bedst til plantehuller i byen).

Det andet scenarie er plantegrubet helt eller delvist under belægnings. Her er vækstmediet del af en rodvenlig befæstelse hvor bæreevnen skal kombineres med rod-vækst. Vækstmedier til denne type plantning bør læne sig op ad egenskaberne for FLL 2-jord (bedst til beplantninger i terræn og på dæk).

Peter Randrup opfordrede de forsamlede fagfolk om at stille krav til underleverandører og -entreprenører om dokumentation for bæreevne, f.eks. med faldlods målinger, kontrolplan og indlejringstest. Og pointerede at det urbane landskab er en ny form for naturtype og en særegen teknisk disciplin.

Jorden i hånden

Plantning af bytræer handler om volumen, kvalitet og råjord, lød det fra beplantnings-

- På markvandringen viste Ny Vraa en økologisk og spagnumfri kompost baseret på pileflis og kløver og urter nedbrudt af mikroorganismer og svampe. Pilekompost er et af de alternativer til spagnum der er dukket op.

udvikler i Københavns Kommune Lars Christensen. „Dét er det centrale. Der er så mange der gør vores træplantninger sindssygt komplicerede. Men det er ikke kompliceret.“

Ifølge Lars Christensen anbefaler den tyske FLL-forskning et rodvolumen på 200 m³ jord hvis et træ skal blive stort. I København har træerne cirka 6-10 m³ jord i plantegruben. „Derfor skal vi ned og have fat i råjorden i alle plantebede. Det øverste i plantebedet og den rodvenlige befæstelse er nærmest kun en madpakke.“

Han fokuserede meget på om jorden eller vækstmediet er strukturstabil: „Er jorden ikke strukturstabil, kan den let blive trådt sammen så der hverken er ilt eller vand i den, og så trænger rødderne ikke derud, og så er der ingen grund til at have den jord.“

Ifølge Lars Christensen er det derfor vigtigt at kunne tage en håndfuld jord og vurdere hvad man har med at gøre. De stabile elementer er fraktionerne fra sten (> 20 mm) over grus (2,0-20 mm) til grovsand (0,2-2,0 mm). De ustabile elementer er fra finsand (0,02-0,2 mm) over silt (0,002-0,02 mm) til ler (<0,002 mm).

Så kan man forstå hvad man skal blande i jorden for at få den mere stabil og planteegnet, men også lave en bedre modtagekontrol, lød det fra Lars Christensen.

„Min egen erfaring er at jeg bliver snydt af finsand. Jeg tror ofte at det er silt. Det kan også være svært at kende forskel på grovsand og finsand, for grovsandet er helt ned til 0,2 mm. Og grus går op til 2 cm. Når man står med en 2 cm partikel i hånden, tænker man at det er en sten, men den hører til grusfraktionen. Det er vigtigt at huske den dag du skal vurdere din jord.“

I Københavns Kommune står man oftest med en leret jord.

- Lars Christensen viste dette foto af et areal som kommunen havde overtaget fra Metroselskabet. Grusbunken bagved ligner ikke brugbar plantejord, men kommunen tog chancen og iblandede kompost. I dag vokser over 400 træer godt på arealet. Foto: Lars Christensen.

Derfor er Lars Christensen altid på jagt efter en sandblandet lerjord eller en lerblandet sandjord at blande i så han får en strukturstabil jord som rødder kan søge ned i og finde råjorden der er løsnet forinden.

„Her gælder det om at holde øje med andre byggepladser i nærheden. Vi havde eksempelvis en meget leret råjord som vi havde gravet op og normalt ville have kørt væk, men så kørte jeg forbi det nye projekt Operaparken hvor de var ved at køre sand væk som vi stod og manglede. Min pointe er at der er mange muligheder for at genanvende jord hvis du ved hvilken jord du har. Så kan du se på hvad der er i nærheden og ikke bare køre jorden væk,“ fortalte Lars Christensen.

I forbindelse med en for-

plads til Metroens udvidelse stod man med et restareal hvor jorden praktisk talt var bundsikringsgrus. „Normalt ville man bede Metroselskabet om at lægge 30 cm muld på og plante nogle træer. Men vi troede på at det kunne blive et godt vækstmedie hvis vi bare blandede noget kompost i,“ sagde Lars Christensen.

Råjorden blev derfor løsnet, og der blev lagt 60 cm bundsikringsgrus iblandet kompost ovenpå. Herefter blev der plantet 700 træer hvor de 400 er vokset 3 meter på 7 år. De 300 manglende træer skyldes nok at de blev trampet ned af nysgerrige på de blomster som var udsået.

Markvandring og teaser

De fire planlagte markvandring på Kold College blev til tre da Lina Petterson var forhindret i at komme og fortælle om biokul til urbane grønne løsninger. Biokul kommer til gengæld med på Fagligt Forum til næste års Have & Landskab, oplyser udstillingsleder Dina Overgaard.

I stedet bød efterårstræffets markvandring på stationer om LAR og filtermuld, pilekompost og alternativer til spagnum. Det fremgik at særligt pilekompost har taget et stort skridt til at blive en del af erstatningen for spagnum.

Dagen blev sluttet med en tur til H.C. Andersen Haven i Odense med anlægsansvarlige fra OKNygaard som guider. Taghaven er beskrevet i Grønt Miljø 3/2024. *It*

SE OG HØR
Slides fra de fire oplæg samt lydoptagelser af hvert oplæg kan hentes på haveoglandskab.dk.

Sten- og jorddiger på digitalt kort

Nye og mere præcise optegnelser fra Slots- og Kulturstyrelsen

31.000 km sten- og jorddiger findes nu på digitalt kort, oplyser Slots- og Kulturstyrelsen 26.11.2024. Det har både nye og langt mere præcise optegnelser end tidligere af hvor digerne ligger i landskabet. Kortet kan ses Arealinformation under Danmarks Miljøportal (danmarksarealinformation.miljoportal.dk) hvor man også kan finde matrikelkort, luftbilleder mv.

Indtil nu har registrering af Danmarks sten- og jorddiger været mangelfuld, da den tidligere kortlægning er fra starten af 00'erne før man havde udbredt adgang til digitale kort, meddeler Slots- og Kulturstyrelsen.

Digerne er beskyttede ud fra

• Slots- og Kulturstyrelsen har registreret 31.000 km sten- og jorddiger. Foto: Slots- og Kulturstyrelsen.

deres biologiske, landskabelige og kulturhistoriske værdier. De fortæller også historien i landskabet gennem 2000 år, f.eks. Danmarks inddeling i sogne, landsby- og herregårdsejerlav, om driften i marken og om tidligere tiders beskatnings- og ejerforhold.

Digerne blev beskyttet mod

tilstandsændringer i naturbeskyttelsesloven i 1992 og i museensloven i 2004. Det gjorde man for at beskytte digerne mod at blive fjernet i takt med landbrugets strukturudvikling og den hastige byudvikling.

Det nye digitale kort er udarbejdet i samarbejde med Klimadatastyrelsen under Klima-,

Energi- og Forsyningsministeriet. Derudover har projektet været fulgt af repræsentanter fra Danmarks Naturfredningsforening, Landbrug & Fødevarer, Kommunernes Landsforening, Miljøstyrelsen, Landbrugsstyrelsen, Danmarks Kulturarvsforening og Kulturministeriet. *sh*

PROFESSIONELLE MASKINER OG REDSKABER til pleje og vedligehold af park, vej og anlæg

Elkøretøjer

Grensave og klippere

Rotorklippere

Fejemaskiner

Ukrudtsbekæmpelse

www.gmr.dk
www.elkær.dk
www.nesbo.dk

GMR
We care for the ground

Spanske knusere til grov bevoksning

Spanske NB Machinery fremstiller en stribe grønne redskaber til traktorer og gravemaskiner, og de importeres nu af det jyske import- og salgsselskab EngrosConcept. Grejet omfatter bl.a. grenknusere og slagleklippere der kan tage hugstaffald og uønsket bevoksning i naturområder eller juletræskulturer. Maskinerne kan leveres med hydraulisk drev og hæfte til gravemaskiner helt op til 35 tons.

EngrosConcept ApS importerer også slåmaskiner og rotorharver fra italienske Concept-Agri, stensamlere fra finske Kivi-Pekka og gyllestudse fra tyske Zunhammer. De fleste redskaber sælges af forhandlere der også forestår service.

Minilæsser med platform og bånd

Wacker Neuson har lanceret minibåndlæsseren SM100 der især er henvendt til grønne områder hvor det brede larvebånd giver et lille jordaftryk og skåner bevoksningen. Maskinen kan monteres med bl.a. skovl, jordbor og jordfræser og kan bruges til på- og aflæsning af containere. Operatøren står på en platform der giver frit udsyn og er affjedret, polstret og har ergonomisk placerede joysticks. Med en bredde under 90 cm kan SM100 passere gennem døre, porte mv. og med sin vægt på 1,5 ton kan maskinen transporteres på personbilsanhænger. Stemas er dansk importør.

VERDENS LANDSKABER

Parisisk skovfragment der går lige fra top til bund

I det sydvestlige Paris har ingeniøruddannelsen på Ecole Centrale Supélec fået en ny, indre gård. Den franske tegnestue Bassinet Turquin Paysage indledte designprocessen med at undersøge det nærliggende skovområde Guyonnerie - og udvælge de mest markante skovpartier og kondensere udtrykket i campusområdet.

Resultatet er et frodigt skov-

miljø med stier som forbinder skolens bygninger. Intentionen om at skabe et 'ægte' skovfragment fra top til bund - med både højt kronetag og helt ned til bunddække og svampekulturer i jorden - må siges at være lykkedes.

Der er brugt af en kombination af nåle- og løvtræer såsom skovfyr og rødgran samt ask, spidsløn og røn som tilsammen giver variation i højder og struktur. Bunddæk-

ket består bl.a. af bregner, lungeurt og hosta, og der er brugt jord fra selve den omliggende skov for så at sige at pøde den tilførte jord med liv fra skoven.

Denne gård er blot en del af det samlede 7.000 m²-store projekts intention om at flette skoven og campus tættere sammen. Læs mere om projektet på bassin-turquin-paysage.com/projets/kluster-centralesupelec/

Park under arabisk højbane på falsk palmeø

I Dubai ved den persiske golf ligger Palm Jumeirah - formationen af kunstige øer der set oppefra ligner et palmetræ. Her fører en metrolinje ud, og i dens livgivende skygge har tegnestuen Cracknell stået for AL Ittihad Parken.

Parken er tilplantet med over hundrede arter af hjem-

mehørende træer, f.eks. mannatræ, tornet jujube og arter af Fabacea, blomstrende træer i ærtfamilien, buske og kaktus. Parken har springvand, stier og bænker og er forsynet med legepladser, fitnessudstyr og løbebaner. De nærliggende caféer bruger desuden parken som deres eget udeområde.

Projektet er blot 45 meter

bredt, men strækker sig under hele banen og dækker derfor i alt 5,5 hektar mellem to rækker af bygninger som følger palmens 'stamme' til Palm Jumeirah. For at sikre nok skygge og en behageligere temperatur i parken er bredkronede daddelpalmer plantet langs hele strækningen. Læs mere på landezine.com/al-ittihad-park-by-cracknell/. //

• Medarbejdere og kunder fra PostNord tog ud for at plante træer i den skov, de har givet klimabidrag til. Foto: Lars Mikkelsen.

PostNord planter ny klimaskov i Kolding

For hver pakke der bliver sendt med Post Nord i Danmark, giver PostNord et klimabidrag til skovrejsning gennem Klimaskovfonden. En af de nye skove er Svanemosen Nyskov uden for Kolding. Den er plantet på en privat landmands jord i samarbejde med Klimaskovfonden der støtter skovrejsningen med bidrag til klimainsatsen fra virksomheder som f.eks. PostNord.

Sidst i oktober tog medarbejdere og kunder i PostNord selv spaderne i hånden og plantede de sidste træer i om-

rådet hvor der er plantet over 28.000 træer fordelt på 20 arter, ikke mindst eg og birk.

„Vi kan se at vores kunder i stadig stigende grad efterspørger løsninger der tager hensyn til den grønne omstilling. Her mener vi at vi kan gøre en positiv forskel, både ved først og fremmest at reducere vores egen CO₂-udledning, men også ved at tage samfundsansvar og bidrage til de nationale klimamål,” siger Isabella Beck Jørgensen, pressechef hos PostNord der vil være fossilfri i 2030. sh

Kampagne tilbud

Ring for mere info

FERRARI

LAST

Vi er SPECIALISTER i træ
- og med i DAG PartnerskabsNetværket
Danske Anlægsgartnere

Vi leverer til hele Danmark hver uge

FSC FSC®C074444
PEFC PFEC/09-31-100

BÆREDYGTIGHED

-er et nøgleord hos os

Hos Tiset Savværk A/S finder du et stort udvalg i FSC® certificeret eller PEFC certificeret træ.

Ring nu på **7482 1289** eller mail på ordre@tsetsavvaerk.dk og få hjælp til din næste træløsning.

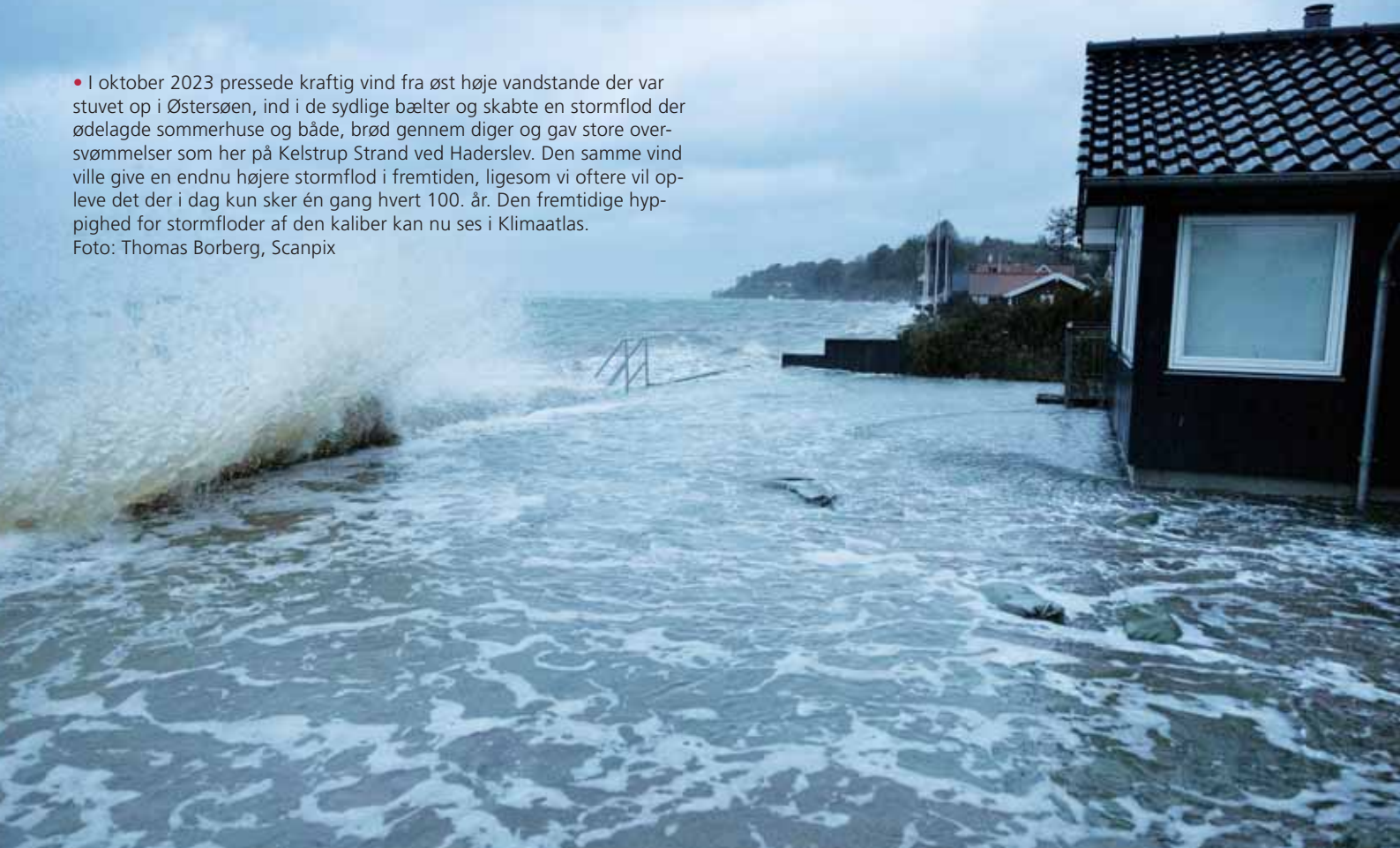
- **Lærk:** Stolper, kalmarbrædder, terrassebrædder, tagspån, klinkbeklædning, rafter med mere.
- **Eg:** Stolper, terrassebrædder, palisader, sveller, plinte med mere.
- **Robinie (Akacie):** Stolper, afbarket/pudset, spidspæle, stokke, tømmer og brædder.
- **Douglas:** Tømmer, terrassebrædder, kalmarbrædder, brædder med mere.
- **Natur/ubehandlet:** Spidspæle og rafter.
- **Trykimprægneret:** Rafter, spidspæle, stolper.
- **Hegn:** Rafter med bark, alm. rafter, betonhegn med mere

Derudover har vi et omfattende program indenfor: **flag og flagstænger** samt **sheltere, bålhytter, skydetårne, bord/bænk sæt** m.m.

Tiset Savværk A/S
Kongevej 243, Tiset, 6510 Gram
Telefon: 7482 1289
Mail: ordre@tsetsavvaerk.dk

DIN BÆREDYGTIGE PARTNER - www.tsetsavvaerk.dk

• I oktober 2023 pressede kraftig vind fra øst høje vandstande der var stuvet op i Østersøen, ind i de sydlige bælter og skabte en stormflod der ødelagde sommerhuse og både, brød gennem diger og gav store oversvømmelser som her på Kelstrup Strand ved Haderslev. Den samme vind ville give en endnu højere stormflod i fremtiden, ligesom vi oftere vil opleve det der i dag kun sker én gang hvert 100. år. Den fremtidige hyppighed for stormfloder af den kaliber kan nu ses i KlimaAtlas.
Foto: Thomas Borberg, Scanpix

Om 70 år kan stormfloder være 42 cm højere

DMI's nye KlimaAtlas viser fem fremtider og et finere overblik over kommende stormfloder

DMI har opdateret sit KlimaAtlas med nyeste data for vandstand og stormflod. Nu vises fem mulige fremtider i stedet for tre, og man får et mere detaljeret overblik over fremtidens stormfloder, herunder den fremtidige hyppighed af nutidens 100-årshændelser. Det oplyser DMI 13. oktober 2024 på dmi.dk. KlimaAtlaset blev lanceret i 2019.

I et mellemhøjt udledningsscenario ventes middelvandstanden i Danmark at stige med 42 cm i gennemsnit når vi når slutningen af århundredet. Men det er ikke det gennemsnitlige havniveau der i sig selv er en udfordring.

Når stormfloderne rammer land, skyller vandet ind fra et højere udgangspunkt. Derfor vil vandet oftere nå niveauer på land der er sjældne i dag. I det samme scenarie vil stormfloder, der i dag statistisk set opleves én gang hvert 20. år, være hændelser der kan ske hvert andet år i gennemsnit.

Tal for alle scenarier

Fremtidens havniveau og stormfloder kan nu ses i flere

detaljer i DMI's KlimaAtlas der giver et bud på hvordan det danske klima bliver i fremtiden. Opdaterede tal for vandstand og stormflod vises nu for alle de fem udledningsscenarioer der benyttes i den seneste hovedrapport fra FN's Klimapanel, IPCC.

Udledningsscenarioer er bud på hvordan verdens fremtidige udledninger af drivhusgasser kan blive. Det er netop den fremtidige drivhusgasudledning der afgør hvor store klimaforandringer vi går i møde. Derfor viser KlimaAtlas også flere mulige fremtider, og de er baseret på den nyeste generation af udledningsscenarioer som kaldes Shared Socioeconomic Pathways (SSP). De ligger bag de klimamodelberegninger der indgår i KlimaAtlas hvor de omsættes til et overblik over ventede ændringer i fremtidens danske klima.

Opdateret statistik

I det nye klimaAtlas indgår endvidere Kystdirektoratets nyligt opdaterede højvandsstatistik. Det betyder at KlimaAtlas opdateres løbende når

nye data og eller nye metoder er tilgængelige.

„KlimaAtlas har siden lanceringen i 2019 vist at der kommer flere og kraftigere stormfloder i Danmark i et varmere klima. Nu har vi endnu en gang opdateret datasættet med nyeste data og metoder for at tilbyde det bedst mulige grundlag til planlægning af klimatilpasning i Danmark,” siger Mark Payne, videnskabelig leder for KlimaAtlas hos DMI.

Havet stiger stadig

Et gradvist varmere klima giver en stigende risiko for oversvømmelser i kystområder i Danmark, fastslår DMI. Havniveauet omkring Danmark vil stige, uanset hvor meget drivhusgas der udledes fremover, men hvor meget og hvor hurtigt afhænger af hvor hurtigt og kraftigt de globale udledninger reduceres. Havniveau-stigningen accelererer dog fortsat, og uanset fremtidige udledninger vil havvandet stige også efter år 2100.

Danmark vil især opleve den ændring når landet rammes af en stormflod. Den skabes af

vind der presser vand ind mod kysterne og får vandstanden til at stige. Stormfloder der rammer kysterne, vil ofte følges med store bølger som igen skal lægges oven på vandstanden. Fremtidens stormfloder vil med den højere gennemsnitlige vandstand starte fra et højere udgangspunkt, og dermed presse vandet højere op langs kysterne end tilfældet er i det nuværende klima. I et mellemhøjt udledningsscenario, der svarer omtrent til verdens landes nuværende klimapolitikker, starter stormfloderne i slutningen af dette århundrede 42 cm højere end i dag.

„Mange husker nok efterårsstormen i oktober 2023 der bød på en 100-års stormflod,” siger Mark Payne. „Den fremtidige hyppighed af den type hændelser fremgår nu også i KlimaAtlas. Indikatoren viser bl.a. at en stormflod der i dag statistisk forekommer hvert 100. år, bliver en hændelse der kan indtræffe cirka hvert tredje år i slutningen af århundredet, i et mellemhøjt udledningsscenario.” sh

Oversvømmelsesskader på 406 mia. kan forebygges

DTU har beregnet hvor store skader skybrud og stormfloder kan skabe, og hvor meget man kan spare ved at investere i klimasikring.

Oversvømmelsesskader på boliger, sommerhuse, erhvervsbygninger mv. kan løbe op i omkring 406 mia. kr. over de næste 100 år. Der er dog meget at spare hvis vi sætter ind med en ambitiøs klimasikring. Det viser en analyse DTU har lavet for forsikrings- og pensionsbranchen og for CIP Fonden, oplyser DTU (dtu.dk 13.11.2024) og henviser til rapporten 'Økonomiske konsekvenser af oversvømmelser.'

De seneste årtier har Danmark oplevet oversvømmelser grundet skybrud og stormfloder, hver gang med store omkostninger. Et skybrud i København i 2011 betød skader for anslået 5 mia. kr. Stormen Bodil oversvømmede i 2013 store områder ud til Isefjorden og Roskilde fjord mens stormen i oktober 2023 oversvømmede store områder i landets sydøstlige del. De kostede hver især over en milliard kroner.

Faktisk et lavt skøn

Den nye analyse er den første landsdækkende beregning der viser hvor store skader skybrud og stormfloder kan skabe de næste 100 år. Og hvor meget vi kan spare ved at investere massivt i klimasikring.

„Det kommer til at koste milliarder at klimasikre på landsplan, men det kan så afgjort betale sig,” siger Kirsten Halsnæs, professor i klimaøkonomi på DTU. Hun står bag analysen sammen med Per Skougaard Kaspersen, Villy Mik-Meyer og Tanya Sunding.

De har beregnet oversvømmelsesscenarier for hele landet på et detaljeret niveau koblet til økonomiske modeller for oversvømmelsernes følger, og derpå set på udgifter og gevinster ved klimasikring.

Det viser sig at i løbet af de næste 100 år vil de samlede forventede skader på boliger, sommerhuse, erhvervsbygninger, transport, landbrug og turisme beløbe sig til omkring 406 mia. kr. omregnet til vær-

dien i nutidspenge, 157 mia. kr. til skybrud og ca. 249 mia. kr. til stormfloder. En række samfundsmæssige værdier som bl.a. sundhed, natur og erhvervslivets samlede produktion er dog ikke medregnet på grund af usikre data. Så de 406 milliarder er et lavt skøn.

De ventede årlige omkostninger ved skybrud og stormfloder er i dag omkring 7 mia. kr. om året. „Men vi ved at der vil komme flere og flere hændelser, så hvis der ikke etableres ambitiøse tiltag til klimasikring, vil omkostningerne ifølge vores beregninger stige til 12 mia. kr. årligt omkring 2050 og til cirka 27 mia. kr. om året om 100 år,” forklarer Skougaard Kaspersen.

Betydelige besparelser

I rapporten vurderes også hvor langt Danmark bør gå for at sikre sig mod oversvømmelser. Overordnet er det dog klart at relativt høje beskyttelsesniveauer kan betale sig selv om det bliver dyrt.

„I de fleste tilfælde vil udgifterne til klimasikring være lavere end de forventede skadesomkostninger, så vi kan opnå betydelige besparelser ved allerede nu at investere i klimasikring. Men det er mange milliarder der skal på bordet,” siger Kirsten Halsnæs.

F.eks. vil en effektiv sikring mod en 20-års skybrudshændelse koste 69 mia. kr., men spare os for skadesomkostninger på 112 mia. kr. Med en stormflod som vi i dag ville se som en 100-årshændelse, vil sikringen koste 37 mia. kr. mens de potentielle skadesomkostninger er 67 mia. kr.

Forskerne understreger at deres beregninger er input til overordnede, nationale beslutninger. Der er lokale forskelle i oversvømmelsernes konkrete følger, afhængig af om det f.eks. er marker eller huse der oversvømmes, og om der kan nås lokale fordele f.eks. via genopretning af vandløb. sh

Du ønskes rigtig

glædelig jul

– og tak for året der gik

Kære Anlægsgartner

Tak for samarbejdet i 2024. Vi glæder os til at sætte et positivt præg på på det nye år sammen med dig.

De bedste hilsner fra alle os hos

Aarhus Cementvarefabrik

Aarhus Cementvarefabrik

Græsbevoksninger II

PLANTEANVENDELSE I PRAKSIS 37. Græsbevoksninger skal klippes, slås eller bides, og valg af metode er helt afgørende for stedets udtryk, artsindhold og anvendelse

Af Henning Looft

Græsbevoksninger gror og mister deres værdi hvis ikke de plejes hensigtsmæssigt med tilbagevendende klipning eller slåning. Og tilstanden er helt afhængig af hvad man gør, hvordan man gør, og hvor ofte man gør det.

Fagfolk der arbejder med græsbevoksninger, både i planlægning og pleje, skal kende muligheder og begrænsninger for de forskellige metoder, for det er ikke ligegyldigt hvad der vælges. Redskabsvalg, klippefrekvens og opsamling har stor betydning for fremtoning, anvendelse og indhold af planter og dyr.

I generationer har man skelnet mellem klipning (plæner) og slåning (mellemhøje græsbevoksninger). Græsland klippes kun undtagelsesvist, og i stedet kan plejen foregå ved afgræsning af dyr.

Slå, klippe eller trimme

Klipning sker mellem to skarpe klinger eller skær ligesom med en saks. Klipning af græs kan derfor teknisk set kun udføres

med en cylinderklipper. En fingerklipper klipper dog også græs, men dens domæne er ekstensive græsbevoksninger, ikke plæner.

Slåning sker med klinge, skær, blad eller andet og kan udføres med alt lige fra et skarpt leblad til store maskiner der har noget der kan rotere eller på anden måde afslå den del af græsbevoksningen der ønskes fjernet.

Sprogligt er det dog ikke helt så enkelt. De fleste siger at de slår deres græsplæne selv om de klipper sirligt med en cylinderklipper. Andre siger at de klipper blomsterengen selv om de slår med le eller en kraftig slagleklipper - der aldeles ikke klipper men slår.

Den store forskel mellem at klippe og at slå er finheden af

snittet. Når man klipper, efterlades et 'rent snit' der sårer bladpladen meget lidt og derfor ikke efterlader ret meget dødt væv. Når man slår græspladen over, især med noget uskarpt, bliver skaderne langt større. I en plæne kan farveforskellen være tydelig.

For fagfolk er det ikke særlig vigtigt om man kalder det at slå, klippe eller trimme. Det afgørende er hvilket redskab man anvender, og hvor hyppigt der klippes. Så kan man sige hvad man vil.

Cylinderklipper

Cylinderklipperen er den eneste maskine der sirligt klipper græsbladene over i stedet for at slå dem af. Derfor bliver en plæne altid elegant, bl.a. fordi græsbladene efterlades med

et rent og skarpt snit. Cylinderklipperen er dog kun egnet til plæner, og kun hvor græsset højst er op mod 6 cm højt. At klippe en plæne med cylinderklipper betyder derfor at den skal klippes kontinuerligt hele vækstsæsonen, typisk med en uges mellemrum, men hyppigere på visse sports- og prydplæner.

Afklippet kan samles op, men klippes der med få dages mellemrum, gøres det sjældent. Den tilvækst der har været, er ofte ikke større end den falder ned i græsset og bliver næsten usynlig. Regnorme fjerner en del, men ellers ligger det afklippede i et såkaldt filttag der kan være ganske tæt og forsinke nedsvivning af regnvand. Det er derfor nødvendigt at vertikalskære plæner 1-2 gange årligt for at fjerne filttaget, sikre jordens luftskifte og nedsvivningen af regnvand. Vertikalskæring foretages kun lige til jordoverfladen, aldrig ned i jordlaget.

Cylinderklipperen består af en roterende valse med skær der klipper mod et vandret skær i den indstillede højde. Begge dele skal være skarpt-slebne og indstillet så klippet bliver rent. Maskinen er lidt følsom over for sten, muldskud eller andet der sløver skærene, og klipningen forudsætter en jævn, men ikke nødvendigvis vandret overflade.

Klippehøjden er typisk 25-35 mm, men det er dog muligt at sænke klippehøjden helt ned til 5-6 mm, bl.a. på golfgreens. I korte perioder kan man også gå op til 40-45 mm. Cylinderklipperen er dermed ofte den foretrukne maskine til sportsplæner, prydplæner, og ofte også brugsplæner.

Cylinderklippere kan have fra 1 til flere led (3, 5 eller 7) som kan have forskellig bredde. Begge dele afgør den samlede klippebredde.

Jo flere led, jo større og tungere traktor skal der anvendes. Selv om traktorer er monteret med brede græsdæk, trykker

de stadig på jorden med mulighed for komprimering. 3-leads klippere, som er små fleksible maskiner, synes mest almindelige, og de kan klippe hvor pladsen er snæver.

Robotklipper

Græsarealer har gennem generationer været store og gerne uden for mange forhindringer, små felter eller solkroge. Årsagen var at store græsklippere med mange led skulle udnyttes effektivt, og så blev græsarealerne store, rationelle og ofte meget dominerende i byerne. Med fremkomsten af robotklipperen er det udgangspunkt ændret da robotklippere er små og kan komme til næsten overalt.

En robotklipper er i princip et en rotorklipper og slår græsset på samme måde. I praksis er den store forskel at robotklipperen ofte klipper græsset 2-3 gange om ugen så kun meget små stykker afklip drysser ned i plænen. Med skarpe skær kan den i praksis

klippe lige så fint som cylinderklipperen.

Med klippehøjder på 30-40 mm og de hyppige klipninger ændres urtesammensætningen dog markant. Mange typiske plæneurter som bellis, ærenpris og humlesneglebælg forsvinder og det samme gør mos. De kan ikke overleve de meget hyppige klipninger. Hvidkløver og rosetplanter som mælkebøtter trives dog fint, men nye planter har svært ved at få fodfæste.

Nogle klippere kan styres med GPS og kræver derfor ikke afgrænsningskabler. Det betyder til gengæld at man kan indstille klipperen og få særlige køremønstre, eller der kan klippes tilfældigt så sporkørsel undgås.

Plænen skal være jævn for at klipperen kan køre optimalt, men ellers kan robotklipperen levere en tæt, kort plæne uden totter eller andet affald fra klipningen. Nogle robotklippere kan også klippe på stejlt terræn. Begrænsnin-

• Langs H. P. Hansens Vej i Herning er der en bred parkvejsbeplantning med stilke i græsbevoksning. Græsset er etableret ens overalt, men det klippes på flere måder:

- 1) Under træer klippes sjældent, højst 1 gang pr. år efter vækstsæsonen.
- 2) Langs stien ud for træerne klippes nogle få gange årligt med slagleklipper for at græs og urter ikke skal hænge ud over stien.
- 3) De store åbne flader klippes 2-3 gange årligt med rotorklipper eller skiveslåmaskine uden opsamling. Her sidst i august kan man se at tilvæksten har været så stor at det nok kun er anden gang der er klippet.
- 4) Ude langs vejen klippes der ikke før sidst på året når væksten er stoppet, og så det ikke står højt om vinteren.

Selv om jorden ikke er næringsrig, er græsset så tæt at der ikke vokser meget andet, og det biologiske indhold er ret simpelt. Under træerne er det lidt anderledes fordi skyggen hæmmer græsvækst og mere spinkle urter kan trives. Foto: Henning Looft.

gen kan være klipning omkring fremmedlegemer og kanten. Her kan der stadig være brug for efterklipning.

Når man ser hvordan teknologien konstant udvikles, er det værd at overveje at lade plæner blive klippet af robotklippere. Finishen er flot og klippehyppigheden kan være stor uden at prisen bliver høj. Støjniveauet er lavt, så klipningen forstyrrer minimalt, også dyr og fugle. Især på sportsplæner og prydplæner kan de afløse cylinderklipperen og

styret med GPS kan de indstilles til periodevist at køre uden om visse områder, f.eks. steder med forårsløg.

Rotorklipper

Rotorklippere har typisk 1-5 rotor, hver forsynet med 2-4 små jernstykker, skær, der roterer hurtigt vandret og dermed klipper eller rettere slår græs og urter over i den indstillede højde. Nogle kalder maskinerne for skiveslåmaskiner eller skiveklippere, men princippet er det samme og

lidt afhængig af model kan de klippe plæner eller mellemhøjt græs.

Rotorklippere kan leveres i mange bredder og grader af robusthed i forhold til jævnhed, sten og andet. I privathaven er de fleste klippere rotorklippere. Om man kalder dem rotorklippere eller skiveklippere, betyder mindre, men det gør anvendelsen ikke.

Rotorklippere er mere robuste end cylinderklippere, og vedligeholdelsen af de skærende dele er nemmere. Og så kan de fungere på næsten alle typer græsbevoksninger, lige fra plæner med hyppig klipning til ekstensive græsbevoksninger hvor der kun klippes en gang årligt.

Når de kan klippe plæner med længere tid mellem klipningerne, betyder det også at der er tydeligt og synligt afklip. Mange rotorklippere kan forsynes med opsamlere så bevoksningen ser grøn og indbyggende ud efter klipning, men ofte samles græsset ikke af, men ligger i klumper og totter, især hvis græsset er vådt ved klipning. Tørt græs betyder meget og bør være afgørende for klippetidspunktet.

Rotorklippere på ekstensivt græs er relativt skånsomme over for planter og dyr fordi den kun klipper i den indstil-

- På Fonnesbæk Kirkegård ved Ikast bliver de store plæner klippet med robotklippere der lydløst og sirligt klipper plænerne så de altid fremstår ensartede. Græs favoriseres af hyppige klipninger, og kun få urter klarer konkurrencen. Robotklippere passerer let stierne hvis der ikke er kanter, og de skifter retning når de møder træer, gravminder og andet.

Ved søen er det nødvendigt med et afgrænsningskabel, men stengiger, mure, hegn og andet fungerer fint som afgrænsning. Ved sådanne kanter vokser græsset frit og skal klippes på anden måde, typisk med en snoreklipper.

Lunden i baggrunden med gravminder og blomster er som søen afgrænset af et kabel og bliver ikke klippet af robotterne, men med andre redskaber. Man kan ane blomstrende bellis. I højre side er det tydeligt at den meget kortklippede plæne er mere vissen end plænen med det lidt længere græs i skyggen. Jo højere græsbevoksningen er, jo dybere er rodnettet og jo mere robust er plænen i tørke. Foto: Henning Looft.

lede højde, f.eks. 12 cm og alt derunder bliver ikke nævneværdigt påvirket. Består bevoksningen helt overvejende af græsser, og der klippes 4-6 gange årligt som ved fælledgræs mm. er der ikke meget andet end græs. Ved at fjerne det afklippede opnår man en ret effektiv udpining af jorden og vækstkraften vil normalt aftage mærkbart efter en kortere årrække.

Nogle mener at man skal lade afklip fra mellemhøjt græs og blomsterenge blive liggende så frø kan falde af. Ved en årlig klipning ud på efteråret eller i det tidlige forår er der næppe mange frø tilbage i frøstande, og de fleste er nok faldet af, om ikke andet så ved klipningen. Det vil derfor ofte være af større værdi at fjerne afklippede, dels for at fjerne

næringsstoffer, dels for at give et mere tiltalende præg.

Slagleklipper

Klipning og slåning af græsbevoksninger kan være meget belastende for knive og skær der nemt bliver sløve. Desuden kan affald gøre stor skade, og sten og grene kan ligge overalt. Og så har finere grej altid nogle tolerancer for hvad de kan bruges til.

Slagleklipperen, som ikke klipper, men slår, løser næsten alle de udfordringer. På en kraftig valse sidder et større antal slagler der både afslår og nedknuser til små bestanddele så der ikke ligger synligt afklip i større omfang, ligesom groft ukrudt og frøplanter af træer heller ikke er noget problem. Sten og andet gør ikke nævneværdig skade. Slaglerne kan

blive bøjedet eller andet, men de er robuste og kan ellers hurtigt udskiftes.

Slagleklipperen kan bruges når der klippes 5-6 gange årligt eller bare én gang årligt. Når man har kørt over, er resultatet en grøn græspels uden nævneværdigt synlig afklip, næsten ingen klumper og intet at samle op. Det er nærmest en universalmaskine undtagen til plæner. Redskabet kan indstilles og klippe ned til 3-5 cm højde eller op i 12-15 cm højde. Klippehøjden betyder noget for udtrykket og med lav klippehøjde ligger noget afklip synligt fordi det ikke kan falde ned i noget.

Når alt bliver knust, gælder det også hvad der måtte være af dyr, insekter, fugleunger, pupper og alt andet. I praksis overlever meget lidt, og det gælder formentlig også frø fra urter, og med jævnlige slåninger må man indstille sig på at ikke meget overlever.

Det mest skånsomme er en årlig afslåning i 12-15 cm højde langt ud på efteråret eller i det helt tidlige forår. Fælledgræs og andre ekstensive græsbevoksninger med næsten kun græsser har dog næppe meget dyreliv, og gaderabatter næppe heller.

Når man vælger slagleklipping skyldes det tit effektivitet og omkostninger, og at der ikke er afklip der henligger eller skal samles op som efter en klipning med rotorklipper. I områder med blomsterenge eller naturområder med græsland kan slagleklipping omvendt gøre stor skade og næsten udrydde et naturindhold.

Nogle forvaltere har forsøgt sig med 'spredt' klipning hvor kun dele af et areal klippes, angiveligt for at beskytte dyre- og planteliv. Det var nok bedre at vælge en skiveslårmaskine, skårlægger eller andet.

Fingerklipper

Fingerklipperen er et meget anvendeligt redskab. Den er motoriseret og kan udføre opgaver der tidligere blev udført med le, bare mere effektivt. Den består af to takkede skær der kører fra side til side, nærmest som en hårtrimmer. Der er grænser for hvad den kan, men græs, urter og helt unge vedplanter klipper den over

- Sidst i september foretages den årlige klipping af rabatter langs gader og veje i Herning by. Her er det skiveslåmaskinen eller rotor-klipperen der har klippet græsbevoksningen i 8-10 cm højde.

Afklippet får lov at blive liggende og vil, som tiden går, samle sig lidt i bunker og klumper og derefter formolde. Afklippet kunne sagtens samles og leveres til et biogasanlæg, men det er klogt at lade det tørre inden indsamling så det er lettere at håndtere.

Omkring træer og master er det nødvendigt med en græstrimmer eller kratrydder for at få alt klippet, og som en del af opgaven må man blæse og rengøre kørebanen for afklip. En væsentlig fordel ved klippemetoden er at afklippet ligger let tilgængeligt for opsamling. Foto: Henning Looft.

og efterlader afklip til efterfølgende opsamling.

Fingerklipperen er meget skånsom over for dyr og insekter, bl.a. fordi den med sin begrænsede størrelse og langsomme hastighed giver dyr lidt tid til at flyve op eller forsvinde til siden. På arealer med spredte vedplanter er det næsten det eneste redskab der kan klippe uden at vedplanterne lider overlast.

- Rundt om De Geometriske Haver i Birk ligger en græsbevoksning der forvaltes som fælledgræs der klippes 3-4 gange årligt, tilsyneladende med slagleklipper der knuser det meste afklip så man undgår totter. Langs stier og hække klippes meget oftere med rotorklipper så man fastholder plænekarakter. Desværre er en af rotorklipperens bivirkninger at den efterlader totter og klumper, især når der klippes på vådt græs.

Der er mange tekniske forhold at tage stilling til, men også æstetiske. Mange synes at slagleklippere er voldsomme. Man kan på fotoet vurdere hvilket resultat de hver især efterlader. Spørkøring er en særlig udfordring. Ud over det terrænmæssige bliver meget kortklippet græs nemt lyst mens længere græs lettere forbliver friskt i farven, f.eks. hvis det vokser i hjulsporene. Foto: Henning Looft.

Kapaciteten er ikke stor og for de manuelt betjente kan det være hårdt at gå med i lang tid. Fingerklippere kan dog også monteres på små maskiner og endda på fjernstyrede maskiner så man ikke skal gå på skråninger eller andre svært tilgængelige arealer.

Fingerklipperen bruges hvor der klippes en gang årligt, typisk i det tidlige efterår, men kan også bruges ved to årlige

slåninger. Fugtigheden har betydning for alle redskaber, men fingerklipperen har særlig vanskeligt ved at klippe mellemhøjt græs og urter hvis det er vådt og delvist ligger ned. Opsamling sker af samme grund heller ikke efter en bestemt tid, men når det afklippede vurderes tørt og håndterbart, måske dagen efter, måske uger efter. Udfordringen med fingerklipperen er kapaciteten og nok allermest at den er så ukendt at mange ikke er klar over dens evner.

Småredskaber

I århundreder har græs og afgrøder været slået med le. Der er i dag noget romantik forbundet med metoden, men det har været hårdt arbejde. Leen er dog meget skånsom og kan næsten klare alle min-

dre opgaver uanset terræn og vedplanter som man bare går uden om. Opvækst af vedplanter er dog en forhindring, og så kræver leen en stor erfaring og en særlig teknik, både med selve slåningen og med den hyppige slibning så bladet altid er skarpt.

En moderne variant af leen er kratrydderen der er håndbetjent og motoriseret. Kratrydderen kan være forsynet med en klinge der som en sav skærer græs og unge vedplanter over eller med en snøre og kaldes så en snoreklipper eller græstrimmer. Den kan det samme som kratrydderen, men er ikke så kraftig og bruges mest til steder med græs der er svært tilgængeligt for andre redskaber.

Kratrydderen kan som leen komme tæt på træer og buske

- I et naturområde ved Skarrild Å i Midtjylland finder man skulpturen 'Laksen' og et stisystem der fører rundt i området. Stierne består af trampestier som holdes åbne og farbare ved at klippe græsset 5-7 gange årligt med en slagleklipper i cirka tre meters bredde. Da det begrænsede afklip er nedklistret af slaglerne, er der intet afklip at se. På arealerne i øvrigt klippes der én gang årligt med en skiveklipper.

Afklippet er ikke samlet af og man kan se en begyndende formuldning. Hvis afklippet blev fjernet, ville arealet gradvist blive mere næringsfattigt og vegetationen langsomt ændres.

En sådan biotop langt fra trafik og menneskelig aktivitet, men nær skov, eng og å, vil givet have større betydning for et rigt naturindhold end byernes ret små rabatter og grønne pletter. Foto: Henning Looft.

eller på master og skilte i vejrabatter og bruges ofte her. Kratrydderen kræver stor omhyggelighed tæt ved træer så barken ikke beskadiges. Det er desværre almindeligt med barkskader nederst på stammen hvor kratrydderen har været brugt. Løsninger kan være at friholde et lille areal for græs, at beskytte træet fysisk eller at afdække redskabet så klinge eller snore ikke kan ramme træer.

Brakpudser og skårlægger

Græsbevoksninger i det åbne land kan være naturpræget græsland eller landbrugsarealer med vedvarende græsbe-

voksning som brakmarker, dyrkede agre med græs til foder eller andre formål.

Sådanne arealer skal også klippes enten for at få gavn af det afklippede eller for at det ikke springer i skov. I princippet er det de samme maskintyper man bruger som på andre græsbevoksninger, men de er ofte mere simple, og så har de andre betegnelser.

Brakpudseren er et almindeligt redskab hos mange landejere og maskinstationer. En udbredt brug er til mindre arealer med græsbevoksning omkring produktionsbygninger eller arealer der ikke dyrkes fordi de ikke er tilgænge-

lige for store maskiner. Brakpudserne er små og relativt billige redskaber, gerne med en motor monteret på selve klippelede, så maskinen kan trækkes af en lille traktor eller den lettere ATV.

Langt de fleste brakpudserne er i virkeligheden små slagleklippere, og kan løse de samme opgaver som de traditionelle traktorbårne slagleklippere, bare kun på græsarealer.

Brakpudseren er et meget udbredt redskab der både er ret billig i anskaffelse og let tilgængelig gennem maskinstationer eller en nærtboende landejer. Fordele og ulemper er i øvrigt som for slagleklip-

pere og den største forskel er i virkeligheden bare størrelse og navn. Man hører ofte betegnelsen afpuds som bare er en anden betegnelse for afklip.

Det samme gælder skårlæggeren. Den bruges inden for landbruget til at klippe afgrøder som raps eller græs til hø der senere skal samles ind. Skårlæggeren er ofte traktorbugseret og er i princippet en skiveklipper eller en fingerklipper hvor klipperne sidder på en fast bom. I alle tilfælde klippes i en valgt højde, og afklippet ligger indtil det er tørt og let kan samles ind.

Ligesom brakpudseren er skårlæggeren et udbredt red-

- To håndbugserede og en maskinbårne fingerklipper på parade hos anlægsgartneren. Fingerklippere er skånsomme overfor planter og dyr og relativt lette at komme til på små arealer med forhindringer. I mange naturprægede græsbevoksninger kan det være hensigtsmæssigt at klippe selektivt, f.eks. hvor der er partier der er nødvendige at klippe ned, eller hvor man kun ønsker at klippe stedvist for at bevare andet.

Fingerklippen kan klare vedplanter på 2-3 år, så f.eks. opvækst af hvidtjørn eller brombær kan afklippes med fingerklipper hvor andre arealer så er urørte. Med de beskedne dimensioner kan fingerklippere komme til hvor større maskiner ikke kan. Foto: Henning Looft.

- Hos anlægsgartnere, store forvaltninger eller maskinhandlere kan man studere redskaberne og spørge om muligheder og begrænsninger. Her en slagleklipper hvor man ser valsen der drejer hurtigt og de mange slagler som vil stå vinkelret ud fra valsen og knuse alt med stor kraft. Slaglerne kan have forskellig form og vil dermed fungere lidt forskelligt.

Er klippehøjden lav, 5-6 cm eller mindre, kan man forvente at så godt som alt levende bliver knust, også frø fra urter. I græsbevoksninger, hvor der kun er græs, er det dog tvivlsomt om det betyder ret meget. Klipper man én gang årligt med slagleklipper, bør det enten være så sent som muligt i oktober eller i marts-april. Foto: Henning Looft.

skab der på en effektiv måde kan klippe ekstensive græsbevoksninger og gøre afklippet klar til indsamling.

Græsning

At opleve kvæg, får eller heste på en græsbevoksning er for de fleste en dejlig og meningsfuld oplevelse der giver ro når man iagttager i længere tid. Samtidig betyder afgræsning at urte- og dyreliv kan blive ret varieret hvis man sikrer de rette betingelser - hvilket dog kræver viden og erfaring.

Forskellige dyr og endda racer af dyr har forskellige præferencer for mad og forskellig tålsomhed i forhold til stedets vilkår. Sundhed og velfærd er afgørende forhold hvortil kommer dyrenes sikkerhed og tryghed, ikke bare i forhold til ulve og andre rovdyr, men måske i endnu højere grad i forhold til hunde og mennesker.

Græsningstryk er et nøglebegreb der handler om hvor hårdt et areal græsses og måles i antal dyr pr. hektar. Storkreaturer som køer og heste har et 'tryk' på 1,0 pr. ha. Mindre dyr som kalve, får, geder, hjortevildt har lavere græsningstryk fra 0,15 og op.

Af hensyn til dyrene betyder det meget om et areal er næringsfattigt eller næringsrigt og eventuelt gødsket. Kraftig græsvækst giver plads til flere dyr. Men hvis fokus er på artsvariation inden for dyr og planter, så er næringsfattige områder ofte ønskelige og græsningstrykket er faktisk en regulator man kan styre udviklingen med.

Græsningstryk kan være lavt, middel eller højt. På et lyst overdrev på næringsrig jord svarer det til græsningstryk på fra 0,3 til 0,8. Altså langt mindre end én ko pr. ha. Lige så vigtigt er det dog om der er sommergræsning eller helårsgræsning og i så fald om der tilskudsfordres. Det betyder også rigtig meget om et areal konstant er afgræsset eller kun periodevist, og ved at flytte rundt på dyrene kan man påvirke naturtilstanden i væsentlig grad. Der er mange faktorer at justere på.

Græsbevoksninger der afgræsses, kan være tilgængelige hvis dyrene accepterer mennesker, men ellers kan de være tilgængelige når dyrene er flyttet væk. Mange bynære arealer af en vis størrelse kun-

• I erhvervsområdet langs Vesterholmsvej i Herning er der store arealer med græs, offentlige og private. Arealerne klippes forskelligt fordi nogle foretrækker plæner, andre fælledgræs eller lignende mens kun ganske få har forsøgt sig med blomsterenge eller andet ekstensivt.

På fotoet ses en meget bred rabat der klippes 4-5 gange årligt med slagleklipper som efterlader det afklippede nedknuet og for det meste ret usynlige materiale nede i græsset. Stedvist er der dog ganske store totter og klumper, måske fordi græsset har været vådt ved klipningen.

Ved slagleklipping bliver så godt som alt slået i stykker, og man kunne tro at det betyder mange døde dyr og insekter. Der er dog næppe ret meget liv i sådan en græsbevoksning.

Ønsker man biologisk mangfoldighed med insekter og fugle, bør man overveje en delvis omlægning til blomstereng eller tilplantning. Kun at klippe det samme græs én gang årligt ændrer næppe meget. Det er sandsynligvis fortsat de næringselskende plænegræsser der vil dominere på bekostning af stort set alt andet. Foto: Henning Looft.

ne tilføres store værdier ved afgræsning i form af oplevelser, naturindhold og kødproduktion. Selv om kvæg nok udleder uønskede gasser når de bøvses, så er der alligevel ofte gode grunde til at anvende dyr i naturplejen.

Tekniske anlæg, solcelleanlæg m.fl. kan også holdes afgræssede. Det er de samme overvejelser om græsningstryk, naturindhold m.m., men for landbrug gælder særlige regler hvis man søger tilskud til pleje af græsbevoksninger.

En del af vilkårene for afgræsninger er etablering af anlæg som hegn, vandingsmulighed, fangfolde, læskure

og andet der sikrer dyrenes velfærd og letter dyreejerens arbejde.

Opsamling af afklip

Når græsbevoksninger klippes med 10-14 dages mellemrum eller sjældnere ligger afklippet ofte synligt tilbage, medmindre det er knust totalt med en slagleklipper. Afklippet kan ligge som hø eller strå, men klippes der hyppigt med rotor-klipper, ligger afklippet som totter og klumper, og især efter klipning i fugtigt vejr kan det se sjusket ud og lugte fælt når det gærer og rådner.

Med en eller få klipninger årligt er der så meget afklip at

det forholdsvis let kan samles ind, enten i en vogn eller preset i baller. Reelt står man med affald da afklippet sjældent kan bruges til foder eller andet, men dog et produkt der kan udnyttes f.eks. i biogasanlæg så udgiften til bortskaffelse holdes nede.

Både for mellemhøje græsbevoksninger og blomsterenge er erfaringen at plantearternes udtryk og mangfoldighed lykkes bedst jo mere næringsfattig jorden er. Jo mindre næring, jo mindre planteproduktion og dermed mindre afklip. Når afklip fjernes, er det medvirkende til at udpine jorden for næring og dermed på længere sigt reducere tilvækst og mængden af afklip.

Den generelle erfaring er at det varer 10-20 år før der er en virkning hvis udgangspunktet er næringsrig morænejord, men man kan også møde personer der har oplevet at der på få år sker en synlig ændring.

Langs veje hvor der saltes om vinteren, kan man opleve noget tilsvarende. Her går mange kraftige planter til, men salttolerante urter og græsser som engelskgræs og bakkenellike klarer vilkårene sammen med nøjsomme græsarter. Alt sammen indikerer det, at man bør samle afklip så jorden udpines, og væksten bliver moderat.

Nogle hævder at frøstande

bør ligge en rum tid så frøene kan falde af og spire i de kommende år. Med klipping i det sene efterår er det dog sandsynligt at der allerede er tilført en del frø, og at det alligevel kun er en begrænset del der kan spire nede i græspelsen.

En beslutning om at samle afklip og køre væk vil derfor have to væsentlige effekter: Græsbevoksningen får en mere urban og attraktiv fremtoning, og arealet udpines gradvist for næring så mængden af afklip mindskes, og indholdet af plantearter øges.

Hyppeghed og tidspunkt

Plæner skal klippes hyppigt for vedvarende at være en plæne. Tømmefingerreglen er en ugentlig klipping hvilket tidligere betød 25-26 klippinger i sæsonen. Med den tiltagende varme i oktober og endda november skal antallet nok korrigeres til cirka 30 klippinger i lige så mange uger.

En plæne til leg og ophold som brugsplæner kan dog i perioder klippes med op til cirka 10 dages mellemrum og stadig være både attraktiv og brugbar. Klippes plæner med endnu større interval, kan det kun ske med rotorklipper og risikoen er både at der efterlades totter og klumper, og græsset ikke er friskgrønt på de nedre dele fordi de har været i skygge.

- Skejten på Lolland er et stort græsland der holdes fri for tilgroning ved afgræsning, her med limousinekvæg. Det stedvist ret høje græs viser at græsningstrykket er lavt. Dyrene går altid i flok, men når flokken flytter sig, bliver nogle steder bidt ned mens andre får fred. Det kræver erfaring og kendskab at finde det græsningstryk - og den fremtoning - der passer til formålet hvad enten det er kødproduktion eller biodiversitet.

Kvæg, får, heste og andre dyr har forskellig virkning på græsset fordi de spiser forskelligt og bider i forskellige højder. I praksis afhænger græsning af hvilke dyr man har mulighed for at få udsat, men den største forskel ligger i om arealet klippes med maskine eller bides af dyr.
Foto: Henning Looft.

Omvendt skal prydblæner og plæner til sportsbrug klippes oftere, i perioder med god vækst op til 3 gange ugentligt, svarende til 70-80 gange årligt. På sådanne plæner er cylinderklipperen næsten enerådende, men robotklippere og visse skiveklippere kan anvendes, i det mindste lejlighedsvis.

Mellemhøje græsbevoksninger som fælledgræs eller rabatgræs kan have faste intervaller lige fra en gang årligt til 5-6 gange årligt. Jordens næringsindhold, græsarter og urtebestand er afgørende for valg af intervaller.

Fælledgræs som ikke ønskes for højt, klippes 3-6 gange årligt i 10-12 cm højde så højden sjældent overstiger 18-20 cm. Første gang omkring 1. juni når tilvæksten har været stor og ellers afhængigt af sted og brug. Sidste gang forventeligt i slutningen af oktober eller ind i november. Klipping sker typisk med slagleklipper eller skiveklipper hvor man så bør samle afklippet ind. På næ-

ringsrig jord klippes typisk 4-6 gange årligt, på næringsfattig jord med stor andel af naturgræsser og urter klippes typisk kun 2-4 gange årligt.

Arealer med rabatgræs eller andre ekstensive græsbevoksninger med mellemhøjt græs klippes en gang årligt, med mindre der stedvist er så kraftig vækst at det er hensigtsmæssigt at klippe to gange årligt. Langs veje og stier klippes ligeledes stedvist to gange årligt, men med det formål at sikre synlighed af skilte eller oversigt.

Når der kun klippes en gang årligt, bør tidspunktet være efter væksten er stoppet, typisk i oktober, men der kan være gode grunde til at udskyde til marts-april det følgende år fordi dyre- og insektliv kan have stor glæde af vinterskjul. Ved byernes indfaldsveje eller i villaområder kan det måske se sjusket ud, men andre steder kan tørre blomsterstande m.m. have en særlig værdi.

Blomsterenge bør normalt

også kun klippes en gang årligt, enten i oktober når væksten er stoppet eller i marts-april for at bevare vegetationen vinteren over. Er væksten kraftig, især af græs, kan man i en kort årrække klippe yderligere 1-2 gange for at fjerne materiale og udpine jorden. Jordtype, plantebestand og erfaringer på det konkrete sted afgør hyppighed og klippetidspunkt.

Sporkøring, affald, totter

Når en opgave er udført er det da en tilfredsstillelse at se sit resultat, men andres påskønnelser er ofte langt mere værdifulde. Og selv om man har udført en opgave efter fagets normer og forskrifter, kan der være forskellige ting man bør være opmærksom på.

Sporkøring af plæner opstår når maskinens hjul kører i de samme linjer igen og igen. Græsset skades mere i sporene end ved siden af, og der kan opstå varige sænkninger i terrænet hvor hjulene har kørt. Det bør forebygges ved at køre varieret fra gang til gang.

Affald, især i mellemhøje græsbevoksninger og blomsterenge, fremhæves ofte som et stort problem fordi større metalaffald m.m. kan skade redskaberne. Risikoen for affald bør dog ikke medføre at der vælges tungere og kraftigere maskiner end ellers fordi vækstjorden bliver belastet til-

svarende. Bedste løsning er at vurdere omfang og få fjernet problemaffald før klipping.

Totter og klumper ses ofte på plæner der klippes med rortorklipper når græsset er vådt. Der er næppe nogen der synes det ser indbydende ud. Det kan i stort omfang afhjælpes ved at klippe på tørt græs så det vanskeligt klumper. Er man i en periode med konstant regn, kan man som nødløsning samle afklippet ind.

Urter i plænen kan være tokimbladede urter som bellis, ærenpris og mælkebøtte eller mos. På mange sportsplæner og prydplæner går det ikke, men ellers bør man affinde sig med urterne. De fleste plæner er bare grønne på en anden måde og med passende klipping tjener de deres formål.

Vil man ændre på fordelingen mellem urter og græs er der flere muligheder. Gødskning og kalkning styrker græs og hæmmer de fleste urter og mos. Robotklippere der klipper 2-4 gange ugentligt, eller anden hyppig klipping, hæmmer de fleste urter markant og fremmer plænekarakteren.

Skadedyr og sygdomme

Gåsebiller og stankelben lægger æg i plæner hvorefter deres larver spiser af græsplanterne til stor skade fordi græsset dør pletvist eller i større

flader. Hertil kommer at fugle som krager, råger og skader efterstræber larverne, og derfor kan rode voldsomt i plænen for at få fat i dem.

Gåsebiller flyver i juni-juli, stankelben i august-september. Tæt og livskraftigt græs gør det besværligt at få lagt æg, ligesom de helst undgår højt græs. Har man større og vedvarende problemer, bør man konsultere særlig ekspertise. En radikal løsning kan være at ændre fra plæne til andre typer græsbevoksning eller plante vedplanter.

Muldvarpe kan være et stort problem med deres muldskud på plæner og i mellemhøje græsbevoksninger fordi jorden sløver klippegrejet. Bortset fra muldskuddene er muldvarpe dog et nyttedyr der med sine gange er med til at holde jorden luftig. Da muldvarpe især lever af regnorme, er deres tilstedeværelse et tegn på en god, muldrig jord hvor regnorm trives, men muldskuddene er ikke ønskelige i plæner.

Den reelt eneste metode er fælder. Muldvarpe har territorier, så fanger man en muldvarp er problemet som oftest løst bortset fra at et tomt gangsystem nemt kan indtages af en strejfer. At sætte fælder kræver lidt erfaring, og så skal fælderne tilses dagligt for at fjerne eventuel fanget.

- På græsbevoksninger afgør klippemetoden hvilke formål der kan opfyldes. Denne plæne i en privat have klippes med robotklipper 3-4 gange ugentligt i 30-35 mm højde og fremstår som en tæt plæne der indbyder til ophold og leg.

Men et par gange i sæsonen får græsset lov at vokse et par uger uden klipping. Her afsløres det at hvidkløver - og ikke ret mange andre urter - tåler metoden. Sådan er det med alle hyppigt klippede plæner. Lader man græsset gro 10-14 dage uden klipping, får det dybere rødder, og urter der trives, kan nå at blomstre. Blomsterne forsvinder dog hurtigt igen når klippingen genoptages. Foto: Henning Looft.

Blade og kviste hører ikke til på en plæne, men betyder ikke noget i ekstensive græsbevoksninger. På plæner generer kviste ved klipping og bør lejlighedsvist samles ind. Blade i større mængder må ikke ligge på plæner i længere tid og slet ikke vinteren over. De tager lyset fra græsset der bliver gult, og der kan desuden opstå sygdomme under bladene i det mørke og fugtige miljø.

Visse sygdomme kan skade plæner, især hvis græsset er længere end 4-5 cm, dækket af blade eller af sne. Den mest udbredte sygdom er sneskimmel der har navnet netop fordi den kan brede sig bl.a. under sne. Sneskimmel og andre sygdomme forebygges ved at plænen er tæt og i god vækst, klippet under cirka 4 cm til vinteren og ikke dækket af blade. Er skaden sket, er løsningen at så nyt græs i pletter så snart jordtemperaturen er over 7-8 grader om foråret. □

KILDER

Danske Anlægsgartnere (2023): Normer og vejledning for Anlægsgartnerarbejde 2023 (NOVA23).
Kjoller, C.P. m.fl. (2015): Kvalitetsbeskrivelser for drift af grønne områder 2015. Københavns Universitet.
Rita Merete Buttenschøn, Lasse Gottlieb, David Bille Byriel (2018): Naturplejeportalen. Rapportudgave. IGN Rapport, august 2018, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.
Samtaler med driftskoordinator Carina Wangel, Herning Kommune og Anlægsgartner Per Malmos, Malmos A/S.

SKRIBENT

Henning Looft er landskabsarkitekt, førhen ansat i flere kommuner. Fra 2008 til 2018 var han medindehaver af Moos+Looft Landskabsarkitekter.

Artiklen er den 37. og sidste i serien 'Planteanvendelse i praksis' i 2021-2024. Med en artikel pr. nummer (med en enkelt undtagelse) bliver det til i alt 37 artikler. Artiklerne samles nu til en bog med forventet udgivelse i vinteren 2025.

Klassisk engelsk

Vanessa Berridge fortæller kyndigt om de enkelte havers historie og udtryk

Af Ole Fournais

Kan man virkelig blive ved med at udgive gode og læseværdige bøger om haver i Storbritannien? Med meget jævne mellemrum ser den ene bog efter den anden dagens lys om dette uhyre populære emne. Set over en årrække er sådanne bøger af yderst blandede kvalitet - både vurderet ud fra kvaliteten af teksterne og af de nødvendige billeder.

Vanessa Berridges bog 'Garden Heaven - Inspiration and Escapism for Every Gardener' gør sådanne bemærkninger til skamme. Ikke så overraskende da der her igen-igen er tale om en fremragende udgivelse af det yderst anerkendte 'National Trust' - en fond til bevaring af kulturhistorisk set vigtige ejendomme og haver.

Her er tale om en på alle måder fremragende bog om 32 store og små haver fra stort set alle dele af Storbritannien - udvalgt og samlet efter temaer som dermed favner hele det store haveland.

Temaerne er følgende :

- Romantisk præg
- Bakker, lunde og vandløb
- Muromkransede haver
- Haver med historie
- Moderne fortolkninger
- Haver gennem mange generationer.

Hertil kommer et udmærket stikordsregister, billedliste og fakliste til hver have. Igen må man selv som garvet havebogs-læser bøje sig for de engelske traditioner med beskrivelser og fotografier af meget høj standard. Uanset om man interesserer sig for mere inspiration til haver eller bare drømmer om nye blomsterbede, giver bogen så rigeligt valuta for pengene.

Bogen rummer så uhyre forskellige haver som legendariske og romantiske haver som Sissinghurst og Great Dixter sydøst for London til dramatiske steder som Bodnant i det nordlige Wales og Overbeck's på landets sydkyst - alle lokaliteter omgivet af bakker, skove og vandområder.

Undervejs gennem bogen møder læseren intime haverum, muromkransede haver såvel som mere vilde arealer som måske peger fremad med deres kombination af menneskeskabt harmoni og naturens egen harmoni.

Vi ser eksempler på små hyggelokke, på blomsterbede med vældige samlinger af

- Det ganske enestående haveanlæg ved herresædet Levens Hall i det nordvestlige England blev etableret allerede i 1690'erne og er i vore dage næsten intakt. De godt 100 'topiaries' består af sirligt klippede taks og flere sorter af buksbom og danner bl.a. et sæt skakbrikker. Med rette er dette sted blandt de mest besøgte i Lake District.

- Bodnant Gardens i det nordlige Wales har et varieret landskab med bakker og slugter. Siden midt i 1870'erne har gartnere og havearkitekter skabt varierede haverum præget af ejerens interesse for planter fra Himalaya, så besøgende må gå på opdagelse i 'vildnisset'. Fra bogen.

stauder i diverse størrelser, på skovagtige partier i større herregårdshaver, på undertiden spøjse kombinationer af klassiske belægninger og moderne design osv.

Som bogens undertitel angiver kan man ikke undgå at blive tiltrukket af de smukke og undertiden sværmeriske billeder som på enhver måde understøtter teksterne - derfor betegnelsen 'Escapisme' på dansk. Ikke mindst på grund af billederne er bogen et godt

redskab ved kundebesøg og vejledning. Man kan nemt vise kunden forskellige løsninger på diverse spørgsmål.

Bogens forfatter Vanessa Berridge er et kendt navn i britiske havekredse, idet hun gennem en længere årrække har både skrevet talrige artikler og redigeret bøger og magasiner med havestof, ikke mindst det internationalt anerkendte 'The English Garden'.

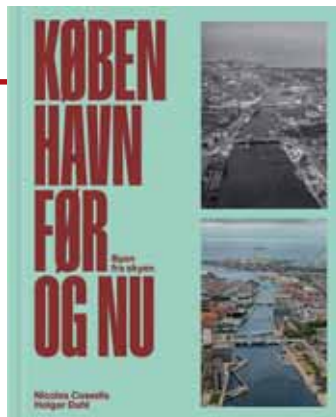
Berridge fortæller i denne bog kyndigt om de enkelte havers historie - ofte gennem adskillige århundreder - og introducerer nyheder og forbedringer for at inspirere nutidens ofte yngre og kreative gartnere og havearkitekter.

Enhver dansk gartner eller landskabsarkitekt kan få en mængde inspiration til både omlægninger og nyanlæg. Det engelske sprog er letlæseligt, og i hele bogen er planterne omtalt med deres botaniske navn som man bør. Desuden viser de talrige smagfulde billeder mange forskellige dele af kendte engelske haver. Dejligt at opleve nye vinkler på gammelt stofområde. □

Vanessa Berridge: Garden Heaven - Inspiration and Escapism for Every Gardener. National Trust. 192 s. Pris i UK: 17 pund.

ANMELDER
Ole Fournais er cand.mag og tidligere faglærer. Han er i dag guide på haverejser verden rundt.

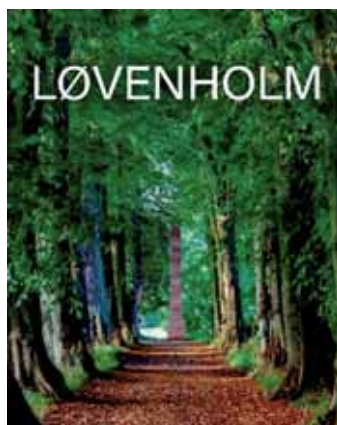

København før og nu. Byen fra skyen. Af Nicolas Cosedis og Holger Dahl. Strandberg Publishing 2024. 304 s. 400 kr. Strandbergpublishing.dk.

- Fotograf Nicolas Cosedis har været i arkiverne og fundet de for ham bedste luftfotos af København fra de sidste 100 år. Bagefter har han fanget de samme motiver fra fly så man kan sammenligne før og nu. Der er blevet bygget, revet ned og bygget igen, og byen er blevet større og højere. Set oppefra er både genkendeligheden og forandringen tydelig. Billedsporet mellem fortid og nutid spejler sig i arkitekturtkritiker Holger Dahls tilhørende tekster hvor han forklarer byens ekspansion og udvikling fra den historiske bykerne.

Løvenholm. Af Klaus Højbjerg m. fl. Løvenholm Fonden, Løvenholm Gods, og Dansk Center for Herregårdsforskning ved Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum 2024. 230 s. Gammelestrup.dk.

- Samlet fremstilling af godsets historie fra Middelalderen til i dag. Læseren får et indblik af personalhistorie, bygningshistorien, livet for herskab og tjenestefolk, udvikling i driften og nutidens restaureringer. Bogen fortæller også om herregårdens arkitektur og indretning. Den henvender sig både til herregårdsforskere og andre der interesserer sig for herregårde og deres kulturarv.

Byggeriets top. Licitationen Byggeriets Dagblad 2024. 106 s. Udsendt sammen med Licitationen Byggeriets Dagblad i oktober.

- 11 brancheanalyser af i alt 254 byggevirksomheder på baggrund af aktuelle årsregnskaber. Der er dog ingen analyse af anlægsgartnervirksomheder, og de indgår heller ikke i de andre brancher selv om mange af dem er større end dem der ellers er medtaget. Analyserne omfatter henholdsvis bygge- og anlægstreprenører, husbyggere, arkitekter, rådgivere, asfaltentreprenører, tekniktreprenører, nedrivere, maskin- og materieludlejere, vindues- og dørproducenter, betonelementproducenter og byggecentre.

Herregårdshistorie 20. Herregårdslandskabet. Af Kasper Steinfeldt Tipsmark, Signe Boeskov, Klaus Højbjerg, Marie Kirstine Elkjær (red.) Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum 2024. 282 s. 198 kr. Gammelestrup.dk.

- Herregårdene har udviklet sig i kraft af landskabet, og herregårdene har sat spor i landskabet fra middelalderen til i dag. Alligevel har herregårdslandskabet været underbelyst. Det råder Herregårdshistorie 20 bod på, lyder der fra udgiveren der vil nuancere opfattelsen af herregårdslandskabet og bidrage med et kulturhistorisk perspektiv. Per Grau Møller, Per Seesko-Tønnesen, Klaus Højbjerg, Louise Sebro, Søren Broberg Knudsen og Jonathan Finch skriver om temaet fra hver deres vinkel bl.a. en undersøgelse af fem danske herregårdslandskaber og forvandlingen under lensafløsningen. Bogen har også artikler om andre emner end herregårdslandskabet.

HL25

HAVE&LANDSKAB LEDREBORG

3. - 5. SEP. 2025

*Skandinaviens
største udendørs
udstilling målrettet
den professionelle
have-, park- og
landskabssektor*

Faglighed i hyggelige,
smukke og gode rammer
HAVEOGLANDSKAB.DK

Planteskolemanden Peter Ørum er død

Planteskolemand Peter Ørum døde 17. oktober 2024 i sit hjem i St. Charles i Illinois, USA, oplyser Gartnertidende 11/2024. Han blev 82 år.

Peter Ørum blev født i 1941 i Søborg hvor hans far havde planteskole. Han tog gartneruddannelse på Spejlborg Planteskole i Brønderslev og læste videre på Vilvorde havebrugs-højskole. I 1965 rejste han til USA og fik arbejde på D. Hill Nursery i Illinois hvor han slog sig ned. Sammen med sin kone Irma Bodil Hertzmann grundlagde og opbyggede han Midwest Companies med flere planteskoler.

Peter Ørum var meget optaget af at fremme samarbejdet mellem Danmark og USA, bl.a. gennem sit engagement i A-Plant 2000 ApS med Nordic-mærket. Han udgav i 2022 sine erindringer 'People, Plants & Politics' der kan købes på midwestgroundcovers.com. sh

Skovskolen tilbyder ingeniør-enkeltfag

Nu kan man tage enkeltfag på Skovskolens uddannelser til skov- og landskabsingeniør og urban landskabsingeniør. Enkeltfagene er ifølge Skovskolen en mulighed når man mangler specifikke kompetencer på et område eller bare er nysgerrig på at lære noget uden for sit eget fagområde.

„Det kan være at du overvejer et karriereskift, vil løfte en flig og blive fagligt klædt på, inden du tager springet,“ lyder det fra Skovskolen.

Et enkeltfag varierer fra 6.375 kr. til 12.750 kr. alt efter om det er 7,5 eller 15 ECTS. Et fuldt studieår svarer til 60 ECTS (points). Man følger kurserne med de fuldtidsstuderende og indgår i studiegrupper og eks-kurser på lige fod.

Hvis man allerede i forvejen er uddannet til f.eks. skov- og landskabsingeniør, kan man godt tage enkeltfagskurser, men de kan dog ikke blive en del af det oprindelige eksamensbevis. sh

• Enkle arkitektoniske indgreb har skabt bedre rammer for hverdagslivet i Højer. Foto: Tønder Kommune.

Tønder Kommune vinder brolæggerpris for sin renoverede historiske bykerne

Brolæggerfagets rige arv og håndværksmæssige traditioner vises frem

Det blev Tønder Kommune der vandt Brolæggerprisen 2024 der uddeles af Brolæggerlauget i DI Byggeri. I år skete det den 26. november i Stakaden i Højer.

Prisen er tildelt for „veludførte bevaring af historiske belægninger samt den rumlige præcision i forbindelse med byomdannelsen i Højer,“ oplyser lauget til Dagens byggeri 12.11.2024 og fortsætter:

„Kommunen har med støtte fra Realania formået at skabe et byrum der med respekt for historien også formår at imødekomme fremtidens behov.“

Arkitekt Erik Brandt Dam som projekterede byomdannelsen fortæller: „Med projektet i Højer har vi ønsket at skabe mere Højer og understøtte en byudvikling hvor sammenhæng og helhed er målet. Ved at bygge videre på eksisterende kvaliteter, tilføje nye samt udfordre brolæggerne med belægninger, forbandter og detaljering, viser Højer hele brolæggerfagets rige arv og håndværksmæssige traditioner frem.“

„Kvaliteten i de nyanlagte klinkefortove samt brolagte

gader og render kan vi takke de dygtige brolæggere for,“ fortsætter Erik Brandt Dam. Projektet blev bl.a. udført af entreprenør Henning Have, Ribe Brolægning, Ankersø Brolægning, Morten Nielsen Entreprise og Kongeådal Brolægning. De har i underentreprise sat 5.100 m² brosten, 4.500 m kantsten, 800 m² pigsten og 9.800 m² klinker.

Brolæggerlauget i DI Byggeri har siden 1986 årligt uddelt Brolæggerprisen for at synliggøre faget og anerkende

nytænkning og idérigdom inden for brolægning. Priskomiteen lægger især vægt på kreativitet, valg af materialer og den håndværksmæssige kvalitet i det færdige resultat.

Brolæggerprisen gik i 2023 til Vordingborg Kommune for restaureringen af Mølleporten i Stege. I 2022 fik Varde Kommune prisen for at anvende traditionel brolægning til forskønnelse af midtbyen. I 2021 vandt Esbjerg Kommune prisen for brolæggerarbejdet i Kongensgade. sh

• Kroldebrolægning ved facaderne i Højer. Foto: Tønder Kommune.

Drivkraften er den gode kvalitet

Den ny fagkonsulent besøgte gennem et halvt år næsten alle fynske og jyske medlemmer i Danske Anlægsgartnere

Af Henrik Gregersen

Jeg har siden 1. maj haft min gang i Danske anlægsgartnere som fagkonsulent med virke i den jyske kreds og i storebæltskredsens fynske medlemmer. Det var med en vis spænding jeg startede i dette job med den viden at jeg kun var ansat med 15 timer om ugen. Den øvrige tid har jeg fortsat som lærer for anlægsgartnere på Kold College i Odense.

Efter planen kører jeg torsdag og fredag for Danske Anlægsgartnere rundt i landet, og de 3 første ugedage er det i Odense jeg holder til. Men jeg har fået det så fleksibelt indrettet så jeg kan være flere timer på Kold når der eksempelvis er svendepreøver. Samtidig kan jeg så køre mere for Danske Anlægsgartnere når tiden kræver det, f.eks. når der er flerdagesarrangementer.

Taget meget godt imod

Jeg har haft den aftale med Danske Anlægsgartnere direktør Michael Petersen at jeg til en start skulle prioritere at komme ud og hilse på kredse-

nes medlemmer. Her vil jeg skynde mig at sige tusind tak til alle I medlemmer jeg er nået forbi og har fået hilst på. Jeg er generelt blevet fantastisk godt taget imod vejen rundt.

Det har nogle gange været lidt udfordringer med at få kalenderen til at passe. Men heldigvis er det de fleste gange lykkedes at få aftaler i hus og hilst på. Mange af jer har taget mod den mulighed at få besøg på arbejdsstedet i stedet for at skulle 'være hjemme' til en aftalt tid. Så om det har været en aftale på kontoret på hjemmeadressen eller snakken er gået hen over køkkenbordet i privaten eller hen over en palle fliser i indkørslen, så har det været en fornøjelse at hilse på jer. I har taget imod med en dejlig nysgerrighed på hvad han nu er for én.

Status efter de første seks måneder i folden er at jeg har besøgt næsten 90% af de medlemmer jeg skal servicere. Jeg har mødt mange forskellige mennesker. Lige fra den lille nystartede virksomhedsejer, til de anlægsgartnere der be-

gynder at tænke på at deres aktive karriere er ved at være afsluttet. Fra enkeltmandsvirksomheden, tomandsmakkerskabet til store virksomheder med over 100 i staben.

Jeg har også fået genopfrisket lidt geografi når turene er gået til Løkken i nord, Grenå i øst, Esbjerg i vest og Tinglev i syd, og på Fyn fra Middelfart til Nyborg og fra Svendborg til Dalby med mange destinationer derimellem.

Lyst til at drive forretning

Sammenfattende vil jeg drage den konklusion at vi er en forening med mange forskellige mennesker som medlemmer. Men det er tydeligt at alle er drevet af lyst til at drive en forretning hvor kvalitetsarbejde er drivkraften for jeres virke. I har en travl hverdag med for det meste meget tilfredse, kunder der sætter pris på jeres faglighed og arrangement.

Det er fantastisk at være en del af det fællesskab og sammenhold som er drivkraften i denne forening. En forening der er sat i verden for at gøre livet lettere for dens medlem-

mer, være med til at samle medlemmer via arrangementer eller i netværk for at udveksle erfaringer. Som det også skete til generalforsamlingerne i foreningens tre kredse i november hvor jeg var med.

Også med fokus på APV

Jeg håber fremover at jeg kan bidrage til jer medlemmer med input af faglig karakter på nogle af de emner jeg har vendt med jer rundt på min tur. Inden jul er det planen at jeg vil opdatere min faglighed inden for arbejdsmiljøområdet så jeg i det nye år kan tilbyde et hjemmebesøg med fokus på APV eller andre emner inden for dette område.

Målet er også at komme forbi de medlemmer jeg endnu ikke har nået at få mødt i det jysk-fynske. Som jeg har sagt på mine besøg, skal I endelig tage fat i mig når I får brug for en eller anden form for hjælp eller vejledning, så gør jeg mit bedste for at hjælpe, eller for at finde den i foreningens bagland der kan. Herfra tak for de første seks måneder i Danske Anlægsgartnere. □

SKRIBENT

Henrik Gregersen er fagkonsulent i Danske Anlægsgartnere hvor han primært varetager opgaver for foreningens jyske og fynske medlemmer.

**INVESTER I DINE
UFAGLÆRTE
MEDARBEJDERE
VED AT UDDANNE
DEM TIL FAGLÆRTE
ANLÆGSGARTNERE
VIA AMU-KURSER.**

Læs mere om:

- * Kurserne
- * Tilskudsmuligheder
- * Tilmelding m.m. på:

www.blivanlaegsgartner.dk

 **Danske
Anlægsgartnere**

Træplejernes bytræpris gik til Iben M. Thomsen

Det blev Iben M. Thomsen der modtog årets Bytræpris 2024. Prisen er siden 2009 uddelt af Dansk Træplejeforening. Som vanligt skete det på Bytræseminaret, der i år blev holdt den 13. november.

„Iben modtager prisen på baggrund af hendes enestående indsats og vedholdende arbejde med forskning, rådgivning og beskyttelse af byens træer. Med stor faglig dygtighed og dedikation har Iben M. Thomsen bidraget til en bedre forståelse og håndtering af træsygdomme, svampe, skadevoldere og ikke mindst risikotræer,” lyder motivationen fra træplejeforeningens formand Kasper Weitemeyer der overrakte prisen. Ud over æren be-

står den også af et diplom og et træfad.

Iben M. Thomsen er forstkandidat og seniorrådgiver på Københavns Universitet med speciale i træsygdomme. Hendes arbejdsfelt er - som hun sagde ved prisuddelingen - rykket fra skoven til byen.

„Jeg er glad for at I påskønner min indsats og ikke bliver irriteret over at jeg blander mig,” sagde Iben M. Thomsen som tak. „Min hovedinteresse er nu bytræer hvor der er flere spændende skader end med skovtræer. Og inden for bytræer er der mange der lytter til og gør hvad jeg siger. Det øger min entusiasme. Så I må leve med mig de næste 20 år. Så er I advaret.” sh

• Iben M. Thomsen modtager prisen af formand Kasper Weitemeyer.

• Mennesker og maskiner på Agromek. Foto: Messecenter Herning.

Stor trængsel på Agromek

43.000 besøgte landbrugsmaskinmessen der også havde tilbud til grønne entreprenører

Der var 556 udstillere og 43.197 besøgende da landbrugsmaskinmessen Agromek 2024 blev afholdt 26.-29. september i MCH Messecenter Herning. Tallene er fra arrangementen der også meddeler at både udstillerantal og besøgstal var det højeste i 10 år. Det indbefattede 3.833 udenlandske gæster fra 52 lande og 15 delegationer fra 18 lande.

„Agromek har igen vist sig som én samlet messe hvor man kan se det hele, og hvor man effektivt kommer i dialog med de rette folk. På den måde har

messen relevans for alle i branchen,” lyder det fra Sten Andersen, formand,

Agromek bredte sig på over 100.000 m² og talte flere end 60 aktiviteter og mange produktnyheder inden for messens syv sektorer hvor entreprenør, vej og park var den ene. Messen omfattede desuden flere prisuddelinger og konkurrencen 'Danmarks bedste landbrugsmaskinmekanikerlærling' der blev Gustav Klinkby Jensen fra Stadil Maskinforretning. Næste Agromek er 24.-27. november 2026.

Fradrag bliver relevante for anlægsgartnere

Håndværkerfradraget genindføres og servicefradraget udvides i den nye finanslov

Håndværkerfradraget genindføres fra 2025 og servicefradraget udvides. Der bliver derfor også mere til anlægsgartnerne. Det fremgår af den nye aftale om finansloven som regeringen - Socialdemokratiet, Moderaterne og Venstre - den 22. november har indgået med SF og Radikale Venstre.

For de to ordninger tilsammen er der afsat en årlig pulje på 400 mio. kr. fra 2025 til 2027. De 300 mio. kr. skal gå til at genoplive håndværkerfradraget der blev afskaffet i 2022. De 100 mio. kr. skal gå til at forhøje servicefradraget med 100 mio. kr. Håndværkerfradraget sikrer at man kan trække op til 8.600 kr. fra i skat pr. person pr. år. For servicefradraget er op til 17.500 kr. hvor det i 2024 var 11.900 kr.

Det nye grønne håndværkerfradrag bliver målrettet 'grøn istandsættelse' af hjemmet eller fritidsboligen. Det kan f.eks. være energibesparende forbedringer, energiforsyning og klimasikring. Listen er endnu ikke udarbejdet, men i debatten har bl.a. været nævnt omfangsdræn og højvandslukke.

Servicefradraget omfatter mindre opgaver i hjemmet, men der kommer mere med under ordningen. Med servicefradraget har man hidtil kunnet få fradrag for almindelig rengøring, vinduespudsning, børnepasning og almindeligt havearbejder. Ifølge finanslovaftalen kommer der flere opgaver til, bl.a. træfældning, bortskaffelse af væltede træer, anlæg af græsplæne, rensning af tagrender samt installation af tyverialarm og fradrag for reparation af hårde hvidevarer.

Håndværkerfradraget og servicefradraget har en lang historie siden ordningen første gang opstod i 2011, bl.a. under det seneste fælles betegnelse 'boligjobordningen'. Fradraget er flere gange afskaffet for siden at blive genindført, også med tilbagevirkende kraft, og der har været forskel på hvor mange penge man har kunnet få i fradrag og til hvilke opgaver. Håndværkerfradraget blev senest afskaffet pr. 1. april 2022 mens servicefradraget fortsatte. sh

• Visualisering af det fornyede Nyborg Slot med en firefløjet struktur. Torvet for neden til venstre er realiseret.

Lov giver grønt lys for Nyborg Slot

Der er ved være frit spil for fornyelsen af Nyborg Slot. Det er der efter at Folketinget i november behandlede en anlægslov til projektet første gang. Lovforslaget er nu i Folketingets kulturudvalg.

Projektet startede i 2014 med Slots- og Kulturstyrelsen som bygherre og et budget på 350 mio. kr., men det faldt til

jorden i Miljø- og Fødevarerklagenævnet i 2020 efter en sag der blev rejst af fire bevaringsforeninger. Siden har projektet ligget stille.

En restaurering af kongefløjen er dog gennemført, og som en del af projektet er også Nyborg Torv fornyet. Det ligger lige over for slottet. Tilbage står de foreslåede til-

bygninger: forhøjelse af vagttårnet, etablering af en servicefløj og en ydermur der skaber en lukket slotsplads. Det kan nu opføres efter anlægsloven, også fordi sponsorerne, A.P. Møllers Fond og Augustinus Fond, er vendt tilbage. Med er også Nyborg Kommune og Østfyns Museum.

Der har i hele perioden væ-

ret debat om hvor langt man kan gå når man vil forny kulturhistoriske anlæg for at skabe mere oplevelsesværdi og formidling. Svækkes eller styrkes den historiske værdi?

En reference er Koldinghus der blev fornyet i 1970'erne på en måde så man kan se hvad der er nyt, og hvad der ikke er, og hvor man i princippet kan føre anlægget tilbage til ruinen. Om det er muligt at skabe et sådant 'reversibelt' anlæg i Nyborg Slot, er et af de emner der diskuteres, bl.a. fordi de nye tilbygninger omfatter kældre hvis opførelse kan skade fortidsminder i jorden.

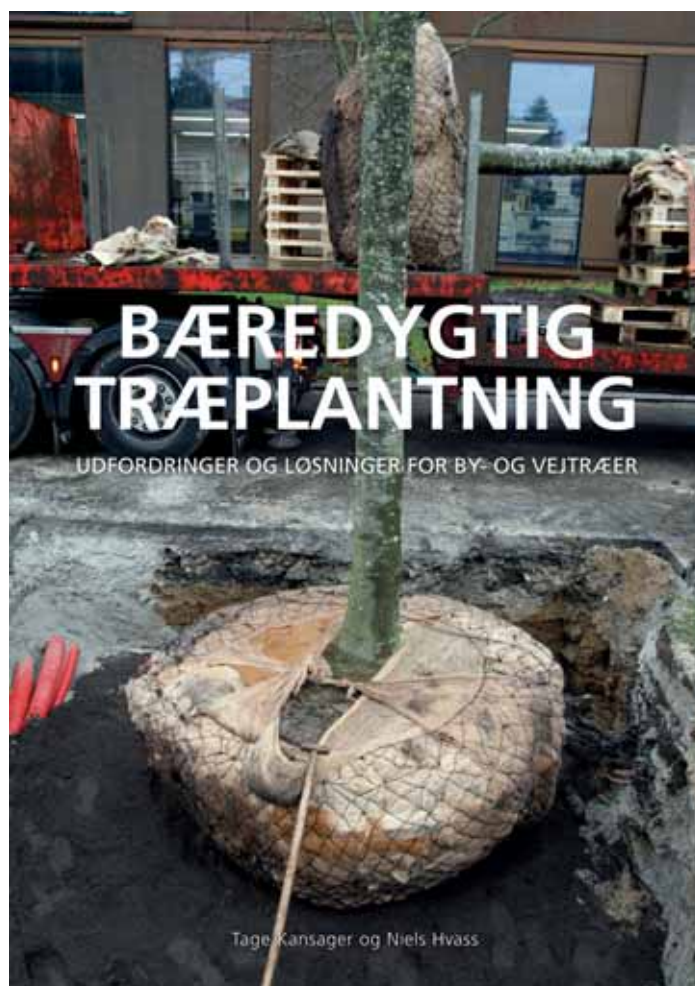
I 2020 gav Miljø- og Fødevarerklagenævnet fire foreninger medhold i at slotsprojektet vil påføre slottet 'uoprettelige skader', og at det ville være en markant visuel påvirkning af slottet som fortidsminde. Senest har initiativet 'Red Nyborg Slot' søgt at stoppe anlægsloven. Dens mål er at sikre at projektet ikke får flere stop som fungerende kulturminister Christina Egelund (M) har sagt til Kristeligt Dagblad. *sh*

Skagen vil ikke med på Unescos verdensarvliste

Frederikshavn Kommune vil ikke ansøge om at få Skagen optaget på Unescos verdensarvsliste selv om Slots- og Kulturstyrelsen ellers havde opfordret kommunen til det. Det meddeler Nordjyske 25. oktober efter et referat fra et møde i kommunens økonomiudvalg den 23. oktober.

Af referatet fremgår det at en verdensarvstatus både har mulige potentialer og udfordringer. Til potentialerne hører at byen får et internationalt kvalitetsstempel der kan åbne døre for nye samarbejder og kulturel udveksling og tiltrække flere turister. Der kan også opstå adgang til ressourcer til at bevare og restaurere kulturarven.

Til udfordringerne hører bl.a. strenge krav til bevaring og udvikling der kan begrænse byens udvikling samt en risiko for at overbelaste infrastrukturen og kommercialisere kulturarven der kan true byens autenticitet. *sh*

Tage Kansager
og Niels Hvass:
Bæredygtig træplantning

Bogen samler al den viden der er relevant når man planter træer ved veje og i byer.

276 sider A4.
400 kr. inklusiv moms
Dag.dk >wepshop

Aftalen om Lynetteholmen er allerede forældet

'Tænk Os Om' påpeger de ændrede forudsætninger bag det københavnske Lynetteholm-projekt der omfatter 35.000 indbyggere og 35.000 arbejdspladser på en kunstig halvø i Øresund. I Dagens Byggeri 1.11.2024 skriver initiativtager og rådgiver Lone Johnsen:

„Vandstanden i Øresund stiger mere end først antaget, og det ændrer grundlaget for Lynetteholm-projektet. Vi står over for en accelererende klimakrise, og det eneste ansvarlige er at overveje de bedre alternativer der findes fremfor at binde København til et overdimensioneret og ufleksibelt projekt de næste 50 år.”

Arkitekt i Vandkunsten Nel Schipull tilføjer: „Initiativet har netop præsenteret sit forslag til stormflodssikring af hele hovedstaden som kan bygges i etaper og tilpasses i takt med klimaforandringerne.” Han anslår at de kan skabes plads til op mod 300.000 nye beboere i eksisterende byområder i hovedstadsområdet.

Maksimér brugen af de bynære kirkegårdsarealer

Mange behov skal tilgodeses på begrænset plads, og her er kirkegårde et uforløst potentiale, skriver Sune Oslev, Malin Blomqvist og Pawel Antoni Lange, Masu Planning, i Byrummonitor 4.11.2024:

„Ved at samtænke rekreative tiltag, rum til refleksion, uformelle samlingssteder, klimasikring og biodiversitet, kan vi med ét samlet greb transformere vores monofunktionelle kirkegårde til inviterende, mangfoldige og oplevelsesrige parkrum. Dette kan vi gøre uden at kompromit-

• Solbjerg Parkkirkegård den 1. december 2024. Masu Planning har samlet en række råd til at maksimere udnyttelsen af de bynære kirkegårde og dermed reducere kampen om arealerne.

tere kirkegårdens rolle som et sted for sorgbearbejdelse - samtidig med at vi adresserer samfundets aktuelle udfordringer som klimakrisen, den faldende biodiversitet og sikrer plads til at vi alle kan mødes på tværs af alder, baggrund interesser (...) Med udgangspunkt i vores aktuelle udviklingsplan for Solbjerg Parkkirkegård på Frederiksberg har vi samlet en række råd til hvordan vi maksimierer udnyttelsen af de bynære kirkegårdsarealer og reducerer kampen om arealerne.”

Savner politisk vilje til at gå fra sort til grøn asfalt

Stat og kommuner skal turde favorisere grønne asfalttyper og genbrug når der bygges veje, skriver sekretariatschef i Vej-EU Eva Kartholm i Byrummonito 1.11.2024:

„Der er i dag en indbygget konflikt mellem kroner og CO₂ - at tænke traditionelt eller tænke nyt og grønt. Det kræver mod at projektere en op-

gave på en ny måde der tilmed koster flere penge end man er bevilliget. Det er ikke et nemt dilemma, for vejsektoren vil være på herrens mark så længe de som skal drive forandringerne, ikke har mod til at stille de nødvendige krav. Vi har viden, kompetencer og forskning, vi har materialer og materiel, men vi savner den politiske vilje til at drive transformationen fra sort til grønt.”

Nødvendigt at samle og gendigte Svens anlæg

Rikke Juul Gram, landskabsarkitekt hos Schønherr, og Morten Stræde, professor og billedhugger, er på holdet der har vundet konkurrencen om at forny parkerne omkring Musikhuset, Rådhuset, Aros mv. i Aarhus. De skriver i Landskab 7/2024:

„Flere af elementerne har måtte vige til fordel for nye programmer, og en samlet gendigtning af parken er i virkeligheden den eneste mulighed hvis man for alvor skal tage havekunsten alvorligt. En særlig udfordring er at parterehaven så entydigt peger på Musikhuset som parkens hovedbygning hvorunder både Aros og Ridehuset rangerer. Det er ikke i tråd med konkurrenceprogrammets intention om en samlet park, og der skal samtidig skabes plads til at byen kan samles til store arran-

gementer Med introduktionen af 'The Dome, a Skyspace' er haveplanen kommet helt ud af balance, og anlægget har på mange måder allerede mistet sin mening. Derfor afvikles anlægget og spejlbasinet - i respekt.”

Få den milliard ud før den bider sig fast

At aftalen om 250.000 hektar ny skov er blevet oversat til 1 milliard træer, er misvisende. Det skriver Anders Busse fra Naturstyrelsen Søhøjlandet på LinkedIn 25.11.2024:

„Skovrejsning har fået en så central rolle i den grønne trepart fordi skove kan bidrage til både miljømæssige, klimamæssige og samfundsmæssige målsætninger og forpligtigelser på én og samme m². Men hvis de nye skove plantes som simpel udfyldning af eksisterende marker, mister vi meget af den merværdi som har givet skovene en så central plads i den grønne trepart. En milliard træer svarer nemlig til, at samtlige de 250.000 hektar landbrugsjord der skal omlægges til skov tilplantes med 4.000 træer per hektar (...) Med et fremadskuende tilbageblik på alle de skovrejsningsprojekter jeg har været involveret i eller har kendskab til, er det i gennemsnit cirka 1/4 af et konkret skovrejsningsområde der ikke tilplantes men

MAKSIMÉR UDNYTTelsen AF DE BYNÆRE KIRKEGÅRDE

Råd fra Sune Oslev, Malin Blomqvist og Pawel Antoni Lange

- Skab sammenhæng og gør adgangsforholdene bedre
- Indtænk klimaløsninger med rekreativ merværdi
- Styrk det grønne, og frem biodiversiteten
- Fremhæv kirkegårdens kulturarv
- Vis at døden er en del af livet
- Indtænk driftsaspekter fra begyndelsen.

udvikles til andre typer af lys-åben og ofte våd natur (...) Så lad os få den milliard båret ud af samtalen, før den bider sig fast."

En masse planter man ikke kan komme af med

Der skal en milliard nye træer til i den grønne trepart, men planteskolerne tør ikke sætte gang i produktionen, siger Søren Iversen, Hjorthede Planteskole, i DR.dk 22.11.2024:

"I flere omgange har vi prøvet at stå med en masse planter på kølerum som vi har måttet destruere fordi de ikke er noget værd på det tidspunkt (...) Som planteskole har vi fået berøringsangst over for at lave en masse planter som vi måske ikke kan komme af med igen (...) Vi mangler at få at vide fra politikerne, fra ministeriet, hvad er det for nogle planter vi gerne vil bruge og hvornår."

Det er et svimlende og helt fantastisk tal

Den politiske aftale om den grønne trepart, bl.a. med 250.000 ha mere skov, betyder at der skal produceres millioner af træer i planteskolerne og plantes lige så mange. En milliard har været nævnt. Torben Friis, adm. direktør i Dalgas, siger til Licitationen Byggeriets Dagblad, 28.11.2024: "Det er et svimlende og helt fantastisk tal som imidlertid kan gøre det svært at se skoven for bare træer. For aftalen siger ikke noget om hvor og hvordan træerne skal plantes

eller hvor frøene skal komme fra (...) Vi skal tage højde for det plantevalg vi tænker ind. Ikke kun i forhold til klimaændringerne, men også i relation til biodiversitet, natur, rekreation og hele den omstilling vores samfund er i."

Ingen tvivl om at man skal have fagfolk ind

Skovrejsningen kommenteres i samme medie af Danske Anlægsgartneres direktør Michael Petersen:

"Med den skala vi er ude i, så vil det undre mig meget hvis ikke vores medlemmer bliver en del af de af de mange strukturelle omlægninger af vores land, for det er jo decideret anlægsarbejde. Og hvis man virkelig mener at man vil skabe nogle kvalitetsmæssige forandringer af vores land, så er der ingen tvivl om at man skal have fagfolk ind."

En stor kærlighed til et ellers belastet kvarter

Valbys bebyggelse Folehaven har et blakket ry, men er ved at få løftet udemiljøet med 1:1 Landskab som rådgiver. Landskabsarkitekt Jakob Kamp fortæller i Park & Anlæg 4/2024 at der er meget at bygge på:

"Beboerne har nemlig en meget stor kærlighed til deres kvarter. Vi fandt ud af at en del har boet her i flere generationer, så derfor handler projektet i lige så høj grad om beboerne, deres trivsel, drømme og livskvalitet som om at skabe en grøn oase, der skal være for alle generationer (...)

- I august 2023 sidder Grønt Miljø redaktør en time i et roligt lukket hjørne i parterrehaven ved Musikhuset i Aarhus mens han venter på fjernbussen der afgår tæt ved. Beplantningen og vandet skaber en særlig stemning der får redaktøren helt i ro. Anlægget som landskabsarkitekt Sven Hansen tegnede i 1980 er nu ved at blive nedlagt til fordel for en samlet park i byens 'Akropolis' der på et lille højdedrag samler vigtige byggerier som Musikhuset, Aros, Rådhuset og Ridehuset.

Den perfekte græsplæne starter med professionelle frø

EUROGRASS serien er udviklet til den professionelle bruger og til dig med **ekstra høje kvalitetskrav.**

Serien består af vore bedste premium sorter.

Din plæne modstår bedre stressfaktorer såsom angreb af ukrudt, sygdomme og skadedyr.

Vores planteforældre har nøje udvalgt komponenterne i EUROGRASS serien. EUROGRASS serien har således indbygget over **100-års know-how.**

Tester biokul i højbede som klimaredskab

Som del af Power Bio-projekt har Vallensbæk Kommune anlagt 24 bede

Biokul i bybeplantning kan reducere vandings- og plejemkostninger og samtidig indgå som en del af kommunens klimamål ved at binde CO₂ i jorden. Det skal i hvert fald afprøves, oplyser Vallensbæk kommunen. Biokul er pyrolyseret biomasse og kan både holde på vand og næring i jorden og bidrage til at binde CO₂ i århundreder.

Som en del af det EU-finansierede Power Bio-projekt har kommunen anlagt 24 forsøgsbede på to af kommunens veje. Den ene halvdel af bedene er tilsat certificeret biokul mens den anden halvdel fungerer som kontrolbede uden biokul. Forsøget skal dokumentere biokullets potentiale for at skabe mere bæredygtige grønne områder.

I forsøget deltager også 23 andre kommuner, virksomhe-

• Et af de 25 bede kommunen har anlagt. Foto: Vallensbæk Kommune.

der og forskningsinstitutioner for at undersøge nye, grønne metoder til bl.a. at håndtere biomasser som græs og strandopskyl i østersøregionen.

Højbedene, fremstillet af cortenstål, er placeret så forholdene for sol, tørke og regn er identiske. Det gør det mu-

ligt at måle forskellene i bedenes behov for vanding, vækst og vedligeholdelse. Forsøget overvåges løbende af Sweco, og sigtet er at resultaterne vil kunne danne grundlag for en businesscase for brug af biokul i fremtidige grønne anlægsprojekter. sh

Hærværk koster dyrt og fuglene driller

I en mellemstor kommune kan hærværk på affaldsspande løbe op i 100.000 kr. på et år. Især omkring nytår er der tendens til at affaldsspande sprænges. Det kræver tit en ny affaldsspand til samtidig med at nedtagning og opsætning koster tid og penge, meddeler Zenzo på zenzo.dk 30.10.2024.

Der er også tilfælde hvor der sættes ild til affaldsspande eller de sparkes itu. Og er der madaffald i spandene, er også fugle et problem. De hiver affaldet op hvorefter vind og andre dyr spreder det.

For 15 år siden havde Antwerpen meget hærværk på deres affaldsspande. I et udbud blev der derfor stillet den opgave sammen med kommunen at udvikle en affaldsspand der kunne klare mosten.

„Vores leverandør af affaldssystemer Traflux vandt dette udbud, og i løbet af 2 år kombinerede Traflux og Antwerpen Kommune deres viden og erfaringer og udviklede affaldsspanden Pillar. Den har været en succes, og efter 15 år står der nu mere en 5000 Pillar affaldsspande i Antwerpen,“ oplyser Zenzo.

Pillar fås i 100 og 200 liter. Med sin konstruktion i rustfrit stål og en nedgravet betonbase er den robust og sikker. Den kan modstå hærværk og graffiti, og den perforerede overflade er let at rengøre. Mindre affald som dåser, papirposer og take-away-affald kan smides i spanden, men større affald kan ikke komme gennem indkasthullet, og fugle kan heller ikke komme til. sh

Tiltrotator til de små gravemaskiner

Engcon har lanceret EC02 Basic, en skræddersyet tiltrotator til de mindste gravemaskiner på 1½ til 3 tons. En tiltrotator gør det muligt at tilte og rotere graveskovlen. Markedet har ifølge den svenske producent efterspurgt en enklere model til de mindre gravemaskiner. Nu er den her og tilbyder ifølge dens svenske producent samme kvalitet som Engcons større og mere avancerede modeller, men i et format tilpasset mindre maskiner. Produktet giver føreren præcision kombineret med fri rotation og ±40° hældning. Det fungerer direkte med gravemaskinens eget styresystem.

6 af 10: Mere skov, mindre landbrug

Mens politikerne stadig forhandler om den grønne trepart, viser en meningsmåling Megafon har lavet for Politiken og TV2 stor folkelig opbakning til øget skovrejsning. Det oplyser Politiken 30.10.2024. Et flertal af danskerne ser gerne at forhandlingerne om den grønne trepartsaftale ender med at der plantes mere skov mens arealet med landbrugsjord reduceres, oplyser mediet.

Nye hjullæssere fra Wacker Neuson

Wacker Neuson har udvidet sit sortiment af hjullæssere med de to nye modeller WL250 og WL750. Den kompakte WL250 har en driftsvægt på godt 2 ton og et skovlvolumen på 0,25 m³ (deraf modelbetegnelsen WL250) og har en højde på under 2 meter. Den er udstyret med et hydraulisk hjulnavsdrev hvor alle fire hjul drives direkte.

Fræser holder grus- og jordveje plane

En to meter bred fræser til skovveje og andre grus- og jordveje og stier er en af nyhederne som KSM Maskinservice i år præsenterede på landbrugsmaskinmessen Agromek. Maskinen der findes i flere modeller, kommer fra den tyske producent Nem AG. Maskinen fræser huller op og nivellerer stien så den bliver så god som ny, lover importøren.

GAMLE NYHEDER

100 år siden **DEN PRAKTISKE TEORI**

Anlægsgartner Valdemar Hansen skriver i Havekunst 1924 om anlægsgartnereskolen: „Dette Kursus, som for ca. 8 år siden blev oprettet af Dansk Anlægsgartner- og Havearkitektforening sammen med Teknologisk Institut og har kunne glæde sig ved stor Tilslutning, omfatter alt, hvad den moderne Anlægsgartner daglig har Brug for, af om man saa maa sige - praktisk Teori.

Undervisningen er tilrettelagt paa en saa letfattelig og praktisk Maade, at enhver Deltager med Lethed kan følge med og ved Kursets Afslutning er i Stand til på egen Haand at kunne foretage almindelige Opmaalinger med tilhørende Nivellement og Korttegnning ligesom der gives udførlig og sikker Undervisning i Beregning og Opstilling af Omkostninger ved de forskellige Anlægsgartnerarbejder.

Endvidere undervises der særskilt i Bogholderi og Regnskab, specielt tilrettelagt for Anlægsgartnerne. Desuden forekommer Øvelser og Undervisning i forskellige, for Anlægsgartneren nødvendige Arbejder saasom Afsætning af Planer i Marken, Afsætning af Vinkler og andre Konstruktioner, Miring, Pejling o.s.v....“

• Havekunst 1949: 'Pablo Picasso: Skulptur i jern.'

75 år siden **KUNSTENS NATURINDTRYK**

Ejler Bille skriver om natur og kunst i Havekunst 1949: „Picasso fjerner modsætningen mellem kunst og natur når han siger: 'Hvorfor elsker man natten, en blomst, alt hvad der omgir mennesket uden at søge at forstå det. Mens man altid vil forstå, når det drejer sig om et maleri?' Han vender sig imod det kunstige, at man ikke ser på kunstværket med samme selvfølgelighed, som man ser på naturen. Kunstværket er frugt af to ting - af de naturindtryk det genspejler og den kunstners personlighed der har skabt det. Det er altså virkelig en nyskabelse, og får naturligvis præg af begge sine forældre. “

50 år siden **FÆRRE OPGAVER**

At arbejdsmængden falder, er også anlægsgartnerens skyld skriver F.W. i Anlægsgartneren december 1974: „Den påstand skal voves, at de pauvre resultater - der som det nævnes, alt for ofte præsteres, og det er ingen løgn - i fuld så høj grad skyldes manglende projekt, kvalifikationer og vilje hos den udførende, som det skyldes manglende eller ukvalificeret tilsyn fra teknikernes side.“

25 år siden **SKOVREJSNING**

Grønt Miljø november 1999 refererer en rapport fra bl.a. Landskabsværkstedet: „De nye skove der rejses er mest løvskove der er rejst for naturens, miljøets og rekreationens skyld, og skovrejseren er generelt tilfreds med sin skov (...) Skovene, der har eg som dominerende art, rejses ofte i tilknytning til eksisterende skove, ofte nær byer, og mest på sandet jord eller på jord med drikkevandsinteresser.“

Naturnationalpark Fusingø er på vej

Etableringen af Naturnationalpark Fusingø er som den første i fuld gang bl.a. med træfældning så der bliver plads til hegnet omkring naturnationalparken. Dét sikrer at naturområdet på 833 hektar kan udvikle sig vildere og mere dynamisk, oplyser Naturstyrelsen 26.11.2024.

Fremover bliver det gamle herregårdslandskab Fusingø ved Randers mere varieret. Overgangen mellem skov og eng bliver mere flydende, naturlige småøer opstår, og store dyr græsser, træ- og landbrugsproduktionen ophører.

Derfor bliver der ifølge styrelsen fjernet dræn på marker og i enge som før har holdt jorden tør. Vandet skal igen finde sit naturlige leje så der opstår flere vådområder. På sigt bliver der udsat krondyr og stude som med deres græsning, skrælning og fejning af træer og buske og forstyrrelser af jordbunden skaber dynamik til gavn for flora og fauna. sh

FÅ STØTTE FRA

HAVE KULTUR FONDEN

Næste ansøgningsfrist er den 1. marts 2025 - og igen den 1. september 2025.

- Fonden giver støtte til projekter (dog ikke anlægsprojekter), bogudgivelser, studierejser o.l. i relation til havekultur.

- Ordet 'have' skal her forstås bredt som beplantning i forbindelse med bebyggelse.

- Forslag til modtagere af Havekulturfondens Hæderspris 2025 er også velkomne.

- Man kan læse mere om begge dele på havekulturfonden.dk.

Efteruddannelse

Anlægsgartner og greenkeeper

Anlægsgartner kompetencefonden giver dig mulighed for at komme på dét kursus, du brænder for, i arbejdstiden – og med fuld løn.

Tag på kursus
i arbejdstiden
med fuld løn!

 Danske
Anlægsgartnere

 3F
Den Grønne Gruppe

En lettere adgang til offentlige udbud

Udbud.dk er relanceret især med de mindre virksomheder for øje

Den 12. november 2024 fik udbud.dk en ny og mere brugervenlig platform som gør det enklere for små virksomheder at finde og holde sig opdateret på offentlige udbud. Det oplyser Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen.

Man kan oprette en profil og få automatisk besked når der dukker nye udbud op inden for virksomhedens områder. Man skal ikke længere selv lede. Opgaverne lander direkte i indbakken. Det er ifølge styrelsen en stor fordel for små virksomheder med begrænsede ressourcer til at overvåge udbudslistene.

De nye strukturerede indkøbsplaner, nu kaldet 'forventede indkøb', giver desuden bedre indsigt i kommende offentlige projekter og hjælper med at planlægge i god tid. Mange statslige og kommunale institutioner deler allerede deres forventede indkøb på udbud.dk.

Virksomheder kan desuden

oprette en 'agent' som holder øje med nøgleområder. Funktionen gør at selv små virksomheder kan være på forkant med tilbudsmuligheder og måske få en konkurrencefordel i forhold til større aktører.

Udbud.dk er også tilpasset mobilvisning, så det er let at finde udbud og forventede indkøb på farten. Siden gør det muligt at søge i både danske og EU-baserede udbud på tværs af sektorer, hvad enten der er tale om byggeprojekter, leverancer eller konsulentopgaver. Virksomheder der ønsker at gemme søgninger og

bruge 'udbudsagenten' skal logge ind med MitID Erhverv - eller privat MitID hvis man driver enkeltmandsvirksomhed eller blot ønsker hurtig adgang.

„Indtil nu har det været svært for små virksomheder at have overblikket over de offentlige udbud og byde ind på offentlige opgaver,“ siger Jeppe Rosenmejer, chefjurist i SMV Danmark. „Det her er en hjælp til de mindre virksomheder og kan forhåbentligt være med til at skærpe konkurrencen om offentlige opgaver. Til alles gavn.“ sh

Søg nationale udbud

Udbudstype:	Opgavetype:	Myndighedstype:
Alle	Alle	Alle
Fritekstsøgning		Leveringstid:
Adskil dine søgekriterier med OG eller ELLER		Alle

► [Åbn udvidet søgning](#)

• Fra udbud.dk's forside besøgt 11.11.2024

Søg

HyperMecs røde italienske dumpere

Italienske HyperMec er et nyt mærke på det danske marked. Dumperserien er taget hjem af Ib E. Mortensen A/S der i forvejen importerer minigravere fra Eurocomach. Serien består af en række modeller fra 1,5 til 6 tons med Yanmar-motor.

En af dem er den nye 4-tons model Taglia 40 som importøren havde med på Agromek. Det er en smal model der angiveligt kan køre næsten alle steder. Taglia 40 har en lastevne på 3.200 kg og en egenvægt på 2.480 kg - og dermed kan dumperen fragtes på en maskintrailer. sh

Bygningers CO₂-aftryk fra beton kan halveres

Nå med designoptimering og anden beton

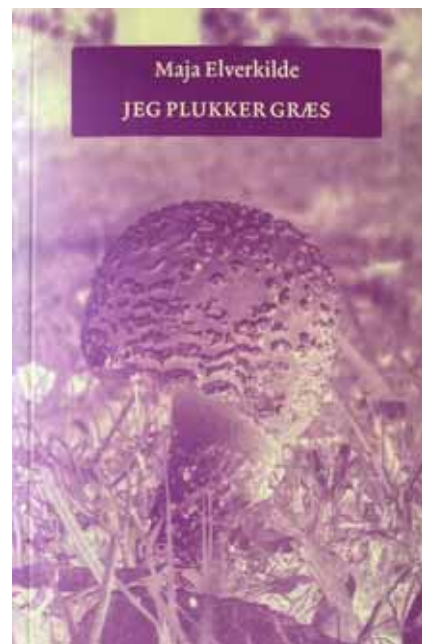
Med smartere designmetoder i nybyggeriet og mere CO₂-reducerede betontyper kan man reducere betonforbruget med næsten en fjerdedel og CO₂-aftrykket reduceres til det halve. Det viser en ny analyse som Rambøll har udarbejdet for Dansk Beton. Det oplyser Dansk Beton 29.10.2024.

„Der har tidligere manglet konkrete tal på hvor meget der kan spares på materialerne, og hvor langt CO₂-aftrykket kan nedbringes hvis man designoptimerer og bruger betontyper med lavest muligt aftryk. De tal har vi nu fået,“ siger Dorthe Mathiesen, chef for Dansk Beton i DI Byggeri.

Beregningen er lavet ud fra en konkret betonelementbygning som AP Pension stillede til rådighed. Byggeriet, der er fra 2018, består af et fem-etagers byggeri med kælder og et otte-etagers punkthus ligeledes til boliger.

Designoptimering kan omfatte lavere betonstyrker, ændrede dimensioner af vægge og dæk samt optimerede fundamenter og kældervægge. Det kan give en materialebesparelse på 21-25% beton og 5-35% armering. Samlet set svarer det til omkring de 20-25% reduktion i CO₂-aftryk for løsninger - vel at mærke inden for gældende normer.

Hvis man anvender betonmaterialer med de laveste CO₂-aftryk i markedet i dag, kan aftrykket reduceres med yderligere cirka 20-25% sammenlignet med 2018 hvor bygningen blev opført. Visionen om en halvering af CO₂-aftrykket fra betonbyggeri som betonbranchen fremsatte tilbage i 2019, kan altså indfris allerede i 2024. Branchen har dog i mellemtiden hævet ambitionen til 70% CO₂-reduktion i 2030. sh

NATUREN I LITTERATUREN

PLUKKE GRÆS OG UNDGÅ HUGORME

Bogen 'Jeg plukker græs' er af Maja Elverkilde der bor i en svensk skov. Ud fra den gentagende sætning 'jeg plukker græs' skildrer hun vores manglende forbindelse til naturen.

„Jeg har valgt plænen fra, fordi jeg vil give plads til mere blandet vækst og insekter og jo netop også alle mulige dyr. Jeg går sjældent med gummi-støvler, helst helt barfodet. Jeg ønsker virkelig at kunne findes uden alle de lag imellem mig og mine omgivelser hele tiden. Jeg plukker græs langs stierne, jeg plukker med mine hænder, og jeg plukker kanterne brede nok til, at jeg får følelsen af overblik, jeg tramper lidt ekstra på de varmeste dage, jeg holder øje. Det er mine sikkerhedsforanstaltninger, de gør mig tryk. Der er et sted, jeg ofte hører hugormen hvæse. Det er en stor trækant med gammelt, vissent græs, afgrænset af skovvejen til den ene side, og mine stier på den anden.“

Maja Elverkilde: Jeg plukker græs. A Mock Book/Gads Forlag i 2024. 68 sider. 129 kr.

Naturen i litteraturen. Grønt Miljø har i 2023 lanceret serien 'Naturen i litteraturen' for at indkredse nogle årsager til at vi er i den grønne branche.

KALENDER

KURSER & KONFERENCER

Build for Water. København 10-11/12. Building Green. buildforwater.eu
GAD uge 2 seminar. Svendborg 7-9.1.2024. Groundsman Association Denmark og AMU Nordjylland. Groundsman.dk
Byens gulv. Arkitektur, teknik, planlægning. Frederiksberg 27/1 2025. Dansk Beton, Dansk Byplanlaboratorium, Københavns Universitet. Byplanlab.dk

Kirkegårds konferencen. Mikroliv, atmosfære og rum for omsorg. Nyborg 13/3. Københavns Universitet, Foreningen af Danske Kirkegårdsledere, FAKK og Landsforeningen af Menighedsråd. Event.organicer.dk
Vejens ejere, brugere og naboer. Nyborg 26/3 2025. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Vej-eu.dk

Strategisk planlægning af cykelinfrastruktur. Comwell H.C. Andersen 28/4 2025. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Vej-eu.dk

Genbrugsmaterialer i bundsikring og ubundne bærelag. Nyborg 6/5 2025. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Vej-eu.dk

Vejsektorens klima- og miljødag 2025. Middelfart 8/5. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Conferenceforum.dk

Klimahensyn i anlægsprojekter - projektering. Nyborg 14/5 2025. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Vej-eu.dk

Klimahensyn i anlægsprojekter - udførelse. Nyborg 3/6 2025. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Vej-eu.dk

Naturforvaltningskonferencen 2025. Korsør 29/9. Københavns Universitet. Skovskolen.ku.dk

Skovbrugskonferencen 2025. Korsør 29/9. Københavns Universitet. Skovskolen.ku.dk

Dimensionering af vejbefæstelser. Nyborg 13/11 2025. Vejsektorens Efteruddannelse, Vej-Eu. Vej-eu.dk

UDSTILLINGER

Rørcenterdagene 2025. Taastrup 18-19/6. Rørcentret Teknologisk Institut. Teknologisk.dk

Have & Landskab. Ledreborg, Roskilde 3-5/9 2025. Haveoglandskab.dk

Agromek. MCH Messecenter Herning 24-27/11 2026. Agromek.dk

Galabau 2026. Nürnberg, Tyskland 15-18/9 2026. Galabau-messe.com

Dem med **grønt** refereres i bladet.

- ✓ Nyanlæg og belægningsopgaver.
- ✓ Plantearbejde og beskæring.
- ✓ Vedligeholdelse.
- ✓ Vinterberedskab.
- ✓ Kloakarbejde og fugtisolerings.
- ✓ Tv-inspektion og strømpeforing.
- ✓ Medlem af Kloakmestrenes TV-inspektion.

Anlægsgartnerfirma
- siden 1921

SkovByKon.dk
Tlf: 61 79 62 63

"FARLIGE TRÆER"
RÅDSCANNING
HULE TRÆER
RØDDER / STABILITET
RÅDGIVNING
UNDERVISNING / KURSER

Christian Nørgård Nielsen
dr.agro cnn@skovbykon.dk

Svend Andersen
Plantefokus
Professional træ- og planterådgivning

FAGLIG
VIDEN OM:
registreringer,
plantekvalitet
og beskæring i
teori & praksis

Tlf.: 30 32 72 33
www.plantefokus.dk

Sydjysk sporarbejde bliver til naturpleje

Jernbanemaskiner kan ikke kun bruges til at forny banen. De skinneløsende gravemaskiner kan også arbejde for naturen. Det gør de mellem Fredericia og Padborg hvor sporene i forvejen er ved at blive fornyet, skriver Banedanmark (bane.dk, 5.11.2024)

Indimellem sporarbejderne laver maskinerne cirka 40 'jordskrab' langs jernbanen i håbet om at jordboende insekter og andre plantearter, herunder truede arter, flytter ind i de nu lysåbne arealer. Jordskraberne bliver lavet for cirka hver 100 meter hvor maskinerne allerede er i gang med at forny jernbanen, og hvor baneterrænet ellers egner sig.

Forsøget mellem Fredericia

og Padborg, der også kaldes for 'insektkorridoren', er det første af sin slags, men giver det gevinst, kan det blive en ny standard for hvordan Banedanmark kan bidrage til bedre biodiversitet i Danmark, lyder det fra Banedanmark.

„Banedanmark råder over store arealer, og det er min ambition at hver gang der bliver bygget nyt eller renoveret, så skal der tænkes biodiversitet ind,“ siger transportminister Thomas Danielsen. „Ved at indrette områderne langs banen med fokus på at skabe levesteder for planter og insekter kan de flere tusinde hektar jord langs jernbanen være med til at sikre en rig dansk natur.“ sh

- Et 'skrab' er ved at blive anlagt på baneterrænet. Foto: Banedanmark.

ANNONCØRER

GRØNT MILJØ 8/2024

MASKINER

AO, 7
Brdr. Holst-Sørensen, 3
Engcon, 2
GMR, 27
Husqvarna, 9
Sønderup Maskinhandel, 29

PLANTER & JORD

Birkholm Planteskole, 2
DSV Frø, 47
Solum, 52
Vognmand Kold, 3

BELÆGNING & INVENTAR

Tiset Savværk, 29
Urban Elements, 15, indstik
Aarhus Cementvarefabrik, 31

ENTREPRENØR & RÅDGIVER

Plantefokus Sv. Andersen, 51
SkovByKon.dk, 51
Sven Bech, 51
Zinco, 2

UDDANNELSE & FAG

3F & DAG Efteruddannelse, 49
Danske Anlægsgartnere, 43
FPR Forsikringsmægler, 19
Grønt Miljø Forlag, 45
Have & Landskab, 41
Havekultur fonden, 49
Pension for Selvstændige, 23

Alt henvendelse: rs@teknovation.dk.

Stort sortiment i vækstmedier

- Højbede og kummer
- Plantning af træer
- Faldunderlag
- Jordforbedring
- Stauder
- Regnbede
- Taghaver
- Græsarealer
- Vilde blomster

Skab liv på jorden

Solum leverer specifikke jordprodukter der er udviklet til at skabe de optimale vækstbetingelser for alle grupper af træer, planter og blomster.

Produkterne er veldokumenterede og certificerede og der er sikkerhed for levering af ensartede høj kvalitetsprodukter.

Vi er landsdækkende leverandør og rådgiver i brug af jordprodukter til grønne områder som f.eks. boligområder, parker og andre naturarealer.

Kontakt

Claus Svenstrup Nielsen

Tel. 21 61 30 45

Email: csn@solum.dk

solum.dk